

გლობალიზაცია და ბიზნესი

GLOBALIZATION AND BUSINESS

ევროპის უნივერსიტეტის გლობალიზაციის ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების კვლევითი ინსტიტუტის საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული გამოცემა

The International Scientific-Practical Publication
of the European University Research Institute of Economic
and Social issues of Globalization

თბილისი
TBILISI
2022

ევროპის უნივერსიტეტის გლობალიზაციის
ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების
კვლევითი ინსტიტუტის რეფერირებადი და
რეცენზირებადი საერთაშორისო სამეცნიერო-
პრაქტიკული ჟურნალი

ჟურნალში იბეჭდება სოციალურ-ეკონომიკური, ფინანსური,
საერთაშორისო ურთიერთობების, ტურიზმის, ციფრული
ტექნოლოგიების, გარემოსდაცვითი და კულტურათაშორისი
დაახლოების აქტუალური საკითხები.

ჟურნალში გამოქვეყნებული სტატიის სიზუსტეზე პასუხისმგებელია ავტორი.
ამასთან, მისი პოზიცია შეიძლება არ ემთხვეოდეს ჟურნალის სარედაქციო კოლეგიის
მოსაზრებებს.

აკრძალულია ჟურნალში გამოქვეყნებული მასალების გამრავლება და გავრცელება
კომერციული მიზნებისათვის.

REFEREED AND PEER-REVIEWED INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
JOURNAL OF THE EUROPEAN UNIVERSITY RESEARCH INSTITUTE OF
ECONOMIC AND SOCIAL ISSUES OF GLOBALIZATION

Current issues of socio-economic, financial, international relations, tourism, digital
technologies, environmental and intercultural rapprochement are published in the journal.

Each author is responsible for the accuracy of the article in this journal. His/her
position may not coincide with the opinions of the editorial board.

Reproduction on distribution of the materials published in this journal for
commercial purposes is strictly prohibited.

ISSN 2449-2396

სარედაქციო კოლეგიის წევრები:

მთავარი რედაქტორი – გოჩა თუთბერიძე – ეკონომიკის დოქტორი, ქუთაისის და ევროპის უნივერსიტეტების პროფესორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის რექტორი, ეკონომიკის სადოქტორო პროგრამის ხელმძღვანელი, განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრის აკრედიტაციის ექსპერტი (საქართველო).

მორენა ფარჯიანი (ევროპის უნივერსიტეტის გლობალიზაციის ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების კვლევითი ინსტიტუტი, საქართველო);

გიორგი ბრეგაძე (კავკასიის უნივერსიტეტი, საქართველო);

მაია აზმაიფარაშვილი (გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ევროპის უნივერსიტეტი, საქართველო);

ეკატერინე ლომია (ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო);

ეკატერინე ნაცვლიშვილი (ევროპის უნივერსიტეტი, საქართველო);

ბესიკი ტაბატაძე (ევროპის უნივერსიტეტი, საქართველო);

ქუჯი ბიჭია (ევროპის უნივერსიტეტი, საქართველო);

თორნიკე ხომტარია (ევროპის უნივერსიტეტი, საქართველო);

ლია ჩარეიშვილი (ევროპის უნივერსიტეტი, საქართველო);

გოჩა თოდუა (ევროპის უნივერსიტეტი, საქართველო);

არჩილ ჩოჩია (ტალინის ტექნოლოგიური უნივერსიტეტი, ესტონეთი);

ფრანსუა მასკლანი (ICD ბიზნესსკოლა, ტულუზა, საფრანგეთი);

ლიუდმილა ალექსიევა (დაუგავპილსის უნივერსიტეტი, ლატვიის რესპუბლიკა);

მომე ბარაკი (ნეგევის ბენ-გურიონის უნივერსიტეტი, ისრაელი);

მარინა ბარანოვსკაია (ოდესის ეროვნული ეკონომიკური უნივერსიტეტი, უკრაინა);

ოლინა ბაჟენოვა (ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, უკრაინა);

ვისემ აჯილი ბენ იუსეფი (პარიზის ბიზნესის სკოლა, საფრანგეთი);

ენკარნი ალვარუზ ვერდეჯო (გრანდას უნივერსიტეტი, ესპანეთი);

პატრიცია გაცოლა (ინსუბრიის უნივერსიტეტი, იტალია);

სირიე ვირკუსი (ტალინის უნივერსიტეტი, ესტონეთის რესპუბლიკა);

ფიტიმ დიარი (სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი, ჩრდილოეთ მაკედონიის რესპუბლიკა);

რიმა ტამოსიუნენე (ვილნიუსის ეკონომიკისა და მიზნების ინსტიტუტი, ლიეტუვა);

მანუელა ტვარონავიციენე (ვილნიუსის გედიმინაის სახელობის ტექნიკური უნივერსიტეტი, ლიეტუვა);

რეგინა დემიანიუკი (სედლცეს საბუნებისმეტყველო და ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა უნივერსიტეტი, პოლონეთი);

ჯოზეფა გარსია მასტანცა (მალაგას უნივერსიტეტი, ესპანეთი);

იან ხენდრიკ მეიერი (კიელის გამოყენებითი მეცნიერებების უნივერსიტეტი, გერმანია);

ვარნალი ზახარი (ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, უკრაინა);

იზეტ ზეჟირი (სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი, ჩრდილოეთ მაკედონიის რესპუბლიკა);

ანნა ჟოსანი (ხერსონის სახელმწიფო აგრარული უნივერსიტეტი, უკრაინა);

ძინტრა ილისკო (დაუგავპილსის უნივერსიტეტი, ლატვია);

ლიუდმილა დემიდენკო (ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, უკრაინა);

ვოლფგანგ ვენგი (ბერლინის ტექნიკური უნივერსიტეტი, გერმანია);

ვლადიმერ მენშიკოვი (დაუგავპილსის უნივერსიტეტი, ლატვიის რესპუბლიკა);

ნაზიმ მუსაფარლი (იმანოვი) (აზერბაიჯანის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ეკონომიკის ინსტიტუტი, აზერბაიჯანი);

როსიცა იალამოვა (ლეტბრიჯის უნივერსიტეტი, კანადა);

ოლგა ლავრინენკო (დაუგავპილსის უნივერსიტეტი, ლატვიის რესპუბლიკა);

გორდონ ლ. ბრედი (ჩრდილოეთ კაროლინის უნივერსიტეტი, გრინსბოროში, აშშ);

ელიტა ერმოლაევა (ლატვიის სოფლის მეურნეობის უნივერსიტეტი, ლატვიის რესპუბლიკა);

იან ლოიდა (ტექნოლოგიისა და ბიზნესის ინსტიტუტი ცესკე ბუდეოვიცეში, ჩეხეთის რესპუბლიკა);

ინტა ოსტროვსკა (დაუგავპილსის უნივერსიტეტი, ლატვიის რესპუბლიკა);

ლინა პილელინე (ვიტაუტას მაგნუს უნივერსიტეტი, ლიეტუვა);

მპერ საჰაკიანი („ჩინეთ-ევრაზიის“ პოლიტიკური და სტრატეგიული კვლევის საბჭო; მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია, სომხეთი);

ალექსანდრუ სტრატანი (ეკონომიკური კვლევების ეროვნული ინსტიტუტი, მოლდოვა);

ტატიანა ჰაიენტკო (ვადიმ გეტმანის სახელობის კიევის ნაციონალური ეკონომიკის უნივერსიტეტი, უკრაინა).

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

- EDITOR-IN-CHIEF** – **Gocha Tutberidze** – Doctor of Economics, Professor of Kutaisi and European Universities, Rector of Kutaisi University, Head of Ph.D. Program in Economics, Accreditation Expert of the National Center for Educational Quality Enhancement (Georgia);
- Shorena Pharjiani** (The European University Research Institute of Economic and Social issues of Globalization, Georgia);
- Giorgi Bregadze** (Caucasus University, Georgia);
- Maia Azmaiparashvili** (Gori State University, European University, Georgia);
- Ekaterine Lomia** (Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia);
- Ekaterine Natsvlishvili** (European University, Georgia);
- Besik Tabatadze** (European University, Georgia);
- Quji Bichia** (European University, Georgia);
- Tornike Khoshtaria** (European University, Georgia);
- Lia Charekishvili** (European University, Georgia);
- Gocha Todua** (European University, Georgia);
- Archil Chochia** (Tallinn University of Technology, Estonia);
- Francois Masclanis** (ICD Business School in Toulouse, France);
- Ludmila Aleksejeva** (Daugavpils University, Republic of Latvia);
- Moshe Barak** (Ben-Gurion University of the Negev, Israel);
- Marina Baranovskaya** (Odessa National Economics University, Ukraine);
- Olena Bazhenova** (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine);
- Wissem Ajili Ben Youssef** (ESLSCA Paris Business School, France);
- Encarn Alvarez Verdejo** (University of Granada, Spain);
- Patricia Gazzola** (University of Insubria, Italy);
- Sirie Virkus** (Tallinn University, Republic of Estonia);
- Fitim Deari** (South-East European University, Tetovo, Republic of North Macedonia);
- Rima Tamosiuniene** (Vilnius Institute of Economics and Business, Republic of Lithuania);
- Manuela Tvaronaviciene** (Vilnius Gediminas Technical University, Republic of Lithuania);
- Regina Demaniuk** (Sedlce University of Natural Sciences and Humanities, Poland);
- Josefa García Mastanza** (University of Malaga, Spain);
- Jan Hendrik Meyer** (Kiel University of Applied Sciences, Germany);
- Varnali Zakhar** (Tara Shevchenko Kyiv State University, Ukraine);
- Izet Zeqiri** (South East European University, Tetovo, Republic of North Macedonia);
- Ganna Zhosan** (Kherson State Agrarian University, Ukraine);
- Dzintra Ilisko** (University of Daugavpils, Latvia);
- Liudmila Demydenko** (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine);
- Wolfgang Weng** (Technical University of Berlin, Germany);
- Vladimir Menshikov** (University of Daugavpils, Republic of Latvia);
- Nazim Musafarli (Imanov)** (Institute of Economics of Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan);
- Rositsa Yalamova** (University of Lethbridge, Canada);
- Olga Lavrinenko** (Daugavpils University, Republic of Latvia);
- Gordon L. Brady** (University of North Carolina at Greensboro, USA);
- Elita Ermolaeva** (Latvian University of Agriculture, Republic of Latvia);
- Jan Loida** (Institute of Technology and Business in Ceske Budejovice, Czech Republic);
- Inta Ostrovska** (Daugavpils University, Republic of Latvia);
- Lina Pilelienė** (Vytautas Magnus University, Republic of Lithuania);
- Mher Sahakyan** (“China-Eurasia” Council for Political and Strategic Research; National Academy of Sciences, Armenia);
- Alexandru Stratan** (National Institute for Economic Research, Noldova);
- Tatiana Payentko** (Vadim Getman Kyiv National University of Economics, Ukraine).

**გლობალიზაციის სოციალურ-ეკონომიკური
განვითარების ტენდენციები**

**SOCIAL-ECONOMIC DEVELOPMENT
TENDENCIES OF GLOBALIZATION**

- მერაბ ვანიშვილი
საბიუჯეტო პროცესის გაუმჯობესება საქართველოს
11 თვითმმართველ ქალაქებში: გამოწვევები და შესაძლებლობები
IMPROVING THE BUDGET PROCESS IN GEORGIA'S SELF-GOVERNING CITIES:
CHALLENGES AND OPPORTUNITIES
Merab Vanishvili
- Kalenike Uridia
20 THE GIG-ECONOMY AND THE PROBLEM OF ITS REGULATION
UNDER GEORGIAN LAW
- კალენიკე ურიდია
28 გიგ-ეკონომიკა და მისი რეგულირების პრობლემა
ქართულ საკანონმდებლო სივრცეში
- ტარიელ გიორგაძე
38 საქართველოში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების სტრუქტურა
და მათი გავლენის გაზომვა მთლიან შიდა პროდუქტზე და
ეკონომიკურ ზრდაზე THE STRUCTURE OF DIRECT FOREIGN INVESTMENTS
IN GEORGIA AND MEASURING THEIR IMPACT ON GROSS DOMESTIC PRODUCT
AND ECONOMIC GROWTH
Tariel Giorgadze

**გლობალური სოციალურ-ეკონომიკური და
ბიზნეს გარემოს კვლევა**

**RESEARCH OF GLOBAL SOCIAL-ECONOMIC
AND BUSINESS ENVIRONMENT**

- ფრედ კასირიე
განახლებული წარმოდგენა სწავლებაზე მსოფლიოს მომცველი
მე-4 ინდუსტრიული რევოლუციის პირობებში: სწავლების
51 ცვალებადი ბუნების შესახებ ლიტერატურის მიმოხილვა
TEACHING RE-IMAGINED AS THE WORLD EMBRACES THE 4th IR:
A REVIEW OF LITERATURE ON THE CHANGING FACE OF TEACHING
Fred Kasirye

ტურიზმის გლობალური პროცესების მიმდინარეობა

GLOBAL PROCESSES OF TOURISM

- მაია აზმაიფარაშვილი, ნინო ღონღაძე
61 ღვინის ტურიზმი: გლობალური და ადგილობრივი პერსპექტივები
ქვემო ქართლში
WINE TOURISM: GLOBAL AND LOCAL PERSPECTIVES IN KVEMO KARTLI
Maia Azmaiparashvili, Nino Gongadze
- ციცინო დავითულიანი, მაია აზმაიფარაშვილი
68 სპელეოტურიზმის როლი საქართველოს ტურიზმის
განვითარებაში
THE ROLE OF SPELEOTOURISM IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM
IN GEORGIA
Tsitsino Davituliani, Maia Azmaiparashvili

საერთაშორისო პოლიტიკურ-ეკონომიკური ურთიერთობები

INTERNATIONAL POLITICAL-ECONOMIC RELATIONS

- რაულ ქირია
უკრაინა და უსაფრთხოების ახალი პარადიგმა შავი ზღვის რეგიონისთვის
- 77** UKRAINE AND NEW SECURITY PARADIGM FOR THE WIDER BLACK SEA REGION
- Raul Kiria

- ლალი კაპანაძე
ამერიკის შეერთებული შტატების პოლიტიკური როლი 21-ე საუკუნეში სამხრეთ ჩინეთის ზღვის რეგიონში
- 82** THE POLITICAL ROLE OF THE UNITED STATES OF AMERICA IN THE 21st CENTURY IN THE SOUTH CHINA SEA REGION
- Lali Kapanadze

**საქართველო ევროკავშირთან
ეკონომიკური ინტეგრაციის პროცესებში**

**GEORGIA IN THE PROCESS OF ECONOMIC INTEGRATION
WITH THE EUROPEAN UNION**

- ელენე ცხომელიძე
ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმების ეფექტიანობა საქართველოში
- 91** EFFECTIVENESS OF THE DEEP AND COMPREHENSIVE FREE TRADE AREA IN GEORGIA
- Elene Tskhomelidze

**გლობალიზაციის სოციალურ-
ეკონომიკური განვითარების
ტენდენციები**

**SOCIAL-ECONOMIC DEVELOPMENT
TENDENCIES OF GLOBALIZATION**

IMPROVING THE BUDGET PROCESS IN GEORGIA'S SELF-GOVERNING CITIES: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

MERAB VANISHVILI

Doctor of Economics, Professor

Georgian Technical University, Georgia

m.vanishvili@gtu.ge

ABSTRACT. This scientific article is dedicated to identifying the main directions of its improvement in the self-governing cities of Georgia, based on the analysis and evaluation of the current state of the budget process.

In particular, it discusses the basic budgeting document (medium-term action plans) and the budget process; The difference between the revenues and payments of the budgets of the self-governing cities and the peculiarities of their planning are shown; The modern practice of implementing the program budget in the self-governing cities of Georgia is analyzed and evaluated, on the basis of which conclusions are made on the necessity of its improvement.

Emphasis was placed on the following problematic issues in the budget process of self-governing cities: inadequate forecasting of tax revenues; Social orientation of the budget; Preparation of medium-term action plans; Development of expected final / intermediate results; Development of evaluation indicators; Improving the monitoring mechanism for the implementation of programs during the budget year; Strengthen the role of internal and external control.

KEYWORDS: BUDGET REVENUES, NON-FINANCIAL ASSETS, FINANCIAL ASSETS, LIABILITIES, TAX REVENUES.

INTRODUCTION

One of the stages of the reforms implemented in Georgia to ensure the refinement and effective management of the budget process is the transition from a traditional organizational structure of the budget system to a programmatic or result-oriented budget (Order N672 of the Minister of Finance of Georgia "On Approval of Georgia's Budget Classification", 25/08.2010).

In accordance with this requirement, the program budgeting methodology was approved in 2011, and since 2013 the budget of the self-governing unit has been prepared in a program format.

Given that self-governing cities are still in transition in terms of program budget planning, it is necessary to maximize the experience gained from the work already done and the recommendations of various international organizations.

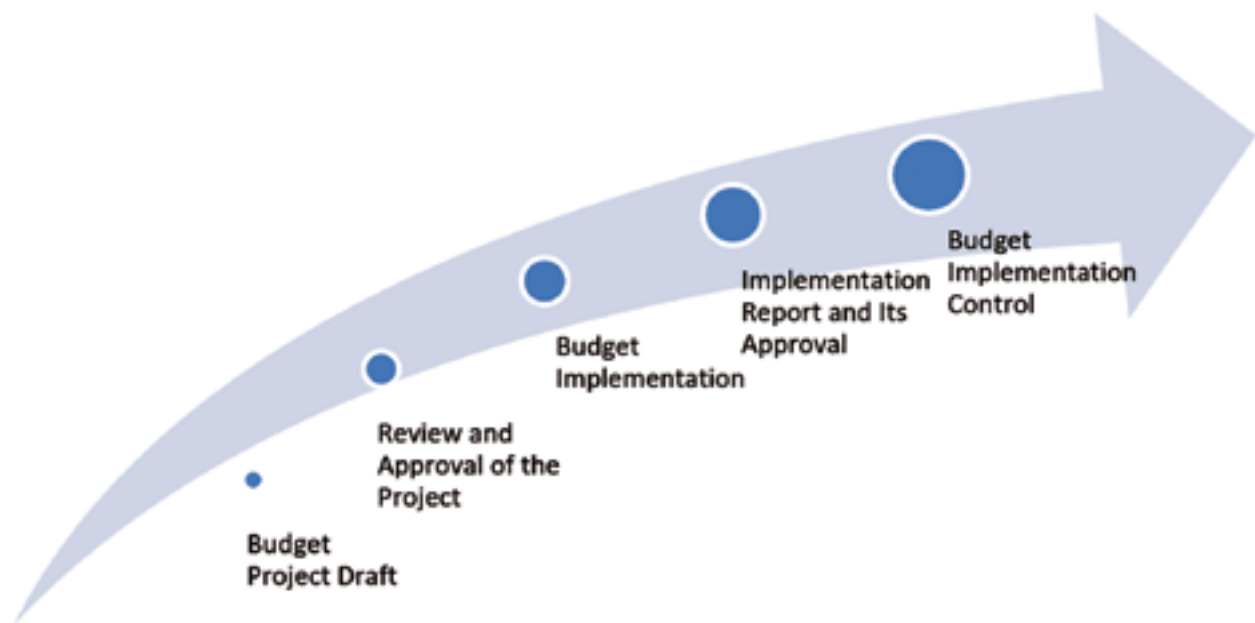
One of the most important challenges in program budget planning is the optimal redistribution of financial resources mobilized in the budget of self-governing cities between individual sectors and directions, which aims to use the limited financial resources as rationally and efficiently as possible.

In view of the above, the topic of the paper is very relevant both from a theoretical-methodological and practical point of view.

RESEARCH RESULTS

One of the most important stages of the budget process is the preparation of the draft budget of the self-governing cities, during which the limited resources available to them are allocated according to the main priorities in order to achieve the set goals (Vanishvili & Lemonjva,

Figure 1. Budgetary processes of Self-Governing Cities

2016). In order to fully consider the practice of budget planning in the self-governing cities of Georgia, we need to know that the budget process is an activity defined by law and includes five interrelated stages (**Figure 1**).

Having analyzed the Georgian Budget Code, we note that the budget calendar, system, and process of local self-government units are similar to the central government's budget procedures, although the dates mentioned in the calendar are different.

We believe that local self-government units should use the central government's two-stage budgetary processes: the first stage – preparation of a document of priorities of local self-government units, and the second stage – preparation of the budget of local self-government units (Vanishvili & Lemonjava, 2017).

Therefore, it is necessary to detail the deadlines for preparing and submitting the draft budget of the self-governing unit. Due to this the indifferent attitude of public employees in the budgetary process will change, and on the other hand, strictly set deadlines and regulations will enable citizens to be actively involved in the budget planning process, so local governments will be able to identify the city's needs and use limited resources for the most urgent issues.

To determine a budget preparation calendar that corresponds to developing countries' reality and the requirements of the budgetary processes, it is necessary to follow the golden mean (Vanishvili, Katsadze, et al., 2021). For example, if the calendar is not long enough and some budget preparation is too limited in time, the

government will not have enough time to review and approve the budget. On the other hand, if the period is too long, it is more likely that changes will occur after the budget ceilings are set, and there will be a need to revise the budget applications.

For all those mentioned above, we consider it expedient to consider the following initiative to improve the budget calendar:

- The Budget Code should specify the stages and deadlines for preparing the priority document and the draft budget. Before the initiative is considered at the legislative level, it is possible to schedule these actions in the program budget methodology or in the executive body's administrative-legal act on March 1. Specifically: By ordinance the Mayor, the Council should be established no later than April 1, which will coordinate the process of preparation of the medium-term action plan and the draft annual budget. The Mayor supervises the work of the Council, and the Financial Department coordinates the work process. The Council should also include the Deputy Mayors, the heads of the policy-making departments of the respective area, and the budgetary organization heads under other control;
- Sector-specified services and budget organizations to formulate their priorities and strategies to be implemented no later than May 1 and to agree with the Council;

- Sector-specified services and budget organizations should prepare and submit to the Financial Department the following by June 1: information on the previous year medium-term action plan evaluation and the current year action plan; besides, information on the medium-term action plan for the planned and post-planning medium-term action plan and priorities for the medium-term budget;
- Sector-specified departments/budget organizations to approve their medium-term action plans by June 30, which include priorities and programs/sub-programs to be implemented within them;
- In drafting the priority document, consultations and information meetings are held with all the budget organizations that participate in the implementation of the priority areas. Based on the information (budget parameters) received from the Ministry of Finance on July 15, and taking into account the priorities of the Sector-specified services, the Financial Department should prepare the initial version of the priority document no later than July 30 and start consultations to prepare the final version of the priority document and the draft annual budget. The priority document should become the basis for determining financial resources for the planning period and budget drafting (Vanishvili & Sreseli, 2022).

By the Georgian Budget Code, Financial Department receives forecast indicators in financial assistance and tax revenues to be transferred to the respective budget under the draft budget by October 5. Afterward, it will submit the main parameters of the draft budget to the Mayor for consideration no later than October

10; next, it sends budget application forms to budget organizations indicating the approximate thresholds for allocations and the number of employees no later than October 15.

The Finance Service will review the submitted budget applications, prepare the final version of the draft budget and the priority document and submit it to the Mayor for consideration no later than November 10, and the Mayor of the self-governing city will present the draft budget of the representative body together with the attached materials and the document of priorities no later than November 15.

The representative body will review the draft budget publicly and, in case of any remarks, return it to the executive body by November 25. The amended version of the account will be submitted to the City Council by December 10 and approved no later than December 31. There are exceptions: in case of non-approval of the budget before the beginning of the budget year, allocation of appropriations takes place under the principle 1/12; in the absence of an account, the executive body of the self-governing unit has the right to spend no more than 1/12 of the approved appropriations monthly on each priority.

As mentioned above, preparing an annual draft budget begins with working on a priority document. The Priorities Document is a master plan for developing administrative units that provides information on medium-term action plans. The paper covers a period of 4 years and is updated annually. The Georgian Budget Code defines the stages of elaboration of the priority document and what information it should include and within what timeframe it is submitted to the representative body. The executive approves the priority document for the planned budget year and the next

Figure 2. The Main Priorities of Self-Governing Cities

three years (Law of Georgia “Budget Code of Georgia”, 18/12/2009).

Having discussed the priorities of the self-governing cities, we should note that the self-governing cities' budget priorities in 2015-2020 are almost unchanged and mainly include six priorities (**Figure 2**).

We suppose that when drafting a document of priorities, local authorities should first of all address the issues that are relevant to the public; they should ensure that policies are defined within their competence, which in turn is reflected in goals, programs, and sub-programs, planning and implementing due measures, and mobilizing the resources needed to implement these measures.

Notably, a large part of the budgets of self-governing cities is spent on infrastructure and service delivery programs, which include the construction of infrastructure, rehabilitation, provision of specific services to citizens, and funding for various activities.

Financial resources are limited, and various problems in all self-governing cities cannot be exhaustively solved. Therefore, executive bodies must pay special attention to collecting information about the needs of the city to direct more resources to the most acute problems. The problems of the city are best known to the population of the town, therefore, a large part of the needs (especially in terms of infrastructure) can be identified through intense communication with the people, consolidation, and analysis of information received.

We have studied how information about the needs of self-governing cities are shown in a priority document. In some cases, we have found that the priority documents of self-governing cities do not define the priority areas. For example, under the document of priorities for 3 out of 5 Georgia's self-governing cities, one of the priorities is defense, a focus at the national level and not at the local level. Consequently, the priority document's current form does not allow interested parties (be it the population, the government, the Council, NGOs, and others) to obtain information about the real priorities in the cities.

Besides, in the priority documents, some programs / sub-programs are given different priorities in different cities, as individual cities face different needs. Similarly, not all needs in self-governing cities can be met due to limited financial resources. Consequently, the process of selecting priority projects from the current conditions and a high rate of public involvement is of great importance. So, local self-government bod-

ies will be able to identify existing needs; the public involvement will enable the self-governing city authorities to orient their activities to citizens' needs. Detailed and consolidated information about needs received from different sources lead to preconditions for identifying priority areas and plan a budget focused on solving social problems.

As mentioned above, a condition for implementing the goals set out in the priorities document is their consideration in the local budget for the respective year. Accordingly, self-governing city authorities should develop the right approach for budget planning purposes, to maximize the programs/sub-programs to be implemented within the areas defined by the priority document in the relevant annual budget.

The primary task for the budget of a local self-government unit is to determine the types of its potential revenues, and after deciding the gains, it is essential to forecast the payments, which is the primary basis for drawing up the revenue part of the budget. Revenue projection concerns the determination of the optimal volume of budget revenues, and depending on the optimal revenue volume, the executive bodies of self-governing cities can rationally distribute gains over different types of expenditures.

The local self-government unit's budget revenues are the total amount of funds received in the budget during the reporting period:

Tax revenue, equalization transfer, and local fee forecasting play an essential role in Revenue projection (Law of Georgia “Tax Code of Georgia”, 17/09/2010). As for the forecast of tax revenues and equalization transfers, Georgia's Finance Ministry shall notify the local self-government bodies no later than October 5 of the forecast indicators of financial assistance and tax revenues to be transferred to the relevant budget draft state budget.

Notably, the legislation does not allow the municipality to plan budget tax revenues over the projected figures. However, the legislation makes exceptions, which provide for the possibility of increasing the designed tax revenue plan only with the Ministry of Finance (Law of Georgia “Budget Code of Georgia”, 18/12/2009).

Other revenue planning process entirely depends on its forecast by the self-governing entity, mainly based on statistical and dynamic data, legislative changes, and the current situation analysis.

Table 1. A decrease in non-financial assets of self-governing cities in 2020 (Thousand GEL)

SELF-GOVERNING CITY	DECREASE OF NON-FINANCIAL ASSETS	DECREASE OF NON-FINANCIAL ASSETS
Tbilisi	66 194,9	50 000,0
Batumi	13 139,7	10 900,0
Kutaisi	6 321,9	3 250,0
Rustavi	1 573,3	800,0
Poti	184,8	400,0

Dividends are also one of the sources of income. The self-governing unit is entitled to receive bonuses under Article 19 of the Local Self-Government Code, which says it has the authority to establish a legal entity for the provision of local services. For example, if it creates a limited liability company that provides a lighting or cleaning service, it can serve the municipality and fulfill private orders.

Accordingly, the profit earned at the end of the year will be credited to the budget as long as it is the founder of the said legal entity; however, it may decide to leave the said profit to that legal entity as a founder.

While looking at the budget's revenue, it is necessary to consider one of the sources of revenue as the unused balances on the budget accounts in previous years, which can be used to finance next year's budget payments. However, special measures should be taken when using the balance, as non-compliance with the planned revenues in the current year budget may lead to the use of the balance in the budget accounts, and therefore the scheduled credit may not appear at all.

Thus, it is advisable to apply the balance when first approving the budget. Specifically, the law stipulates that a self-governing unit may deposit funds in the budget accounts in the service bank's deposit account, which will be accrued by the bank and credited to the treasury account of the budget of the self-governing unit. A self-governing unit may take loans only from the Government of Georgia or with its permission only for capital investments, subject to the restrictions set by law.

Besides, given local self-government units' tendency to mobilize their revenues, the Georgian government has been given the right to use the transfer resource to the local self-government unit to provide short-term loans to municipalities. But in this case, the loan term should not exceed December 25 of the budget year, which once again confirms the central government con-

trolling the activities of self-governing units (Vanishvili & Katsadze, 2021).

The legislation also recognizes that a self-governing unit may consent to a representative body, develop joint projects in cooperation with other municipalities, and consolidate their budget funds for this purpose. The study found that self-governing cities do not have such projects at this stage.

Besides, one of the components of budget revenues is the funds received from the decrease of non-financial assets (privatization process) following the restrictions defined in Articles 106 and 121 of the Local Self-Government Code (Organic Law of Georgia "Local Self-Government Code", 05/02/2014).

To estimate the revenue from decreased non-financial assets, it is necessary to evaluate the property's approximate market value for sale for next year and the approximate income from the property for temporary use (**Table 1**).

The table shows that a bulk of the valuable property concentrates in Tbilisi and Batumi, and as in previous years, about 90% of the incomes from the decline in non-financial assets planned for self-government in 2020 belong to self-governing cities.

We should note a comparison of the finances of self-governing cities over the last three years. It is essential to identify the difference between self-governing towns in terms of financial resources. Under the current budget classification, revenues consist of taxes, grants, and other incomes. Under these indicators, the data among the self-governing cities are as follows (**Table 2**).

As of 2019, approximately 59% of total self-government revenues were mobilized in self-governing cities. This figure increases every year (in 2018 – 58%).

The analysis of revenues received by self-governing cities in 2020 shows that, like previous years, the primary income in Tbilisi is 75% (for example, 2017 – 73%, 2018

Table 2. Taxes, grants and other revenues of the budgets of self-governing cities in 2020 (thousand GEL)

SELF-GOVERNING CITY	TAX	GRANTS	OTHER REVENUES
Tbilisi	250 000,0	389 906,0	170 779,
Batumi	29 900,0	73 575,8	40 417,2
Kutaisi	12 600,0	33 893,2	9 312,0
Rustavi	13 600,0	24 437,5	5 344,6
Poti	10 500,0	5 952,7	3 460,2

– 70%, 2019 – 64%). For the practical analysis of this comparison, compare this figure per capita (**Table 3**).

Although Tbilisi's income is about six times higher than that of Batumi, as shown in the table, Batumi leads in terms of per capita income, which is due to the small population.

Let us now consider the budget payments of self-governing cities and the peculiarities of its planning.

As mentioned above, the local self-government has its own and delegated powers, under which it is obliged to spend funds from the budget. In general, budget payments are a set of funds to be disbursed from the store during the reporting period, grouped into the following categories:

Georgian law recognizes that the municipality independently determines the areas of payments to be financed for its authority exercise. Notably, a targeted transfer is allocated annually from the state budget to fund the delegated powers.

Under the Local Self-Government Code of Georgia and the Georgian Budget Code, specific regulations were imposed, which must be taken into account when planning budget payments. Specifically:

- Reserve funds aims to finance unforeseen payments in the budget of the self-governing unit, the volume of which should not exceed 2 per cent of the total volume of allocations provided by the annual budget;
- Fund for repayment of debts incurred in previous years and enforcement of court decisions, the amount of which is determined by the annual budget;
- The municipality applies for the professional development of civil servants not less than 1 per cent of the total volume of budget allocations for remuneration;
- The percentage of the total volume of growth of non-financial assets planned for the budget year in the total volume of budget payments of the municipality planned for the same budget year should not be less than the same annual average of the previous three years of the planned year. The funds received or expected by the municipality in the form of targeted, special and capital transfers during the year are not taken into account;
- The municipality can use the increased financial resources based on the annual growth of its budgeted revenue forecasts only to finance payments related to the development of non-financial assets, except for new infrastructure facilities (roads, sports, and educational facilities, other facilities);

Table 3. Revenues per capita by self-governing cities in 2020

SELF-GOVERNING CITIES	REVENUE	POPULATION	INCOME PER CAPITA
Tbilisi	810 685,7	1114,6	727,3
Batumi	144 330,2	155,5	928,2
Kutaisi	55 805,2	147,2	379,1
Rustavi	43 382,1	126,3	343,5
Poti	19 912,9	41,4	481,0

- We are determining the number of staff and remuneration of local self-government civil servants and the rules of compensation of the Municipal Council's expenses.

In our opinion, it is also important to consider comparing the taxes of self-governing cities over the last three years. It is also essential to determine in terms of costs what the difference is between self-governing towns. For comparison, use the expenditures incurred in the functional classification of expenses and non-financial assets' growth on a per capita basis.

It is noteworthy that the sum of expenditures of self-governing cities was characterized by an upward trend until 2019 (2017 – 65%, 2018 – 69%, 2019 – 66%), while in 2020 it is 60% of the sum of payments. Under the budget classification of expenditures, in 2020, the first place belongs to goods and services – 25%; social security ranks second – 23% and funds for other expenses rank third – 20%. Funds for health and social care is primarily the responsibility of the central government, however, the executive bodies of self-governing cities fund small-scale social and health programs of local importance¹ (Vanishvili, Lemonjava, et al., 2021).

In this respect, an amendment was made to the Lo-

cal Self-Government Code in 2017, which ensures implementing measures for health care in coordination with the Ministry of Labor, Health and Social Affairs of Georgia. We suppose it provides equal access to health care for the population of self-governing units.

Analyzing the expenditures of self-governing cities and the growth of non-financial assets, we can conclude that the central part of financing divides into three functions: housing and communal services; economic activity, social care (**Table 4**).

The table helps us make a conclusion, namely:

- Batumi and Poti self-governments face especially high expenditures to finance general state services. Despite the local self-governing code defines maximum number of the employees, more work is required in this respect that will allow us to maximally reduce administrative expenses and use the newly-found resources to finance infrastructural projects;
- Only Poti, Rustavi and Batumi face the self-defence expenditures despite it is not their function. It may be caused by wrong functional classification of the programs to be carried out;
- Only Tbilisi has to spend on public order and security, but it can also relate with wrong functional classification made by executive bodies of the rest self-governing towns, as all of them have funds for covering the previous years' indebtedness and judiciary resolution, established un-

1 For example, in 2010, unlike other self-governing cities, Tbilisi government intervened in the competencies of the central government and funded pensioners living in Tbilisi with various operations in addition to the pension supplement.

Table 4. Functional classification of the expenditures of the budgets of self-governing cities for 2020 and the growth of non-financial assets per capita (GEL)

NAME	TBILISI	BATUMI	KUTAISI	RUSTAVI	POTI
General purpose public service	64,2	100,0	50,4	49,3	88,6
Defense	0,0	0,1	0,0	2,1	2,7
Public Order and Security	2,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Economic Activity	93,2	276,1	66,4	96,2	17,4
Environmental Care	18,3	72,2	38,2	42,1	9,0
Utilities System	199,4	161,0	74,1	45,9	192,1
Health Care	42,8	27,7	7,5	1,9	14,9
Leisure and Culture	35,8	127,6	85,8	50,2	96,5
Education	110,7	98,3	77,8	53,9	66,2
Social Care	126,9	54,6	21,8	24,8	28,4

der the 68th article of Georgia's Budget Code. It should be reflected in the aforementioned classification article;

- Batumi is leading in terms of expenses for economic activities, but this component may not include population per capita, as the roads construction is not directly linked with the number of population;
- Batumi is also leading in terms of environment protection, and we think it is unfair, as Tbilisi spends more in this area, but its expenses are not involved in the functional classification of expenses and non-financial assets, as the money is spent as financial assets;
- Tbilisi, Poti and Batumi are leading with the sponsorship of apartment-communal operations because of the construction of massive infrastructural projects;
- Lower amounts are spent for the health protection (Tbilisi is an exception). It is logical as, by the organic law, the self-governing bodies are not obliged to carry out healthcare programs. We suppose that central government should mainly resolve the health issues, and residents of self-governing cities must not be unequal. In this respect, essential steps are required in collaboration with a government policy conductor body;
- Poti follows Batumi with financing recreation and culture, despite Tbilisi spends much more in this field. For the low number of population, Batumi and Poti are the leaders;
- Tbilisi is leading in terms of amounts spent on education, including kindergartens and it is natural, as the main part of kindergartens are in Tbilisi;
- As for social allowance, situation is different in self-governing cities. Tbilisi spends five times more per capita, than Kutaisi and four times more – than Poti. As the central government is obliged to solve social issues, such inequality between self-governing towns is unacceptable.

CONCLUSION

Despite many positive steps, while studying the budgets of self-governing cities, we observed problems that require short evaluation and advancement:

(1) Incomplete forecast of tax revenues: With fair calculation of equalizing transfer, mobilization of incomes remains a severe problem.

(2) Social orientation of the budget: Like previously, the budget focuses on social expenses and funds are not maximally mobilized for infrastructural projects that facilitate the creation of jobs and economic growth.

(3) Development of average-term action plans: The documents of priorities of Georgia's self-governing cities, developed under updated methodology show qualitative improvement of information, the given information analysis reveal that the establishment of expected outcomes and outcomes evaluation indicators as part of the programs defined during budget planning shows errors and requires improvement.

(4) Development of expected final/midterm outcomes: Self-governing bodies present planned and expected outcomes in general and aggregated forms, at the programming level that makes it impossible to separate the final and midterm results. Therefore, no consecutive link between financial and non-financial information is observed.

(5) Development of evaluation indicators: The evaluation indicators fail to evaluate achieved results, as in a whole set of cases, only one type of an indicator is used, while the proper evaluation of programs and sub-programs requires the development of several types of indicators. All this will ensure the evaluation of the results following the efficiency, productivity and saving principles.

(6) Advancement of monitoring mechanism for controlling program implementation during fiscal year: Constant monitoring facilitates timely identification of obstacles emerged through implementation and allows the program conductor to take timely and adequate measures.

(7) Strengthening the role of inside and outside control: Well-managed internal control mechanism ensures timely identification of errors and violations in an organization and facilitates the conduction of adequate measures to eradicate them. In terms of outside financial control, the efficiency audit role is essential, focused on the evaluation of tangible results of the operation of self-governing units and conducted measures. It supports efficient and productive management of public resources.

REFERENCES:

1. Vanishvili, M., & Katsadze, I. (2021). BANK FINANCING OF GREEN ECONOMY: REVIEW OF MODERN RESEARCH. Scientific Collection «InterConf», (95):With the Proceedings of the 2 Nd International Scientific and Practical Conference «Scientific Goals and Purposes in XXI Century» (January 19-20, 2022). Seattle, USA: ProQuest LLC, 2022., № 95 | January, 2022, 120–143. <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.01.2022>
2. Vanishvili, M., Katsadze, I., & Vanishvili, N. (2021). PUBLIC FINANCE REFORM AND STATE TRANSFER POLICY IN GEORGIA. Theoretical and Empirical Scientific Research: Concept and Trends: Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference (Vol. 1), Oxford, May 28, 2021. Oxford-Vinnytsia: P.C. Publishing House & European Scientific Platform, 2021., 1, 26-30. <https://doi.org/DOI.10.36074/logos-28.05.2021.v1>
3. Vanishvili, M., & Lemonjava, L. (2016). Public Financial Management System in Modern Georgia. Refereed and Peer-Reviewed International Scientific-Practical Journal “Globalization & Business,” 6, 129-133.
4. Vanishvili, M., & Lemonjava, L. (2017). Modern Budget Classification in the Public Finance System of Georgia. Globalization & Business, 12, 47–50. <https://doi.org/DOI:10.35945/gb>.
5. Vanishvili, M., Lemonjava, L., Katsadze, I., & Vanishvili, N. (2021). LOAN LIABILITIES AND DEBT BURDEN OF THE POPULATION IN GEORGIA. Grundlagen Der Modernen Wissenschaftlichen Forschung Der Sammlung Wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» Zu Den Materialien Der I Internationalen Wissenschaftlich-Praktischen Konferenz, Zürich, 10. September, 2021. Zürich-Vinnytsia: BOLESWA Publishers & Europäische Wissenschaftsplattform, 2021., 1, 29-35. <https://doi.org/DOI.10.36074/logos-10.09.2021>
6. Vanishvili, M., & Sreseli, L. (2022). CHALLENGES OF GENDER MUNICIPAL BUDGETING IN GEORGIA. Scientific Collection «InterConf», (97): With the Proceedings of the 9 Th International Scientific and Practical Conference «International Forum: Problems and Scientific Solutions» (February 6-8, 2022). Melbourne, Australia: CSIRO Publishing House, 2022. 612 p, № 97 | February, 2022, 108-112.
7. Law of Georgia “Budget Code of Georgia” (18/12/2009): <https://matsne.gov.ge/en/document/view/91006?publication=51>
8. Law of Georgia “Tax Code of Georgia” (17/09/2010): <https://matsne.gov.ge/en/document/view/1043717?-publication=175>
9. Organic Law of Georgia “Local Self-Government Code” (05/02/2014): <https://matsne.gov.ge/en/document/view/2244429?publication=61>
10. Order N672 of the Minister of Finance of Georgia “On Approval of Georgia’s Budget Classification” (25/08.2010): <https://www.mof.ge/images/File/laws/A-Order-0672-Budget-Classification-ENG.pdf>

<https://doi.org/10.35945/gb.2022.14.002>

THE GIG-ECONOMY AND THE PROBLEM OF ITS REGULATION UNDER GEORGIAN LAW

KALENIKE URIDIA

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Faculty of Law, 4th year undergraduate student;
Erasmus exchange student at University of Limerick (Ireland) and University of Münster (Germany);
Lawyer, International Relations Manager of the NGO "Young Barristers";
Strategic and international litigation lawyer of the law firm "Kaikatsishvili and Barristers"

ABSTRACT. The relevance of labor laws in labor legal relations was highlighted in the introduction. Due to the topic's distinctiveness, emphasis was placed on the service contract, its substance, and function in legal interactions. The labor contract was examined, as well as its defining qualities and the differences between the labor contract and the service contract. The employment contract's minimal standard of protection for the employee was emphasized.

Based on the nature of the work, emphasis was placed on the motivation of the employer when signing a service contract with the employee rather than an employment contract. The benefits to the employer of entering such an arrangement with the employee were explored. The consequences of signing a service contract rather than an employment contract were brought to light. In the mentioned instance, a decision was taken about the need for contract cancellation and the legal measures for employee protection.

The emerging topic drew attention to judicial practice, which was created by the general courts within the framework of Georgian legislation. The practice of Western European and American courts in respect to the matter under debate was referenced to support the argument. Finally, the author's position was stated as a conclusion.

KEYWORDS: GIG-ECONOMY; EMPLOYED; THE EMPLOYER; LABOUR LAW; SERVICE AGREEMENT; LABOR CONTRACT

INTRODUCTION

Labor law, in its core, is critical to the establishment of a democratic state. It describes minimal protection measures that provide a positive legal position for employees in the labor market. A service contract is the technique used by employers to avoid the formal employment connection.

We examine the service contract and its characteristics in this study. We talk about the differences between a service contract and a labor contract. Based on the paper's aims, we will examine in depth the employer's motive when he forms a service contract with an employee rather than an employment contract. Depending on the topic, we will discuss both Georgian and foreign court practice.

The legal condition of delivery service couriers and taxi drivers hired by separate organizations is particularly difficult nowadays. As you are aware, they are not included in the protected field of labor law, and the present Labor Code's minimal standard of protection does not apply to them. In this regard, European and American court practice is likewise contradictory. There are cases where courts have deemed couriers to be workers rather than "partners," and there are radically diverse views. In Georgia, a case is filed in the local court.

It is based on the named case and the reasoning developed in the paper that we want to talk about the negative role of the service contract. At the same time, we would like to state our position regarding the possible outcome of the litigation.

1. THE GIG-ECONOMY

When discussing the service contract and its detrimental function in labor-legal relations, the relevance of the gig economy today must be explained. At the same time, it is necessary to discuss the extent of its growth considering Georgian reality¹.

The phrase "gig economy" refers to a free market system in which established firms engage independent contractors, freelancers, and temporary workers to do specific activities or occupations².

When technologies achieve the level of growth that we see today, a multitude of choices emerge. People adopt the provided alternative to traditional work relations either freely or because of the present economic crisis. People that operate in this industry are known as independent contractors, sometimes known as gig workers³.

Couriers and taxi drivers employed by the delivery service running through the applicable company's application are examples of these sorts of interactions. These individuals sign service contracts rather than labor contracts. There is already an intense debate in the scientific community and in Georgian reality about how fair it is to refer to them as partners rather than workers⁴.

The International Labor Organization describes the last employment type as "disguised employment," which occurs when "the employer does not treat the individual as an employee and hides his legal position as an employee."⁵

We want to judge to what extent couriers and taxi drivers working on the delivery service are "partners" within the framework of the contract concluded with them based on the discussion developed in the paper, the definition made by the international organization, and the existing practice in Georgia.⁶

1.1. The Gig-economy in Georgian reality

Unfortunately, Georgia is one of the states where Yandex drivers and Wolt, Bolt, Glovo, and Bolt Food couriers are not considered workers. This causes a big market challenge. The Labor Code's minimal criteria, which we covered in detail above, do not apply to these individuals.

Couriers are considered partners under the existing setup, and a service contract is signed with them rather than a labor contract. This must be clarified. It is critical to specify what is intended by the term "partner." According to the definition in the literature, the partners share the profit or loss. They invest their money in the firm, and each partner shares in any gains as well as any losses⁷. This definition does not reflect current reality. Couriers are not entitled to the benefits or even the responsibilities that the term partnership implies. It is apparent that the firm has hidden labor-legal relations under this phrase, which requires an appropriate review by the court. The labor watchdog further clarified the situation, stating that the service contract agreed with the couriers was a labor contract. It is obvious that a successful court ruling is required to demonstrate the indicated in practice⁸.

The defendant has valid arguments in the present judicial proceedings. The manager of Volt states that a work contract cannot be formed with the party since the firm does not oversee the partner couriers because they have a free schedule. We addressed the foregoing as well as the reasons made by the parties in the Spanish case, which we shall examine below, where the court ruled that the preceding was irrelevant⁹.

The company explained that couriers are not required to wear a specific uniform, which is not true. It is the responsibility of both Wolt and other delivery service couriers to wear the appropriate form and box, along with the inscription and identification of the respective companies.

Wolt explains that they do not have any requirements for education or other fields. The only requirement they have is that the order must be carried in a

1 Chen, M. K, J. A. Chevalier, P. E. Rossi, and E. Oehlsen. "The value of flexible work: Evidence from Uber drivers." *Journal of Political Economy* 127:6 (2019): 2735–2794.

2 Mas, A., and A. Pallais, "Valuing alternative work arrangements." *American Economic Review* 107:12 (2017): 3722-3759.

3 Stanton, C. T., and C. Thomas. *Missing Trade in Tasks: Employer Outsourcing in the Gig Economy*. Harvard Business School Working Paper, 2019.

4 Katz, L. F., and A. B. Krueger. "The rise and nature of alternative work arrangements in the United States, 1995-2015." *ILR Review* 72:2 (2019): 382-416.

5 Naidu, S., E. Posner, and G. Weyl. "More and more companies have monopoly power over workers' wages. That's killing the economy." *Vox* (2018).

6 Cook, C., R. Diamond, and P. Oyer. "Older workers and

the gig economy." *AEA Papers and Proceedings* 109 (2019): 372-376.

7 <https://ka.prisondharmanetwork.net/what-is-a-business-partnership-398402-3284> [13.11.2022]

8 იქვე.

9 Cook, C., R. Diamond, and P. Oyer. "Older workers and the gig economy." *AEA Papers and Proceedings* 109 (2019): 372-376.

thermal bag¹⁰. The named argumentation is also not suitable for the truth. The company notes that they do not require any education in any direction, while appropriate training is provided to all couriers who want to work in the delivery service. During the training, the courier acquires relevant specific knowledge, which is necessary for the work to be performed in the future¹¹.

They note that: "Couriers have autonomy and if they do not want to deliver an order, they have the right to refuse."¹² This also does not fit the truth. The author of the lawsuit in the court will be fired precisely because he refused to deliver one of the orders, because the waiting time was unnecessarily long. After talking with the operator about this, the person was blocked by the relevant program and deleted from the application system¹³.

They believe that since they have too many partners who work not only with them, but also with other applications, they cannot be considered as employees under a labor contract. Today's labor market is constantly evolving. A few decades ago, no one could have imagined that the legislator would have to regulate the gig economy, and modernity has put the world in front of it. Therefore, it is necessary not only to consider this detail, but also to systematically analyze the situation with the distinguishing marks between service and labor contracts.

1.1.1. Working conditions of Bolt Food and Glovo couriers

After the discussion, it is interesting to focus on the working conditions and the agreement between the parties, which will be very relevant in terms of the topic of the paper.¹⁴

The stated business companies became more active

- 10 Cook, C., R. Diamond, and P. Oyer. "Older workers and the gig economy." AEA Papers and Proceedings 109 (2019): 385-390.
- 11 Cook, C., R. Diamond, and P. Oyer. "Older workers and the gig economy." AEA Papers and Proceedings 109 (2019): 370-390.
- 12 <https://ka.prisondharmanetwork.net/what-is-a-business-partnership-398402-3284> [13.11.2022]
- 13 Cook, C., R. Diamond, and P. Oyer. "Older workers and the gig economy." AEA Papers and Proceedings 109 (2019): 372-376.
- 14 Abraham, K. G., J. Haltiwanger, K. Sandusky, and J. Spletzer. "The rise of the gig economy: Fact or fiction?" AEA Papers and Proceedings 109 (2019): 357-361.

throughout the pandemic, which certainly adds to their commercial development. Instead of improving the conditions of the courier contract as the firm grew, several details were agreed upon and abruptly modified by the company. Glove makers and other businesses were upset by these developments. Our objective is to provide a quick overview of the implemented modifications in the context of the paper's content.¹⁵

1.1.2. Other Important Difficulties

Glovo couriers are now required to pick up the order that the client has canceled without pay, which, of course, impacts their daily earnings and wastes their valuable time; the program does not give further payment to couriers. the ability to accept tea money, which restricts the possibilities of making extra money; nonetheless, it should be emphasized that firms pay the same rate to couriers operating on mopeds and vehicles¹⁶.

Glovo and, in general, couriers operating on this sort of business without insurance, which has a negative impact on their status. Glovo's courier was involved in a car accident on February 6, 2020, which was caused by the moped's faulty braking system. Following the recording of the above fact, the labor inspectorate examined Glovo, especially its safety system. As an employer, he was penalized and given a deadline to fix the current fault. The labor inspector explained: "In the contract provided by the company, which is signed between the courier and the company, the risk factors related to the tension and fatigue of the courier are not considered." During the interview with the courier, it became clear that they work 12 and 24 hours a day to fulfill more orders. Fatigue and stress are known to reduce concentration and work performance, which is directly related to industrial incidents and accidents, so monitor couriers' working day routine...¹⁷.

This was followed by retaliatory action from the company. They appealed to the court with the argument that a service contract was concluded with the

- 15 Mas, A., and A. Pallais, "Valuing alternative work arrangements." American Economic Review 107:12 (2017): 3722-3759.
- 16 <https://gvla.ge/ge/post/ghirseuli-shromis-platforma-solidarobas-uckhadabs-boltis-kurierebis-brdzolas-shromiti-pirobebis-gaumjobesebistvis#sthash.JgF7ryfJ.E5n-g3Rip.dpbs> [14.11.2022]
- 17 https://shroma.ge/monitor/files/000805_2020-02-11.pdf [14.11.2022]

party and that this contract does not provide for compliance with the safety standards required by the labor inspectorate.¹⁸

This action of the Labor Inspectorate is interesting precisely because the company was considered the employer of the courier who was involved in a car accident. This explanation gave impetus to the processes that are still ongoing in the court. Despite the above, labor inspectors are obliged to monitor the mentioned area more and give instructions to business operators, as employers, in relation to the gaps that create the biggest problem in the labor market.

2. UNIQUE CHARACTERISTICS OF SERVICE AND LABOR CONTRACTS

2.1 Working Process

In a labor-employer relationship, the employer owns the equipment used for work; but, during a service agreement, the contractor employs his own material or intangible resources.

According to Article 19 of the Labor Code of Georgia: "The employee is obliged to perform the work personally."¹⁹ The executor is not required to personally complete the responsibility given to him during the service type contract. The executor has the authority to delegate to another person the fulfillment of the duty placed upon him.²⁰

The uniqueness of labor relations is that, depending on the circumstances, the employee is only required to execute the task personally and has no other options to delegate his responsibilities, except for the circumstances outlined in Article 10 of the Georgian Labor Code.²¹

2.2. Term of the Agreement's Validity

The Labor Code of Georgia defines the terms that regulate labor-legal relations. As a result of the changes made in 2013, the term of validity of the employment contract for the employee can be determined for

at least one year.²² The term of the contract concluded with a shorter period can be determined in special cases, which is provided for by Article 12, Clause 3 of the Labor Code of Georgia.

Service contracts cannot be concluded for life, it is most important to determine specific deadlines for the performance of work. There are service agreements that aim to achieve an impossible objective. This kind of contract's lifetime might be set at a few months. It is now challenging to distinguish between labor and service contracts, but factors like the one-time nature of the task and one specified consequence, once occurring, should be used as a basic guideline.

2.3. Subjects of contracts

The term "subjects of labor relations" is defined in Article 3 of the Georgia Labor Code. The employer may be a physical or legal person, or an association of individuals, for whom the employee does specific work in accordance with this Code, according to paragraph 2 of the stated article²³. A physical person who works for an employer on the basis of an employment contract is referred to as an employee in paragraph 4 of the same article²⁴. The parties to a service agreement may be either physical or legal persons²⁵.

2.4. The principle of subordination

The execution of work by the employee for the employer in exchange for compensation within the terms of organizational regulation of labor is defined as the labor relationship in Georgia's Labor Code, Article 2, Part 1²⁶. The concept of subordination is specifically defined by the above sentence. The employee depends on the will of the employer, on his instructions, and on the working or organizational conditions defined by the employment contract, according to the Supreme Court

18 Cook, C., R. Diamond, and P. Oyer. "Older workers and the gig economy." *AEA Papers and Proceedings* 109 (2019): 385-390.

19 Article 19 of the Code of Labor Law of Georgia.

20 Horton, J. J. "The effects of algorithmic labor market recommendations: Evidence from a field experiment." *Journal of Labor Economics* 35:2 (2017): 345-385.

21 Labor law (collection of articles), III, Tbilisi, 2014, p. 314.

22 <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/88313/137418/F349480135/GEO110471%20Geo%202020.pdf> [11.11.2022]

23 Clause 2 of Article 3 of the Labor Code of Georgia.

24 Clause 3 of Article 3 of the Labor Code of Georgia.

25 Cook, C., R. Diamond, J. Hall, J. A. List, and P. Oyer. *The Gender Earnings Gap in the Gig Economy: Evidence from Over a Million Rideshare Drivers*. NBER Working Paper No. 24732, 2018.

26 Paragraph 1 of Article 2 of the Labor Code of Georgia.

of Georgia's 2010 decision. "Employment contract is a special type of binding contract, and it is distinguished from private legal contracts by the fact that after the conclusion of the labor contract, one of the most important principles of private law, the equality of the parties, undergoes a certain change," the court wrote²⁷.

In accordance with the principle of subordination, the employee fulfills the obligation to personally perform the work in a subordinate position. During the service contract, the contractor is financially and organizationally independent from the customer and is not subject to him. He does the work, usually personally and at his own risk. During the service contract, there are no subordinate relations, and the parties are in an equal position²⁸.

The principle of subordination has several important features, the presence of which indicates the existence of this type of relationship between the parties. Within the framework of the labor relationship, the employee must perform a specific type of work within the time specified by the employer. Which indicates that the employer has the right to dispose of the employee's work²⁹.

The second sign of subordination is the establishment of unilaterally binding labor conditions by the employer, which indicates his superior position in labor-legal relations. For the employee not to be vulnerable, the Labor Code defines serious protection mechanisms. The third sign of subordination is the function of supervision and control, which means that he has the right to control the employee not only after the reference, but also in the labor-legal field in general³⁰.

3. INTERNATIONAL EXPERIENCE AND JUDICIAL PRACTICE

It is unequivocal that there is no unified position on this matter. Some of the states do not consider couriers and taxi drivers as employees, and some of them extend to them the protection mechanisms guaranteed by the labor law³¹.

27 Judgment of the Supreme Court of Georgia of March 23, 2010 in case No. 261-1520-09.

28 Horton, J. J. "The effects of algorithmic labor market recommendations: Evidence from a field experiment." *Journal of Labor Economics* 35:2 (2017): 345-385.

29 Labor law (collection of articles), III, Tbilisi, 2014, p. 311.

30 Cullen, Z. B., J. E. Humphries, and B. Pakzad-Hurson. *Gender and Sorting in the On-Demand Economy*. Working Paper, 2018.

31 Chen, M. K, J. A. Chevalier, P. E. Rossi, and E. Oehlsen.

First off, the Spanish Supreme Court's 2020 ruling is noteworthy since it altered the legal landscape for those working in this industry.

The Supreme Court of Spain's decision concluded that the courier who worked for "Glovo" was an employee, not a self-employed person. Such companies are still in operation in numerous countries, including Georgia. According to the Spanish Supreme Court, there is a professional relationship between couriers and Glovo. This was Spain's first decision to regulate the problematic type of connection discussed above³².

The Supreme Court cited the following supporting evidence:

- Employee invoices are drawn up by Glovo;
- Couriers' remuneration for each service is determined unilaterally by Glovo, couriers have no right to negotiate with the company;
- They cannot decide how much the client must pay for the services rendered;
- Glovo benefits from the results of couriers' work;
- The application is owned by the company, without which the couriers cannot provide the service;
- They must fulfill the request within the time frame specified by Glovo, which is 60 minutes;
- Scooters and other mobility aids use GPS, so the corporation has complete control over their movements³³;
- Glovers are responsible to the organization, which is demonstrated by the fact that if they reject the order, the algorithm immediately removes the courier from the system³⁴.

It's fascinating how the US operates with a double standard. Uber drivers were viewed as independent contractors rather than workers in 2019³⁵; but, in 2020, a judge in the USA, especially in California, saw Uber

"The value of flexible work: Evidence from Uber drivers." *Journal of Political Economy* 127:6 (2019): 2735-2794.

32 Katz, L. F., and A. B. Krueger. "The rise and nature of alternative work arrangements in the United States, 1995–2015." *ILR Review* 72:2 (2019): 382-416.

33 <http://www.derebus.org.za/the-madrid-high-court-of-justice-found-that-glovos-gig-contract-workers-are-not-independent-contractors-but-employees/> [13.11.2022]

34 Chen, M. K, J. A. Chevalier, P. E. Rossi, and E. Oehlsen. "The value of flexible work: Evidence from Uber drivers." *Journal of Political Economy* 127:6 (2019): 2735-2794.

35 Chen, M. K, J. A. Chevalier, P. E. Rossi, and E. Oehlsen. "The value of flexible work: Evidence from Uber drivers." *Journal of Political Economy* 127:6 (2019): 2735-2794.

drivers as employees. Because a corporation's practices influence the lives of thousands of people (i.e., its employees), the court stated: "A firm should not avoid legal duties."³⁶

The British Supreme Court reached a same conclusion, finding that Uber drivers were not regarded independent contractors but rather employees. The ruling put an end to a five-year fight that has serious significance for the gig economy³⁷.

Shortly after the decision, the company announced that more than 70,000 drivers will be guaranteed minimum wage, insurance, paid vacation, and pension contributions, clearly indicating that the company has taken the court decision into account and recognized more than 70,000 drivers as employees³⁸.

The judicial practice of the named countries clearly shows the serious progress in the developed world that is observed in the field of the gig economy. The named decisions are precedential in nature, which, as we have seen, had a serious impact on the policies of the country and business companies towards couriers and taxi drivers³⁹.

4. THE DISPUTE IN THE GEORGIAN COURT AND A POSSIBLE PROGRESSIVE DECISION

In the work, attention was focused on those details, which will ultimately allow us to develop reasoning about the litigation that is taking place in the Tbilisi City Court. We will try to focus on the components presented by the plaintiff and form our position regarding the future decision of the court.

Based on the discussion, we focused on three most important issues, namely: the principle of subordinates, the issue of supervision and the issue of compensation. The cumulative presence of these components would allow us to say that we are not dealing with a civil legal contract, but with another type of relationship between the parties.

Whether the business and the courier are subor-

dinate to one another hierarchically is an interesting question. This is sufficiently supported by the paper's logic. When signed with a courier, a "Service Contract" is not based on the civil law's guarantee of contract freedom. The terms are not in agreement with the employee, which is improper in the relevant area of law.

It is crucial that we have the company's directives, which the couriers will follow. When a party signs a contract with another party, the specific terms that are up to them are spelled out in detail. The justification shown above demonstrates that the individual is required to deliver the order to the recipient in a thermal bag and in the proper form at the rate set by the firm independently. The fact that couriers are not permitted to engage into a contract with the customer as independent contractors again shows that there are subordinates.

It's critical to understand the problem of supervision in addition to the existence of the subordinate's principle. The business has complete control over the courier's activities; it chooses every aspect, beginning with the order and finishing with customer service. All businesses operating in the market are permitted to penalize couriers in accordance with the law, which is an obvious application of the supervisory principle. The firms' own definition of the couriers' requirements for customer contact is a distinct subject and a source of interest.

The named components exist cumulatively in the discussed dispute and, in general, in this type of relationship, which unequivocally indicates the fact of the company exercising supervision over the couriers.

The third and most crucial element is the money, which the couriers get twice a month. In order to be eligible for this payment, the couriers must adhere to the company's established payment schedule, which is typically not the case while the service contract is in effect. Furthermore, it is unlikely that this kind of connection even exists.

The presence of the mentioned components together indicates that this type of relationship does not belong to the sphere regulated by the service contract, because it is not based on the general standard established for civil law.

The court is faced with the possibility to subject this type of relationship to labor law, like the courts of Spain, the United States of America, and England, or to state that another type of legal basis is necessary to regulate

36 <https://www.bbc.com/news/technology-53737398> [13.11.2022]

37 <https://netgazeti.ge/news/529875/> [13.11.2022]

38 Chen, M. K, J. A. Chevalier, P. E. Rossi, and E. Oehlsen. "The value of flexible work: Evidence from Uber drivers." *Journal of Political Economy* 127:6 (2019): 2735-2794.

39 Naidu, S., E. Posner, and G. Weyl. "More and more companies have monopoly power over workers' wages. That's killing the economy." *Vox* (2018).

this type of relationship, as happened in Germany⁴⁰.

With this judgment, the court will establish a precedent that, as we've previously indicated, will have a big influence on the job market. We believe that it would be best for the court to consider this type of relationship to be subject to labor law in accordance with the logic developed in the paper, the definitions of the International Labor Organization, and the inspector.

It is also possible to consider as an alternative the creation of an appropriate legal framework for the gig economy, which would make it flexible and convenient for couriers and any gig worker in the named field.

CONCLUSION

Civil law and contract law is the most important mechanism for regulating relations based on equality. Although the service contract is not explicitly regulated in the Civil Code, the rules of other contracts apply to it.

The work analyzed the distinguishing features between service and labor contracts, which gave us the opportunity to differentiate them.

If the distinct elements that have been thoroughly examined in the article are taken into consideration, the difficulties in labor law that are connected to the incorrect use of the service contract may be avoided. However,

er, it is evident that, some business owners employ this style of contract to cover up labor relations and absolve them of responsibility.

The paper's assessment of the obligations that company owners are released from when they sign a service contract makes it evident how much responsibility the employer truly avoids after doing so, plainly worsening the status of employees in the labor market.

After the theoretical analysis, in the paper I reviewed the practical problem related to the service contract in the labor market. The couriers focused on in the second part of the paper are today's individual contractors who are not subject to the minimum standards of protection provided by the Labor Code.

The litigation in Georgia may change the current legal situation, which will improve the working conditions of all gig workers. We believe that the judge should evaluate the existing legal reality and look at it from a wide perspective. It is necessary to consider the judicial decisions that were reviewed in the context of the topic of the paper, attention should be paid to the definitions made by the International Labor Organization, which we touched on briefly, and it is also interesting to analyze the actions and decisions taken by the labor inspector, which will ultimately provide a solid foundation and opportunity for the case examiner. The judge's decision should be made based on the legislation and internal beliefs, because of which he should decide the existing dispute in favor of the claimants and attribute this type of relationship to the space protected by labor law.

40 https://smallbusiness.co.uk/tag/gigeconomy/?gclid=CjwKCAjwnPOEBhA0EiwA609ReXVpXsTCX1-wQ4YpwhIWBvQdd8CyyMhz0mNlfJwLMVbZt4BOsA-buyhBoCfc8QAvD_BwE [14.11.2022]

REFERENCES:

1. Zakaria Shvelidze, Xavier Bodone, Todria Teimuraz, Khazhomia Tamar, Gujadze Natia, Meskhishvili Ketevan, Labor Law of Georgia and International Labor Standards, Tbilisi, 2017.
2. Labor law (collection of articles) III, Tbilisi, 2014.
3. Supreme Court Practice of Georgia Case No. 223-215-2013
4. Judgment of the Supreme Court of Georgia of March 23, 2010 in case No. 1231-1520-09.
5. Judgment of the Supreme Court of Georgia of March 23, 2010 in case No. 1261-1520-09.
6. Labor Law Code of Georgia.
7. Oyer, P. The Independent Workforce in America. Upwork White Paper, 2016.
8. Chen, M. K, J. A. Chevalier, P. E. Rossi, and E. Oehlsen. "The value of flexible work: Evidence from Uber drivers." *Journal of Political Economy* 127:6 (2019): 2735-2794.
9. Mas, A., and A. Pallais, "Valuing alternative work arrangements." *American Economic Review* 107:12 (2017): 3722-3759.

10. Horton, J. J. "The effects of algorithmic labor market recommendations: Evidence from a field experiment." *Journal of Labor Economics* 35:2 (2017): 345-385.
11. Stanton, C. T., and C. Thomas. *Missing Trade in Tasks: Employer Outsourcing in the Gig Economy*. Harvard Business School Working Paper, 2019.
12. Katz, L. F., and A. B. Krueger. "The rise and nature of alternative work arrangements in the United States, 1995–2015." *ILR Review* 72:2 (2019): 382-416.
13. Naidu, S., E. Posner, and G. Weyl. "More and more companies have monopoly power over workers' wages. That's killing the economy." *Vox* (2018).
14. Cook, C., R. Diamond, and P. Oyer. "Older workers and the gig economy." *AEA Papers and Proceedings* 109 (2019): 372-376.
15. Abraham, K. G., J. Haltiwanger, K. Sandusky, and J. Spletzer. "The rise of the gig economy: Fact or fiction?" *AEA Papers and Proceedings* 109 (2019): 357–361.
16. Koustas, D. K. *Consumption Insurance and Multiple Jobs: Evidence from Rideshare Drivers*. Working Paper, 2018.
17. Cook, C., R. Diamond, J. Hall, J. A. List, and P. Oyer. *The Gender Earnings Gap in the Gig Economy: Evidence from Over a Million Rideshare Drivers*. NBER Working Paper No. 24732, 2018.
18. Cullen, Z. B., J. E. Humphries, and B. Pakzad-Hurson. *Gender and Sorting in the On-Demand Economy*. Working Paper, 2018.
19. <https://ja.seagrantsatlantic.org/gig-economy-4588490-7517>
20. https://www.ilo.org/jakarta/info/public/fs/WCMS_789824/lang--en/index.htm
21. <https://ka.prisondharmanetwork.net/what-is-a-business-partnership-398402-3284>
22. https://shroma.ge/monitor/files/000805_2020-02-11.pdf
23. <https://www.bbc.com/news/technology-53737398>
24. <https://hbr.org/2018/03/thriving-in-the-gig-economy>

<https://doi.org/10.35945/gb.2022.14.002>

ბიზ-ეკონომიკა და მისი რეგულირების პრობლემა ქართულ საკანონმდებლო სივრცეში

კალენიკა ურიდია

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის ბაკალავრიატის მე-4 კურსის სტუდენტი; ერასმუსის გაცვლითი პროგრამის სტუდენტი ირლანდიაში, ლიმერიკის უნივერსიტეტსა და გერმანიაში მიუნსტერის უნივერსიტეტებში; იურისტი და საერთაშორისო ურთიერთობების მენეჯერი არასამთავრობო ორგანიზაციაში „ახალგაზრდა ადვოკატები“ და სტრატეგიული, საერთაშორისო სამართალწარმოების იურისტი იურიდიული ფირმაში „კაიკაციშვილი და ადვოკატები“

აბსტრაქტი. შესავალ ნაწილში განხილულია შრომის კანონმდებლობის როლი შრომით სამართლებრივ ურთიერთობებში. თემის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ყურადღება გამახვილებულ იქნა მომსახურების ხელშეკრულებაზე, მის არსა და დანიშნულებაზე სამართლებრივ ურთიერთობებში. განხილულ იქნა შრომითი ხელშეკრულება, მისი მახასიათებელი თვისებები, ხაზია გაესვა იმ განმასხვავებელ ნიშნებს, რომლებიც არსებობს შრომის ხელშეკრულებასა და მომსახურების ხელშეკრულებას შორის. აქცენტი გაესვა დაცვის იმ მინიმალურ სტანდარტს, რომელსაც შრომითი ხელშეკრულება დასაქმებულს სთავაზობს.

ნაშრომის არსიდან გამომდინარე, ვისაუბრებთ იმ მოტივაციაზე, რაც გააჩნია დამსაქმებელს, როდესაც იგი დასაქმებულთან აფორმებს მომსახურების ხელშეკრულებას, ნაცვლად შრომითი ხელშეკრულებისა. განხილულ იქნა ის უპირატესობანი, რასაც იღებს დამსაქმებელი დასაქმებულთან ამგვარი ხელშეკრულების დადების დროს. გავეცნობით შედეგებზე, რომელსაც იწვევს შრომითი ხელშეკრულების ნაცვლად მომსახურების ხელშეკრულების დადება. ნამსჯელი იქნა დასახელებულ შემთხვევაში ხელშეკრულების ბათილობის საჭიროებაზე და დასაქმებულის დაცვის სამართლებრივ მექანიზმებზე.

თემის აქტუალობიდან გამომდინარე, მიმოვიხილეთ სასამართლო პრაქტიკა, რომელიც განვითარებულ იქნა საერთო სასამართლოების მიერ საქართველოს კანონმდებლობის ფარგლებში. პოზიციის გასამყარებლად მოყვანილ იქნა დასავლეთ ევროპისა და ამერიკის შეერთებულის შტატების სასამართლოთა პრაქტიკა განსახილველ თემასთან მიმართებით. დასასრულს, დასკვნის სახით ფორმულირებულ იქნა ავტორის პოზიცია.

საკვანძო სიტყვები: ბიზ ეკონომიკა; დასაქმებული, დამსაქმებელი, შრომის სამართალი, მომსახურების ხელშეკრულება, შრომის ხელშეკრულება

შესავალი

შრომის სამართალი, მისი არსიდან გამომდინარე, უმნიშვნელოვანესია დემოკრატიული სახელმწიფოს განვითარებისათვის. მასში გაწერილი მინიმალური დაცვის სტანდარტები დასაქმებულისათვის ხელსაყრელ სამართლებრივ მდგომარეობას ქმნის შრომით ბაზარზე. მექანიზმს, რომელსაც დამსაქმებლები იყენებენ შრომით სამართლებრივი ურთიერთობის უგულებელსაყოფად, მომსახურების ხელშეკრულება ეწოდება.

ნაშრომში მიმოვიხილავთ მომსახურების ხელშეკრულებასა და მის მახასიათებლებს; ვიმსჯელებთ მომსახურებისა და შრომითი ხელშეკრულების გამმიჯვნელ ფაქტორებზე; ნაშრომის მიზნებიდან გამომდინარე, დეტალურად მიმოვიხილავთ დამსაქმებლის მოტივაციას, როდესაც იგი დასაქმებულთან შრომითი ხელშეკრულების ნაცვლად მომსახურების ხელშეკრულებას დებს; თემის აქტუალობიდან გამომდინარე, შევეხებით ქართულ და უცხოურ სასამართლო პრაქტიკას.

დღევანდელობაში განსაკუთრებით პრობლე-

მურია მიტანის სერვისზე მომუშავე კურიერთა და შესაბამის კომპანიებში დასაქმებულ ტაქსის მძღოლთა სამართლებრივი მდგომარეობა. მოგვხსენებათ, ისინი არ არიან შრომითი სამართლის დაცულ სფეროში მოქცეულნი და მათზე არ ვრცელდება დაცვის ის მინიმალური სტანდარტი, რომელსაც მოქმედი შრომის კოდექსი ითვალისწინებს. აღნიშნულთან მიმართებით ევროპისა და ამერიკის სასამართლო პრაქტიკაც არაერთგვაროვანია, არის პრეცედენტული საქმეები, სადაც სასამართლოებმა კურიერები მიიჩნეს არა „პარტნიორებად“, არამედ დასაქმებულებად. გვხვდება რადიკალურად განსხვავებული მიდგომებიც. საქართველოს რეალობაში სარჩელიც არის წარდგენილი საქალაქო სასამართლოში. მოსამართლე ვალდებულია, კურიერები მიიჩნიოს დასაქმებულებად ან დატოვოს ის მოწესრიგება, რასაც ბიზნეს ოპერატორები სთავაზობენ ამ სფეროს წარმომადგენლებს.

სწორედ დასახელებული საქმისა და ნაშრომში განვითარებული მსჯელობის საფუძველზე გვინდა ვისაუბროთ მომსახურების ხელშეკრულების უარყოფით როლზე. ამავდროულად გვსურს დავაფიქსიროთ ჩვენი პოზიცია სასამართლო დავის შესაძლო შედეგთან მიმართებით.

1. გიგ-ეკონომიკა

როდესაც ვსაუბრობთ მომსახურების ხელშეკრულებაზე და მის ნეგატიურ როლზე შრომით-სამართლებრივ ურთიერთობებში, აუცილებელია განიმარტოს გიგ-ეკონომიკის მნიშვნელობა დღევანდელობაში. ამავდროულად მნიშვნელოვანია, შევეხოთ მისი განვითარების მასშტაბებს ქართული რეალობიდან გამომდინარე.¹

ტერმინი „გიგ-ეკონომიკა“ ეხება თავისუფალი ბაზრის სისტემას, რომელშიც ტრადიციული ბიზნესი ქირობს დამოუკიდებელ კონტრაქტორებს, შტატგარეშე კანტორებს და მოკლევადიან მუშაკებს ინდივიდუალური დავალებების ან სამუშაოების შესასრულებლად.²

როდესაც ტექნოლოგიები განვითარების იმ მასშტაბებს აღწევენ, რასაც დღევანდელობაში ვხე-

დავთ, ჩნდება მრავალი ალტერნატივა. ადამიანები, ნაცვლად ტრადიციული შრომითი ურთიერთობებისა, ნებაყოფლობით ირჩევენ შემოთავაზებულ ალტერნატივას ან, არსებული ეკონომიკური კრიზისიდან გამომდინარე, – იძულებით. ამ სექტორში დასაქმებულ ადამიანებს დამოუკიდებელი კონტრაქტორები ეწოდებათ, მეორენაირად კი მათ გიგ-ვორქერებად³ მოიხსენიებენ.

ამ ტიპის ურთიერთობებში მოიაზრებენ და მოიხსენიებენ მიწოდების სერვისში დასაქმებულ კურიერებსა და ტაქსის მძღოლებს, რომლებიც შესაბამისი კომპანიის აპლიკაციის მეშვეობით მუშაობენ. ამ ადამიანებთან გაფორმებულია მომსახურების ხელშეკრულებები და არა შრომის. სამეცნიერო სფეროსა და ქართულ რეალობაში უკვე აქტიურად მიდის საუბარი იმაზე, თუ რამდენად სამართლიანია მათი პარტნიორებად მოხსენიება, ნაცვლად დასაქმებულებისა.⁴

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია წმინდად დაქირავებით დასაქმებასა და წმინდად თვითდასაქმებას შორის მოქცეულ შრომით კატეგორიას განსაზღვრავს, როგორც „შეფარულ შრომით ურთიერთობას“, სადაც „დამსაქმებელი ინდივიდს არ ექცევა ისე, როგორც დასაქმებულს და ფარავს მისი, როგორც დასაქმებულის იურიდიულ სტატუსს“.⁵

სწორედ ნაშრომში განვითარებული მსჯელობიდან, საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ გაკეთებული განმარტებიდან და საქართველოში არსებული პრაქტიკიდან გამომდინარე, გვინდა ვიმსჯელოთ – რამდენად არიან მიწოდების სერვისზე მომუშავე კურიერები და ტაქსის მძღოლები „პარტნიორები“ მათთან დადებული ხელშეკრულების ფარგლებში.⁶

1 Chen, M. K, J. A. Chevalier, P. E. Rossi, and E. Oehlsen. “The value of flexible work: Evidence from Uber drivers.” *Journal of Political Economy* 127:6 (2019): 2735-2794.
 2 Mas, A., and A. Pallais, “Valuing alternative work arrangements.” *American Economic Review* 107:12 (2017): 3722-3759.

3 Stanton, C. T., and C. Thomas. *Missing Trade in Tasks: Employer Outsourcing in the Gig Economy*. Harvard Business School Working Paper, 2019.
 4 Katz, L. F., and A. B. Krueger. “The rise and nature of alternative work arrangements in the United States, 1995-2015.” *ILR Review* 72:2 (2019): 382-416.
 5 Naidu, S., E. Posner, and G. Weyl. “More and more companies have monopoly power over workers’ wages. That’s killing the economy.” *Vox* (2018).
 6 Cook, C., R. Diamond, and P. Oyer. “Older workers and the gig economy.” *AEA Papers and Proceedings* 109 (2019): 372-376.

1.1. გიგ-ეკონომიკა ქართულ რეალობაში

საქართველო, სამწუხაროდ, მიეკუთვნება იმ სახელმწიფოთა რიგებს, სადაც Yandex-ის მძღოლები და Wolt-ის, Bolt-ის, Glovo-სა და Bolt Food-ის კურიერები არ მიიჩნევიან დასაქმებულებად. აღნიშნული მნიშვნელოვან პრობლემას ქმნის ბაზარზე. ამ პირებზე არ ვრცელდება შრომის კოდექსით გათვალისწინებული ის მინიმალური სტანდარტები, რომლებზედაც ზემოთ დეტალურად ვისაუბრეთ.

არსებული ვითარების შესაცვლელად, სასამართლოში წარდგენილია სარჩელი ყოფილი Wolt-ის კურიერის მიერ. მისი ერთ-ერთი მოთხოვნაა ამ ტიპის კომპანიებში მომუშავე კურიერთა დასაქმებულად ცნობა.

არსებული მოწესრიგების მიხედვით, კურიერები მიიჩნევიან პარტნიორებად და მათთან იდება მომსახურების ხელშეკრულება, ნაცვლად შრომითისა. აღნიშნული საჭიროებს განმარტებას. მნიშვნელოვანია დადგინდეს, თუ რა იგულისხმება „პარტნიორის“ ცნების ქვეშ. ლიტერატურაში არსებული განმარტებიდან გამომდინარე ცალსახაა, რომ პარტნიორები ინაწილებენ მოგებას ან ზარალს. ისინი თავიანთ ფულს ბიზნესში დებენ და თითოეული პარტნიორი სარგებლობს ნებისმიერი მოგებით და ანაზღაურებს დანაკარგების ნაწილს.⁷ აღნიშნულ დეფინიციას არ შეეფერება ის რეალობა, რომელსაც დღევანდელ რეალობაში ვხვდებით. კურიერები არ სარგებლობენ იმ უპირატესობებით ან თუნდაც პასუხისმგებლობით, რომელსაც აკისრებს მათ ტერმინი „პარტნიორობა“. ცალსახაა, რომ ამ სიტყვის ქვეშ კომპანიას შენიღბული აქვს შრომით-სამართლებრივი ურთიერთობები, რასაც სასამართლოს მხრიდან შესაბამისი შეფასება სჭირდება. ამ საკითხზე შრომის ინსპექციასაც აქვს განმარტება გაკეთებული, რომლის მიხედვითაც კურიერთან დადებული მომსახურების ხელშეკრულება მიიჩნევა „შრომითად“. ცხადია, რომ აღნიშნულის პრაქტიკაში განსამტკიცებლად მნიშვნელოვანია სასამართლოს ძალაში შესული გადაწყვეტილება.⁸

მიმდინარე სასამართლო პროცესში მოპასუხე მხარეს აქვს კონტრარგუმენტები. ვოლტის მენეჯერი განმარტავს, რომ მხარესთან ვერ გაფორმდება შრომის ხელშეკრულება, რადგან კომპანია არ უწევს პარტნიორ კურიერებს ზედამხედველობას, გამომდინარე იქიდან, რომ კურიერებს აქვთ თავისუფალი

გრაფიკი. აღნიშნულზე მსჯელობა და მხარის მიერ წარმოდგენილი არგუმენტაცია გვაქვს ესპანეთის ქეისზე, რომელზედაც ქვემოთ ვისაუბრებთ, სადაც სასამართლომ არარელევანტურად სცნო აღნიშნული.⁹

კომპანიამ განმარტა, რომ კურიერებს არ მოეთხოვებათ კონკრეტული ფორმის ტარება, რაც არ შეესაბამება სიმართლეს. როგორც Wolt-ის, ასევე სხვა მიტანის სერვისზე მომუშავე კურიერების ვალდებულებას წარმოადგენს შესაბამისი ფორმისა და ყუთის ტარება, შესაბამისი კომპანიების წარწერასა და საცნობ ნიშნებთან ერთად.

Wolt-ი განმარტავს, რომ არ აქვთ არანაირი მოთხოვნა არც განათლების და არც სხვა მიმართულებით. ერთადერთი მოთხოვნა, რასაც ისინი დასაქმებულებს უყენებენ, არის ის, რომ შეკვეთა აუცილებლად თერმული ჩანთით უნდა იყოს გადატანილი.¹⁰ დასახელებული არგუმენტაციაც არ შეეფერება ჭეშმარიტებას. კომპანია აღნიშნავს, რომ ისინი არანაირ განათლებას არ ითხოვენ არც ერთი მიმართულებით მაშინ, როდესაც შესაბამისი ტრენინგები უტარდება ყველა კურიერს, ვისაც მიტანის სერვისზე მუშაობა სურს. ტრენინგების მიმდინარეობის პროცესში კურიერი იღებს შესაბამის სპეციფიკურ ცოდნას, რაც მომავალში შესასრულებელი სამუშაოსთვის არის აუცილებელი.¹¹

არგუმენტაციის ნუსხვას განეკუთვნება ის ფაქტიც, რაზედაც კომპანია აპელირებს. ისინი აღნიშნავენ, რომ: „კურიერებს აქვთ დამოუკიდებლობა და თუკი არ სურთ რომელიმე შეკვეთის მიტანა, მათ უარის თქმის უფლება აქვთ.“¹² აღნიშნულიც არ შეეფერება ჭეშმარიტებას. სასამართლოში სარჩელის ავტორი სწორედ იმიტომ გაათავისუფლეს სამსახურიდან, რომ ერთ-ერთი შეკვეთის მიტანაზე უარი განაცხადა, რადგან ლოდინის დრო უსაშველოდ გაიწელა. აღნიშნულზე შენიშვნის მიღებისა და ოპერატორთან გასაუბრების შემდეგ, პიროვნება შესაბამისმა პროგრამამ დაბლოკა და აპლიკაციის სისტემიდან წაშალა.¹³

მათ მიაჩნიათ, რომ რადგან ძალიან ბევრი პარტნიორი ჰყავთ, რომლებიც არა მხოლოდ მათ-

7 <https://ka.prisondharmanetwork.net/what-is-a-business-partnership-398402-3284> [13.05.2021]

8 იქვე.

9 Cook, C., R. Diamond, and P. Oyer. “Older workers and the gig economy.” AEA Papers and Proceedings 109 (2019): 372-376.

10 იქვე.

11 იქვე.

12 <https://ka.prisondharmanetwork.net/what-is-a-business-partnership-398402-3284> [13.05.2021]

13 Cook, C., R. Diamond, and P. Oyer. “Older workers and the gig economy.” AEA Papers and Proceedings 109 (2019): 372-376.

თან, არამედ სხვა აპლიკაციებთანაც მუშაობენ, არ შეიძლება მიჩნეულ იქნენ შრომის ხელშეკრულებით დასაქმებულებად. დღევანდელი შრომის ბაზარი მუდმივ პროგრესს განიცდის. რამდენიმე ათეული წლის წინ ვერავინ წარმოიდგენდა, რომ კანონმდებელს მოუწევდა გიგ-ეკონომიკის მოწესრიგება, თანამედროვეობამ კი ამის წინაშე დააყენა მსოფლიო. შესაბამისად, საჭიროა არა მხოლოდ ამ დეტალის გათვალისწინება, არამედ სიტუაციის სისტემური ანალიზი იმ განმასხვავებელ ნიშნებთან, რომლებიც გვაქვს მომსახურებასა და შრომის ხელშეკრულებებს შორის.

1.1.1. Bolt Food-სა და Glovo-ს კუჩიხთა სამუშაო პირობები

განვითარებული მსჯელობის შემდეგ საინტერესოა ყურადღება გავამახვილოთ იმ სამუშაო პირობებსა და მხარეთა შორის არსებულ შეთანხმებებზე, რომელიც ნაშრომის თემატიკის ჭრილში მეტად აქტუალური იქნება.¹⁴

პანდემიის პირობებში დასახელებული ბიზნეს კომპანიები მეტად გააქტიურდნენ, რაც, ცალსახაა, ხელს უწყობს მათი ბიზნესის განვითარებას. ნაცვლად იმისა, რომ კურიერების ხელშეკრულების პირობები გაუმჯობესებულიყო კომპანიის განვითარებასთან ერთად, მოხდა საწინააღმდეგო და შეთანხმებული რიგი ნიუანსები ცალმხრივად, კომპანიის მიერ იქნა შეცვლილი. აღნიშნულ ცვლილებებს ფართო პროტესტი მოჰყვა გლოვერებისა და სხვა კომპანიების მხრიდან. ჩვენი მიზანია განხორციელებული ცვლილებების მოკლე მიმოხილვა ნაშრომის თემატიკის ჭრილში.¹⁵

1.1.2. სხვა მნიშვნელოვანი სიხთულებები

გარდა ანაზღაურების კომპონენტისა, მნიშვნელოვანია რიგი საკითხები, რომლებზედაც ყურადღების გამახვილება მოგვცემს პრობლემის თვალნათლივ დანახვის საშუალებას.

დღეს არსებული რეგულაციით, Glovo-ს კურიერები ვალდებული არიან ანაზღაურების გარეშე

წამოიღონ ის შეკვეთა, რომელიც მომხმარებელმა გააუქმა, რაც, ცალსახაა, რომ გავლენას ახდენს მათ ყოველდღიურ გამომუშავებულ თანხაზე და ფლანგავს იმ დროს, რომელიც მათთვის ესოდენ მნიშვნელოვანია; აპლიკაცია კურიერებს არ აძლევს დამატებით გასამრჯელოს ე.წ. „ჩაის ფულის“ აღების საშუალებას, აღნიშნული კი ზღუდავს დამატებით თანხის გამომუშავების საშუალებას და, ამავდროულად, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ კომპანიები ერთი და იმავე ტარიფით ურიცხავენ ანაზღაურებას მოპედიტა და ავტომობილით მომუშავე კურიერებს.¹⁶

გლოვერებსა და, ზოგადად, ამ ტიპის სერვისზე მომუშავე კურიერებს არ აქვთ დაზღვევა, რაც მძიმედ აისახება მათ მდგომარეობაზე. 2020 წლის 6 თებერვალს „გლოვოს“ კურიერი ავტოავარიაში მოხვდა, რაც გამოწვეულ იქნა მოპედის გაუმართავი სამუხრუჭო სისტემით. აღნიშნული ფაქტის დაფიქსირების შემდეგ, შრომის ინსპექციამ შეამოწმა „გლოვო“, კონკრეტულად კი — მისი უსაფრთხოების სისტემა. არსებული გაუმართაობის გამო, როგორც დამსაქმებელი, დააჯარიმა და განუსაზღვრა ვადა ხარვეზის გამოსწორებისთვის. შრომის ინსპექტორმა განმარტა: „კომპანიის მიერ მოწოდებულ ხელშეკრულებაში, რომელიც გაფორმებულია კურიერსა და შპს „გლოვოაფუ ჯორჯიას“ შორის, არ არის გათვალისწინებული კურიერის დაძაბულობასთან და დაღლასთან დაკავშირებული რისკფაქტორები. კურიერთან გასაუბრებისას გაირკვა, რომ ისინი დღე-ღამეში 12 და 24 საათის განმავლობაშიც კი მუშაობენ იმისათვის, რათა მეტი შეკვეთა შეასრულონ. როგორც ცნობილია, დაღლა და დაძაბულობა იწვევს კონცენტრაციისა და შრომისუნარიანობის შესუსტებას, რაც პირდაპირ დაკავშირებულია საწარმოო ინციდენტებთან და უბედურ შემთხვევებთან, სწორედ ამიტომ, გააკონტროლეთ კურიერთა სამუშაო დღის რეჟიმი...“.¹⁷

აღნიშნულს საპასუხო ქმედებანი მოჰყვა კომპანიის მხრიდან. მათ მიმართეს სასამართლოს იმ არგუმენტით, რომ მხარესთან დადებულია მომსახურების ხელშეკრულება და ამ ხელშეკრულებით უსაფრთხოების იმ სტანდარტების დაცვა, რომელსაც შრომის ინსპექცია მათ სთხოვს, არ არის გათვალისწინებული.¹⁸

14 Abraham, K. G., J. Haltiwanger, K. Sandusky, and J. Spletzer. “The rise of the gig economy: Fact or fiction?” AEA Papers and Proceedings 109 (2019): 357-361.

15 Mas, A., and A. Pallais, “Valuing alternative work arrangements.” American Economic Review 107:12 (2017): 3722-3759.

16 <https://gyla.ge/ge/post/ghirseuli-shromis-platforma-solidarobas-uckhadabs-boltis-kurierebis-brdzolas-shromiti-pirobebis-gaumjobesebistvis#sthash.JgF7ryfJ.E5nq3Rip.dpbs> [14.05.2021]

17 https://shroma.ge/monitor/files/000805_2020-02-11.pdf [14.05.2021]

18 იქვე.

შრომის ინსპექციის აღნიშნული ქმედება საინტერესოა სწორედ იმიტომ, რომ მან კომპანია მიიჩნია იმ კურიერის დამსაქმებლად, რომელიც ავტოავარიაში მოხვდა. აღნიშნულმა განმარტებამ ბიძგი მისცა იმ პროცესებს, რომელიც დღესაც მიმდინარეობს სასამართლოში. მიუხედავად აღნიშნულისა, შრომის ინსპექტორები ვალდებული არიან, მეტად გააკონტროლონ აღნიშნული სფერო და მითითებები მისცენ ბიზნეს ოპერატორებს, როგორც დამსაქმებლებს, იმ ხარვეზებთან მიმართებით, რომელიც უდიდეს პრობლემას ქმნის შრომით ბაზარზე.

2. შრომისა და მომსახურების ხელშეკრულების განმასხვავებელი ნიშნები

2.1 სამუშაო პროცესი

შრომით ურთიერთობაში სამუშაოსათვის განკუთვნილი ქონება დამსაქმებლის საკუთრებაა, მომსახურების ხელშეკრულების დროს შემსრულებელი იყენებს საკუთარ მატერიალურ თუ არამატერიალურ რესურსებს.¹⁹

საქართველოს შრომის კოდექსის მე-19 მუხლის მიხედვით: „დასაქმებული ვალდებულია სამუშაო პირადად შეასრულოს“.²⁰ მომსახურების ტიპის ხელშეკრულების დროს შემსრულებელი არ არის ვალდებული, პირადად შეასრულოს მასზე დაკისრებული ვალდებულება, თუ არ ჩავთვლით სპეციალურ სამუშაოს. შემსრულებელს აქვს უფლება, სხვას მიანდოს მასზე დაკისრებული ვალდებულების შესრულება, რაზედაც გავრცელდება ჩვეულებრივ ნარდობის ხელშეკრულების თავში გათვალისწინებული ნორმები.²¹

შრომითი ურთიერთობების თავისებურება ის არის, რომ, ამ ურთიერთობის სპეციფიკიდან გამომდინარე, დასაქმებული ვალდებულია მხოლოდ თავად შეასრულოს სამუშაო, მას არ აქვს იმის უფლება, რომ თავისი მოვალეობა სხვა პირს გადააბაროს, გარდა საქართველოს შრომის კოდექსის მე-10 მუხლით გათვალისწინებული შემთხვევისა.²²

2.2. მოქმედების ვადები

საქართველოს შრომის კოდექსი განსაზღვრავს ვადებს, რომლებიც არეგულირებს შრომის საერთოებრივ ურთიერთობებს. 2013 წელს განხორციელებული ცვლილებების შედეგად, შრომითი ხელშეკრულების მოქმედების ვადა დასაქმებული-სათვის შეიძლება განისაზღვროს მინიმუმ ერთი წლის ვადით.²³ უფრო ნაკლები პერიოდით დადებული ხელშეკრულების ვადის განსაზღვრა შესაძლებელია განსაკუთრებულ შემთხვევაში, რასაც ითვალისწინებს საქართველოს შრომის კოდექსის მე-12 მუხლის მე-3 პუნქტი.

მომსახურების ხელშეკრულებანი არ შეიძლება დაიდოს უვადოდ, მისთვის უმნიშვნელოვანესია სამუშაოს შესრულების კონკრეტული ვადების დადგენა.²⁴ არსებობს მომსახურების ხელშეკრულებები, რომლებიც მიზნად ისახავს რაიმე არამატერიალური შედეგის დადებას. ამ ტიპის ხელშეკრულებათა ხანგრძლივობა შეიძლება რამდენიმე თვით შემოიფარგლოს. ამ დროს ძნელია შრომითი და მომსახურების ხელშეკრულებათა გამიჯვნა, მაგრამ საორიენტაციოდ ადებულ უნდა იქნას ისეთი კრიტერიუმები, როგორებიცაა: სამუშაოს ერთჯერადი ხასიათი, ერთი კონკრეტული შედეგი, რომლის დადგომისთანავე ხელშეკრულება წყდება.

2.3. ხელშეკრულებათა სუბიექტები

საქართველოს შრომის კოდექსის მე-3 მუხლი განსაზღვრავს შრომითი ურთიერთობის სუბიექტების ცნებას. დასახელებული მუხლის მე-2 პუნქტით განსაზღვრულია, რომ დამსაქმებელი შესაძლოა იყოს ფიზიკური ან იურიდიული პირი, ანდა პირთა გაერთიანება, რომლისთვისაც დასაქმებული ამ კოდექსის შესაბამისად ასრულებს გარკვეულ სამუშაოს.²⁵ ამავე მუხლის მე-4 პუნქტის მიხედვით, დასაქმებული არის ფიზიკური პირი, რომელიც შრომითი ხელშეკრულების საფუძველზე, დამსაქმებლისათვის ასრულებს გარკვეულ სამუშაოს.²⁶ მომსახურების ხელშეკრულების დროს მხარეები

19 იქვე, გვ. 313.
 20 საქართველოს შრომის სამართლის კოდექსი მუხლი 19.
 21 Horton, J. J. "The effects of algorithmic labor market recommendations: Evidence from a field experiment." *Journal of Labor Economics* 35:2 (2017): 345-385.
 22 შრომის სამართალი (სტატიათა კრებული), III, თბილისი, 2014 წელი, გვ. 314.

23 <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/88313/137418/F349480135/GEO110471%20Geo%202020.pdf> [11.05.2021]
 24 იქვე, გვ. 315.
 25 საქართველოს შრომის კოდექსის მე-3 მუხლის მე-2 პუნქტი
 26 საქართველოს შრომის კოდექსის მე-3 მუხლის მე-3 პუნქტი.

შეიძლება იყვნენ როგორც ფიზიკური, ისე იურიდიული პირები.²⁷

2.4. ქვემდებარეობის პრინციპი

საქართველოს შრომის კოდექსის მე-2 მუხლის 1-ელი ნაწილის მიხედვით: „შრომითი ურთიერთობა არის შრომის ორგანიზაციული მოწესრიგების პირობებში დასაქმებულის მიერ დამსაქმებლისათვის სამუშაოს შესრულება ანაზღაურების სანაცვლოდ“.²⁸ აღნიშნული პუნქტი ცალსახად გვაძლევს ქვემდებარეობის დეფინიციას. საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ 2010 წლის განჩინებაში აღნიშნა, რომ: „შრომითი ხელშეკრულება ვალდებულებითი ხელშეკრულების სპეციალური სახეა და მას კერძო სამართლებრივი ხელშეკრულებებისაგან განასხვავებს ის გარემოება, რომ შრომითი ხელშეკრულების დადების შემდეგ კერძო სამართლის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი, მხარეთა თანასწორობის, პრინციპი გარკვეულ სახეცვლილებას განიცდის და დაქირავებული დამოკიდებულია დამქირავებლის ნებაზე, მის მითითებებზე და მის მიერ განსაზღვრულ სამუშაო თუ ორგანიზაციულ პირობებზე“.²⁹

ქვემდებარეობის პრინციპის შესაბამისად დასაქმებული კისრულობს ვალდებულებას, პირადად შეასრულოს სამუშაო დაქვემდებარებულ მდგომარეობაში. მომსახურების ხელშეკრულების დროს შემსრულებელი ქონებრივად და ორგანიზაციულად დამოუკიდებელია შემკვეთისგან და მას არ ექვემდებარება. ის სამუშაოს ასრულებს, როგორც წესი, პირადად და საკუთარი რისკით. მომსახურების ხელშეკრულების დროს არ არსებობს სუბორდინაციული ურთიერთობები და მხარეები თანასწორუფლებიან მდგომარეობაში იმყოფებიან.³⁰

ქვემდებარეობის პრინციპს აქვს რამდენიმე მნიშვნელოვანი მახასიათებელი, რისი არსებობაც მიგვანიშნებს ამ ტიპის ურთიერთობის არსებობაზე

მხარეებს შორის. შრომითი ურთიერთობის ფარგლებში დამსაქმებელს აქვს მითითების უფლება, რაც ნიშნავს იმას, რომ დასაქმებულმა უნდა შეასრულოს კონკრეტული სახის სამუშაო დამსაქმებლის მიერ განსაზღვრულ დროში. რაც მნიშვნებს იმაზე, რომ დამსაქმებელს აქვს უფლება განკარგოს და მართოს დასაქმებულის შრომა.³¹

დაქვემდებარების მეორე ნიშანია დამსაქმებლის მიერ ცალმხრივად სავალდებულო შრომითი პირობების დადგენა, რაც სწორედ რომ მნიშვნებს მის უპირატეს მდგომარეობაზე შრომით-სამართლებრივ ურთიერთობებში. იმისათვის, რომ დასაქმებული არ აღმოჩნდეს დაუცველი, შრომის კოდექსი განსაზღვრავს დაცვის სერიოზულ მექანიზმებს. დაქვემდებარების მესამე ნიშანი ზედამხედველობისა და კონტროლის ფუნქციაა, რაც ნიშნავს იმას, რომ არამართო მითითების შემდეგ, არამედ ზოგადად, შრომის-სამართლებრივ სფეროში, მას აქვს დასაქმებულის კონტროლის უფლება.³²

3. საერთაშორისო გამოცდილება და სასამართლო პრაქტიკა

ცალსახაა, რომ აღნიშნულთან დაკავშირებით ერთგვაროვანი შეჯერებული პოზიცია არ არსებობს. სახელმწიფოთა ნაწილი კურიერებსა და ტაქსის მძღოლებს არ მიიჩნევს დასაქმებულებად, გარკვეული ნაწილი კი მათზე ავრცელებს შრომის სამართლით გარანტირებულ დაცვის მექანიზმებს.³³

პირველ რიგში, საინტერესოა ესპანეთის უზენაესი სასამართლოს 2020 წლის გადაწყვეტილება, რამაც შეცვალა სამართლებრივი რეალობა იმ ადამიანებისათვის, რომლებიც ამ სექტორში არიან დასაქმებულები.

ესპანეთის უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებით კურიერი, რომელიც დასაქმებული იყო „გლოვოში“, მიჩნეულ იქნა დასაქმებულად და არა თვითდასაქმებულად³⁴, როგორც ამაზე აპელირებ-

27 Cook, C., R. Diamond, J. Hall, J. A. List, and P. Oyer. The Gender Earnings Gap in the Gig Economy: Evidence from Over a Million Rideshare Drivers. NBER Working Paper No. 24732, 2018.

28 საქართველოს შრომის კოდექსის მე-2 მუხლის 1-ელი პუნქტი.

29 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 23 მარტის განჩინება საქმეზე №ას-1261-1520-09.

30 Horton, J. J. “The effects of algorithmic labor market recommendations: Evidence from a field experiment.” Journal of Labor Economics 35:2 (2017): 345-385.

31 შრომის სამართალი (სტატიათა კრებული), III, თბილისი, 2014 წელი, გვ. 311.

32 Cullen, Z. B., J. E. Humphries, and B. Pakzad-Hurson. Gender and Sorting in the On-Demand Economy. Working Paper, 2018.

33 Chen, M. K, J. A. Chevalier, P. E. Rossi, and E. Oehlsen. “The value of flexible work: Evidence from Uber drivers.” Journal of Political Economy 127:6 (2019): 2735-2794.

34 https://english.elpais.com/economy_and_business/2020-09-24/spanish-supreme-court-rules-

და და დღესაც მრავალ ქვეყანაში, მათ შორის საქართველოში, აპელირებენ ამ ტიპის ბიზნეს კომპანიები. ესპანეთის უზენაესმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ: „ურთიერთობა, რომელიც არსებობს კურიერებსა და გლოვოს შორის – არის პროფესიული ხასიათის“.³⁵ ესპანეთში ეს იყო პირველი გადაწყვეტილება, რომელმაც მოაწესრიგა ისეთი პრობლემური სახის ურთიერთობები, რომელზედაც ზემოთ ვისაუბრეთ.³⁶

უზენაესი სასამართლო დაეყრდნო შემდეგ არგუმენტაციას:

- დასაქმებულთა ინვოისები შედგენილია „გლოვოს“ მიერ;
- კურიერების ანაზღაურება თითოეული სერვისისთვის არის ცალმხრივად განსაზღვრული „გლოვოს“ მიერ, კურიერებს აღნიშნულზე მოლაპარაკების წარმოების უფლება არ აქვთ კომპანიასთან;
- მათ არ შეუძლიათ გადაწყვიტონ, თუ რამდენი აქვს კლიენტს გადასახდელი გაწეულ მომსახურებაში;
- „გლოვო“ სარგებლობს კურიერების მუშაობის შედეგით;
- აპლიკაციას ფლობს კომპანია, რომლის გარეშეც კურიერებს არ შეუძლიათ უზრუნველყონ მომსახურების განხორციელება;
- ისინი ვალდებულები არიან მიიტანონ შეკვეთა, „გლოვოს“ ინსტრუქციისამებრ, 60 წუთში;
- სკუტერებსა თუ გადაადგილების სხვა მოწყობილობებს უყენიან გი-პი-ესი, რაც ნიშნავს იმას, რომ მათი ქმედებები სრულად კონტროლდება კომპანიის მხრიდან;
- გლოვერები ექვემდებარებიან ორგანიზაციას, რაც გამოიხატება იმაში, რომ თუ ისინი უარს იტყვიან შეკვეთაზე, ალგორითმი ავტომატურად ამორიცხავს კურიერს სისტემიდან, გაფრთხილების მიცემის გარეშე.³⁷

„გლოვოს“ შეუძლია დასახელებული მომსახურების ხელშეკრულებები თვითნებურად შეწყვიტოს ზედმეტი გაფრთხილებისა და მითითების გარეშე.³⁸

მეტად საინტერესოა ამერიკის შეერთებულის შტატების ორმაგი სტანდარტი. 2019 წელს მან ტაქტის კომპანია „Uber“-ის მძღოლები ინდივიდუალურ კონტრაქტორებად მიიჩნია და არა დასაქმებულებად, ხოლო 2020 წელს აშშ-ში, კერძოდ კალიფორნიაში, „Uber“-ის მძღოლები მოსამართლემ მიიჩნია დასაქმებულად.³⁹ მოსამართლემ აღნიშნა: „კომპანიამ არ უნდა აირიდოს თავიდან საკანონმდებლო ვალდებულებანი იმიტომ, რომ მათი ბიზნესი არის იმდენად დიდი, რომ აქვს გავლენა ათასობით ადამიანის ცხოვრებაზე (იგულისხმებიან დასაქმებულები)“.⁴⁰

ანალოგიური გადაწყვეტილება მიიღო ბრიტანეთის უზენაესმა სასამართლომ, რომლის თანახმადაც „Uber“-ის მძღოლები მიჩნეულ იქნენ დასაქმებულებად და არა თვითდასაქმებულებად. ამ გადაწყვეტილებამ დაასრულა 5-წლიანი დავა, რამაც სერიოზული ზეგავლენა მოახდინა მთელი გიგ-ეკონომიკის სექტორზე.⁴¹

გადაწყვეტილებიდან მალევე კომპანიამ განაცხადა, რომ 70 000-ზე მეტ მძღოლს გარანტირებულად ექნება მინიმალური ხელფასი, დაზღვევა, ანაზღაურებადი შვებულება და საპენსიო შენატანი,⁴² რაც ცალსახად მიანიშნებს იმაზე, რომ კომპანიამ მხედველობაში მიიღო სასამართლოს გადაწყვეტილება და 70 000-ზე მეტი მძღოლი ცნო დასაქმებულად.⁴³

დასახელებული ქვეყნების სასამართლო პრაქტიკა თვალნათელს ხდის იმ სერიოზულ პროგრესს განვითარებულ მსოფლიოში, რომელიც გიგ-ეკონომიკის სფეროში შეინიშნება. დასახელებული გადაწყვეტილებანი პრეცედენტული ხასიათისაა, რამაც, როგორც დავინახეთ, სერიოზული გავლენა იქონია ქვეყნის და ბიზნეს კომპანიების პოლიტიკაზე კურიერებისა და ტაქსის მძღოლების მიმართ.⁴⁴

[justice-found-that-glovo-gig-contract-workers-are-not-independent-contractors-but-employees/](#) [13.05.2021]

39 Chen, M. K, J. A. Chevalier, P. E. Rossi, and E. Oehlsen. “The value of flexible work: Evidence from Uber drivers.” *Journal of Political Economy* 127:6 (2019): 2735-2794.

40 <https://www.bbc.com/news/technology-53737398> [13.05.2021]

41 <https://netgazeti.ge/news/529875/> [13.05.2021]

42 <https://netgazeti.ge/news/529875/> [13.05.2021]

43 Chen, M. K, J. A. Chevalier, P. E. Rossi, and E. Oehlsen. “The value of flexible work: Evidence from Uber drivers.” *Journal of Political Economy* 127:6 (2019): 2735-2794.

44 Naidu, S., E. Posner, and G. Weyl. “More and more companies have monopoly power over workers’ wages. That’s killing the economy.” *Vox* (2018).

[food-delivery-riders-are-employees.html](#) [13.05.2021]

35 იქვე.

36 Katz, L. F., and A. B. Krueger. “The rise and nature of alternative work arrangements in the United States, 1995-2015.” *ILR Review* 72:2 (2019): 382-416.

37 Chen, M. K, J. A. Chevalier, P. E. Rossi, and E. Oehlsen. “The value of flexible work: Evidence from Uber drivers.” *Journal of Political Economy* 127:6 (2019): 2735-2794.

38 <http://www.derebus.org.za/the-madrid-high-court-of->

4. დავა ქართულ სასამართლოში და შესაძლო პროგრესული გადანყვითლება

ნაშრომში ყურადღება იქნა გამახვილებული იმ დეტალებზე, რომლებიც, საბოლოო ჯამში, მოგვცემს მსჯელობის განვითარების საშუალებას იმ სასამართლო დავაზე, რომელიც მიმდინარეობს თბილისის საქალაქო სასამართლოში. შევეცდებით ყურადღება გავამახვილოთ იმ კომპონენტებზე, რომელიც წარმოდგენილი აქვს მოსარჩელეს და ჩამოვაცალიბოთ ჩვენი პოზიცია სასამართლოს სამომავლო გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით.

განხილულიდან გამომდინარე, ჩვენ ყურადღება გავამახვილეთ სამ უმნიშვნელოვანეს საკითხზე, ესენია: დაქვემდებარებულების პრინციპი, ზედამხედველობის საკითხი და ანაზღაურების საკითხი. ამ კომპონენტების კუმულატიურად არსებობა მოგვცემდა იმის თქმის საშუალებას, რომ გვაქვს არა სამოქალაქო სამართლებრივი ხელშეკრულება, არამედ სხვა ტიპის ურთიერთობა მხარეებს შორის.

საინტერესოა, კომპანიასა და კურიერს შორის არის თუ არა იერარქიული დაქვემდებარებულობა. ნაშრომში განვითარებული მსჯელობა ცალსახად მიანიშნებს აღნიშნულზე. როდესაც კურიერთან იდება ე. წ. „მომსახურების ხელშეკრულება“, ის არ ეფუძნება სამოქალაქო სამართლით გათვალისწინებულ ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპს. პირობები დასაქმებულთან არ თანხმდება, რაც შეუსაბამოა სამართლის აღნიშნული დარგისათვის.

საგულისხმოა ის ფაქტიც, რომ უნდა არსებობდეს კომპანიის მიერ გაცემული მითითებები, რომელსაც კურიერები დაემორჩილებიან. როდესაც მხარესთან ფორმდება ხელშეკრულება, იქ დეტალურადაა გაწერილი ის კომპონენტები, რომელთა შესრულების ვალდებულება ეკისრება მხარეს. ზემოთ განვითარებული მსჯელობა ცხადყოფს, რომ პიროვნება ვალდებულია თერმული ჩანთით და შესაბამისი ფორმით მიიტანოს დანიშნულების ადგილას შეკვეთა და იმ ტარიფით, რაც კომპანიის მიერ ცალმხრივად არის განსაზღვრული. კურიერები, როგორც ინდივიდუალური კონტრაქტორები, ვერ შედიან კლიენტთან სახელშეკრულებო ურთიერთობაში, რაც კიდევ ერთხელ ცალსახად მიანიშნებს დაქვემდებარებულების არსებობაზე.

გარდა დაქვემდებარებულების პრინციპის არსებობისა, აგრეთვე მნიშვნელოვანია ზედამხედველობის საკითხის გარკვევა. კურიერის საქმიანობაზე სრულ კონტროლს ახორციელებს კომპანია,

ის განსაზღვრავს ყველა კომპონენტს – დაწყებული შეკვეთიდან, დასრულებული კლიენტთა მომსახურებით. არსებული მოწესრიგების შესაბამისად, ბაზარზე არსებულ ყველა კომპანიას შეუძლია სანქციები დაუწესოს კურიერებს, რაც ზედამხედველობის პრინციპის ცალსახა გამოვლინებაა. ცალკე თემაა და ინტერესის საკითხია ისიც, რომ თავად კომპანიები განუსაზღვრავენ კურიერებს კლიენტთან კომუნიკაციის სტანდარტებს.

დასახელებული კომპონენტები არსებობს კუმულატიურად განსახილველ დავაში და, ზოგადად, ამ ტიპის ურთიერთობაში, რაც ცალსახად მიანიშნებს კომპანიის მხრიდან ზედამხედველობის განხორციელების ფაქტზე კურიერების მიმართ.

მესამე და მნიშვნელოვანი კომპონენტი ანაზღაურებაა, რომელსაც კურიერები იღებენ თვეში ორჯერ, აღნიშნული ანაზღაურების მისაღებად, ისინი ვალდებული არიან კომპანიის მიერ განსაზღვრულ ანგარიშსწორების სისტემას მიჰყვნენ, რაც, ჩვეულებრივ, არ გვხვდება მომსახურების ხელშეკრულების დროს და რისი არსებობაც ამ ტიპის ურთიერთობაში საეჭვოა.

აღნიშნული კომპონენტების ერთობლიობაში არსებობა მიგვანიშნებს იმაზე, რომ ამ ტიპის ურთიერთობა არ განეკუთნება მომსახურების ხელშეკრულებით მოწესრიგებულ სფეროს, რადგან არ ეფუძნება იმ ზოგად სტანდარტს, რაც დაწესებულია სამოქალაქო სამართლისათვის.

მიზანი, რასაც ემსახურება პარტნიორების ყოლა, ნაცვლად დასაქმებულებისა, არის იმ მიზნობრივი დაცვის სტანდარტებისგან თავის არიდება, რაც მოცემულია შრომის კოდექსში. ბიზნეს ოპერატორები ასეთი ქმედებით არ იხდიან ანაზღაურებადი შვებულების ფულს, კურიერებს არ უნაზღაურებენ ე.წ. „ბიულეტენზე“ ყოფნის პერიოდს, არ იხდიან კურიერის დაზღვევის თანხას, ათავისუფლებენ „პარტნიორებს“ სამსახურიდან მაშინ, როდესაც მოესურვებათ და ა. შ.⁴⁵

სასამართლო დგას იმ შესაძლებლობის წინაშე, რომ ამ ტიპის ურთიერთობა მსგავსად ესპანეთის, აშშ-ისა და ინგლისის სასამართლოებისა,⁴⁶ დაუქვემდებაროს შრომის სამართალს, ან აღნიშნოს, რომ ამ ტიპის ურთიერთობის მოსაწესრიგებლად სხვა ტიპის საკანონმდებლო ბაზის არსებობაა აუცილებელი, როგორც ეს მოხდა გერმანიაში. ამ ქვეყნის

45 <https://netgazeti.ge/news/515401/> [14.05.2021]

46 https://smallbusiness.co.uk/tag/gigconomy/?gclid=CjwKCAjwnPOEBhA0EiwA609ReXVpXsTCXlWQ4YpwhlWByQdd8CyyMhz0mNifJwLMVbZt4BOsAbuyhBoCfc8QAvD_BwE [14.05.2021]

რეალობაში შეიქმნა საკანონმდებლო ჩარჩო და თავად კანონმდებლობა მოერგო გიგ-ეკონომიკას.

სასამართლო ამ გადაწყვეტილებით შექმნის პრეცედენტს, რაც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მნიშვნელოვან გავლენას მოახდენს შრომით ბაზარზე. ნაშრომში განვითარებული მსჯელობის, შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციისა და ინსპექტორის განმარტებების შესაბამისად მიგვაჩნია, რომ ყველაზე ოპტიმალური იქნება, სასამართლომ ამ ტიპის ურთიერთობა მიიჩნიოს შრომის სამართალს დაქვემდებარებულად, რაც აღმოფხვრის იმ პრობლემებს, რომლებიც არსებობს დღევანდელ რეალობაში და შეზღუდავს ამ ტიპის ბიზნეს კომპანიების თვითნებობას.

ასევე შესაძლებელია, ალტერნატიულ ვერსუად განხილულ იქნას შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის შექმნა გიგ-ეკონომიკისათვის, რაც მოქნილსა და მოსახერხებელს გახდის დასახელებულ სფეროს კურიერებისა და ნებისმიერი გიგ-ვორქერისთვის.

დასკვნა

სამოქალაქო სამართალი და, კერძოდ, სახელშეკრულებო სამართალი არის უმნიშვნელოვანესი მექანიზმი თანასწორუფლებიანობაზე დამყარებული ურთიერთობების დარეგულირებისათვის. მიუხედავად იმისა, რომ მომსახურების ხელშეკრულება არ არის ცალსახად მოწესრიგებული სამოქალაქო კოდექსში, მასზე ვრცელდება ნარდობის ხელშეკრულების წესები.

ნაშრომში გაანალიზებულ იქნა მომსახურებისა და ნარდობის ხელშეკრულებათა შორის არსებული განმასხვავებელი ნიშნები, რამაც მოგვცა მათი დიფერენცირების შესაძლებლობა.

შრომის სამართალში არსებული პრობლემები უკავშირდება მომსახურების ხელშეკრულების არასათანადო გამოყენებას, რისი თავიდან აცილებაც შესაძლებელი იქნება იმ შემთხვევაში, თუ მხედველობაში იქნება მიღებული ის გამმიჯვინელი კომპონენტები, რომლებიც ნაშრომში დეტალურად იქნა მიმოხილული. მიუხედავად ამისა, ცხადია, რომ პრაქტიკაში არსებობენ ბიზნეს ოპერატორები, რომლებიც იყენებენ ამ ტიპის ხელშეკრულებას შრომით ურთიერთობების შესანიღბად და ვალდებულებებისაგან განთავისუფლებისათვის.

ვალდებულებანი, რომლისგანაც ბიზნეს ოპერატორები თავისუფლდებიან მომსახურების ხელშეკ-

რულების დადებისას, მიმოხილულ იქნა ნაშრომის თემატიკის ფარგლებში, რაც ნათელს ხდის, თუ რა ოდენობის პასუხისმგებლობას იხსნის რეალურად დამსაქმებელი ამ ქმედების განხორციელების შემდეგ, რაც ცალსახაა, რომ აუარესებს დასაქმებულთა მდგომარეობას შრომის ბაზარზე.

ქვეყანაში არსებული მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობა კომპანიებისათვის ქმნის წამახალი-სებელ სიტუაციას, რადგან ადამიანები, რომლებიც არსებობისთვის იბრძვიან, თანახმანი არიან ხელი მოაწერონ იმ ხელშეკრულებას და იმ პირობებით, რომელსაც სთავაზობს რეალურად დამსაქმებელი, რაც ართულებს შრომის ბაზრის რეგულირებასა და, ამავდროულად, დამსაქმებელთა დამცავი ორგანოების საქმიანობასაც.

გატარებული რეფორმები, რომლებიც შეეხო შრომის ინსპექციას დადებითად აისახა არსებულ რეალობაზე. ამის ნათელი მაგალითი გახლავთ ნაშრომში მოყვანილი შემთხვევა, როდესაც შრომის ინსპექციამ შეამოწმა „გლოვო“ და, როგორც დამსაქმებელს, დააკისრა ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება და არსებული დარღვევებისათვის დააჯარიმა კიდევ. ამ ნაბიჯებითა და შრომის ინსპექციის გაძლიერებით შესაძლებელი გახდება დასაქმებულთა დაცვა და შენიღბული შრომით ურთიერთობების გამომჟღავნება.

თეორიული ანალიზის შემდეგ ნაშრომში მიმოვიხილეთ ის პრაქტიკული პრობლემა, რომელიც უკავშირდება მომსახურების ხელშეკრულებას შრომით ბაზარზე. კურიერები, რომლებმაც აქცენტირება გაკეთდა ნაშრომის მეორე ნაწილში, არიან დღევანდელ რეალობაში ინდივიდუალური კონტრაქტორები, რომლებმაც არ ვრცელდება შრომის კოდექსით გათვალისწინებული მინიმალური დაცვის სტანდარტები.

მიმოვიხილეთ ის სასამართლო პრაქტიკა, სადაც მოსამართლეებმა გიგ-ვორქერები მიიჩნიეს დასაქმებულებად და არა თვითდასაქმებულებად. აღნიშნულმა საქმეებმა რადიკალურად შეცვალეს კურიერთა და ტაქსის მძღოლთა მდგომარეობა, რადგან მიეცათ ღირსეული შრომის უფლება.⁴⁷

საქართველოში არსებულმა სასამართლო დავამ შესაძლოა შეცვალოს არსებული სამართლებრივი მდგომარეობა, რაც გააუმჯობესებს ყველა გიგ-ვორქერის შრომის პირობებს. მიგვაჩნია, რომ

47 <https://whatis.techtarget.com/definition/gigeconomy#:~:text=A%20gig%20economy%20is%20a,is%20typically%20used%20by%20musicians.> [14.05.2021]

მოსამართლემ უნდა შეაფასოს არსებული სამართლებრივი რეალობა და შეხედოს მას ფართო თვალსაწიერიდან. მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ის სასამართლო გადაწყვეტილებები, რომლებიც ნაშრომის თემატიკის ჭრილში იქნა მიმოხილული, უნდა გამახვილდეს ყურადღება შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ გაკეთებულ განმარტებებზე, რომელსაც მოკლედ შევხებით და, ასევე, საინტერესოა შრომის ინსპექტორის

მიერ განხორციელებული ქმედებებისა და გადაწყვეტილების ანალიზი, რაც, საბოლოო ჯამში, მყარ საფუძველსა და შესაძლებლობას მისცემს საქმის განმხილველ მოსამართლეს, რომ გადაწყვეტილება მიიღოს კანონმდებლობისა და შინაგანი რწმუნის საფუძველზე, რის შედეგადაც მან არსებული დავა უნდა გადაწყვიტოს მოსარჩელეთა სასარგებლოდ და მიაკუთვნოს ამ ტიპის ურთიერთობა შრომით სამართლით დაცულ სივრცეს.

REFERENCES:

1. შველიძე ზაქარია, ბოდონე ქსავიერ, თოდრია თეიმურაზ, ხაჯომია თამარ, გუჯაძე ნათია, მესხიშვილი ქეთევან, საქართველოს შრომის სამართალი და საერთაშორისო შრომის სტანდარტები, თბილისი, 2017.
2. შრომის სამართალი (სტატიათა კრებული) III, თბილისი, 2014 წელი.
3. საქართველოს უზენაესი სასამართლო პრაქტიკა საქმე №ას-223-215-2013
4. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 23 მარტის განჩინება საქმეზე №ას-1231-1520-09.
5. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 23 მარტის განჩინება საქმეზე №ას-1261-1520-09.
6. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 19 აპრილის ზ. შველიძე, ქ. ბოდონე, თ. თოდრია, თ. ხაჯომია, ნ. გუჯაძე, ქ. მესხიშვილი, საქართველოს შრომის სამართალი და საერთაშორისო შრომის სტანდარტები, თბილისი, 2017.
7. საქართველოს შრომის სამართლის კოდექსი.
8. Oyer, P. The Independent Workforce in America. Upwork White Paper, 2016.
9. Chen, M. K, J. A. Chevalier, P. E. Rossi, and E. Oehlsen. "The value of flexible work: Evidence from Uber drivers." *Journal of Political Economy* 127:6 (2019): 2735-2794.
10. Mas, A., and A. Pallais, "Valuing alternative work arrangements." *American Economic Review* 107:12 (2017): 3722-3759.
11. Horton, J. J. "The effects of algorithmic labor market recommendations: Evidence from a field experiment." *Journal of Labor Economics* 35:2 (2017): 345-385.
12. Stanton, C. T., and C. Thomas. Missing Trade in Tasks: Employer Outsourcing in the Gig Economy. Harvard Business School Working Paper, 2019.
13. Katz, L. F., and A. B. Krueger. "The rise and nature of alternative work arrangements in the United States, 1995-2015." *ILR Review* 72:2 (2019): 382-416.
14. Naidu, S., E. Posner, and G. Weyl. "More and more companies have monopoly power over workers' wages. That's killing the economy." *Vox* (2018).
15. Cook, C., R. Diamond, and P. Oyer. "Older workers and the gig economy." *AEA Papers and Proceedings* 109 (2019): 372-376.
16. Abraham, K. G., J. Haltiwanger, K. Sandusky, and J. Spletzer. "The rise of the gig economy: Fact or fiction?" *AEA Papers and Proceedings* 109 (2019): 357-361.
17. Koustas, D. K. Consumption Insurance and Multiple Jobs: Evidence from Rideshare Drivers. Working Paper, 2018.
18. Cook, C., R. Diamond, J. Hall, J. A. List, and P. Oyer. The Gender Earnings Gap in the Gig Economy: Evidence from Over a Million Rideshare Drivers. NBER Working Paper No. 24732, 2018.
19. Cullen, Z. B., J. E. Humphries, and B. Pakzad-Hurson. Gender and Sorting in the On-Demand Economy. Working Paper, 2018.
20. <https://ja.seagrantsatlantic.org/gig-economy-4588490-7517>
21. https://www.ilo.org/jakarta/info/public/fs/WCMS_789824/lang--en/index.htm
22. <https://ka.prisondharmanetwork.net/what-is-a-business-partnership-398402-3284>
23. https://shroma.ge/monitor/files/000805_2020-02-11.pdf
24. <https://hbr.org/2018/03/thriving-in-the-gig-economy>

<https://doi.org/10.35945/gb.2022.14.003>

THE STRUCTURE OF DIRECT FOREIGN INVESTMENTS IN GEORGIA AND MEASURING THEIR IMPACT ON GROSS DOMESTIC PRODUCT AND ECONOMIC GROWTH

TARIEL GIORGADZE

Doctor of Economic Sciences,

Assistant Professor of Batumi State University

giorgadzetarieli@gmail.com

ABSTRACT. What is the situation in Georgia in this regard? From the time of independence to 2021, up to 23 billion dollars have been invested in Georgia. In which sector of the economy did the largest share of incoming investments go? Were these industries a real sector of the economy? And how these investments have affected even such macroeconomic indicators as the dynamics of the gross domestic product and economic growth.

Unfortunately, there are still unresolved challenges facing our country as obstacles to the growth of direct foreign investments in Georgia: 1. Underdevelopment of the capital market and stock exchange; 2. High interest rates on financial resources; 3. Political instability in the region and the problem of guaranteeing property rights; 4. Small market, low qualification of workforce and high rate of poverty;

In addition to the challenges, Georgia has natural and also achieved advantages in the region:

- Strategic location – at the crossroads of Europe and Asia;
- Free trade agreement with the 2.3 billion market: EU, China (including Hong Kong), Turkey, Ukraine, CIS and European Free Trade Organization (EFTA) (Iceland, Liechtenstein, Norway and Switzerland);
- Low taxes. We are the 8th country in the world with the lowest tax burden. There are only 6 types of taxes in the country, as well as exemption from profit tax, in case of reinvestment of the won amount;
- According to the data of the World Bank (World Bank Group), 6th place in the world (2nd place in Europe) in terms of "ease of doing business" (in 2005, we were in 112th place);

In the case of correct use of all the above-mentioned non-piracy, it is quite possible to achieve and maintain a high rate of growth of the Georgian economy.

KEYWORDS: GEORGIA, ECONOMIC GROWTH, FOREIGN DIRECT INVESTMENT.

<https://doi.org/10.35945/gb.2022.14.003>

საქართველოში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების სტრუქტურა და მათი გავლენის გაზომვა მთლიან შიდა პროდუქტზე და ეკონომიკურ ზრდაზე

ტარიელ გიორგაძე

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,

შოთა რუსთაველის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ პროფესორი

giorgadzetarieli@gmail.com

აბსტრაქტი. მრავალი ეკონომისტის მოსაზრებით, არ არსებობს მყარი და დადებითი კავშირი პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებსა და ეკონომიკურ ზრდას შორის, უფრო მეტიც, უცხოური ინვესტიციები არ ასტიმულირებენ ეკონომიკის იმ დარგებს, რომლებიც ინვესტიციის მიმღები ქვეყნისთვის სასიცოცხლოდ აუცილებელია. როგორია ამ მხრივ მდგომარეობა საქართველოში? დამოუკიდებლობის მიღებიდან – 2021 წლის ჩათვლით, საქართველოში განხორციელდა 23 მლრდ. დოლარამდე ინვესტიცია. ეკონომიკის რომელ სექტორში წავიდა ყველაზე დიდი წილი შემოსული ინვესტიციებისა? იყო თუ არა ეს დარგები ეკონომიკის რეალური სექტორი? და როგორ იმოქმედა ამ ინვესტიციებმა თუნდაც ისეთი მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებზე, როგორცაა მთლიანი შიდა პროდუქტის დინამიკა და ეკონომიკური ზრდა?

სამწუხაროდ, საქართველოში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ზრდას აბრკოლებს ჯერ კიდევ გადაუჭრელი გამოწვევები: 1. კაპიტალის ბაზრის და საფონდო ბირჟის განუვითარებლობა; 2. მაღალი საპროცენტო განაკვეთები ფინანსურ რესურსებზე; 3. პოლიტიკური არასტაბილურობა რეგიონში და საკუთრების უფლების გარანტირებულობის პრობლემა; 4. მცირე ბაზარი, სამუშაო ძალის დაბალი კვალიფიციურობა და სიღარიბის მაღალი მაჩვენებელი.

საქართველოს, გამოწვევების გარდა, გააჩნია ბუნებრივი და, ასევე, მიღწეული უპირატესობები რეგიონში:

- სტრატეგიული ადგილმდებარეობა – ევროპისა და აზიის გზაჯვარედინზე;
- თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება 2,3-მილიარდიან ბაზარზე: ევროკავშირი, ჩინეთი (ჰონკონგის ჩათვლით), თურქეთი, უკრაინა, დსთ და ევროპის თავისუფალი ვაჭრობის ორგანიზაციასთან (EFTA) (ისლანდია, ლიხტენშტეინი, ნორვეგია და შვეიცარია);
- დაბალი გადასახადები (მსოფლიოში მე-8 ადგილი საგადასახადო ტვირთის სიმცირით). ქვეყანაში მოქმედებს მხოლოდ 6 სახის გადასახადი, ასევე, მოგების გადასახადისაგან გათავისუფლება, მოგებული თანხის რეინვესტირების შემთხვევაში;
- მსოფლიო ბანკის (World Bank Group) მონაცემებით მე-6 ადგილი მსოფლიოს მასშტაბით (მე-2 ადგილი ევროპაში): „ბიზნესის კეთების სიმარტივით“ (2005 წელს ვიყავით 112-ე ადგილზე).

ყოველივე ზემოთ ჩამოთვლილი უპირატესობების სწორად გამოყენების შემთხვევაში, საქართველოს ეკონომიკის ზრდის მაღალი ტემპის მიღწევა და შენარჩუნება სავსებით შესაძლებელია.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, ეკონომიკური ზრდა, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები.

შესავალი

ეკონომიკური კეთილდღეობის ძირითად საფუძველს ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპის მიღწევა, მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) ზრდა წარმოადგენს. თუმცა, აღნიშნულს ქვეყანათა მცირე ჩამონათვალი თუ ახერხებს. ძალიან მნიშვნელოვანია სწრაფად მზარდი ქვეყნების გამოცდილების შესწავლა, შესაძლო საერთო თავისებურებების გამოვლენის მიზნით, ასევე, ეკონომიკის ზრდის დაჩქარებისათვის საჭირო ქმედებების თეორიული არგუმენტები და გამოვლენილი მიდგომების საქართველოში გამოყენების მიზანშეწონილობა. უკანასკნელი ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ქვეყნების შედარებითი ანალიზი ცხადყოფს, რომ ეკონომიკურად სწრაფად მზარდ ქვეყნებს უმეტესად აზიის სახელმწიფოები მიეკუთვნებიან, მაგალითად: სამხრეთ კორეა, სინგაპური, ტაილანდი, იაპონია, ჩინეთი. საყურადღებოა, თუ რა საერთო მახასიათებლები აქვს ამ ქვეყნების ეკონომიკურ განვითარებას (**იხ. დიაგრამა 1**).

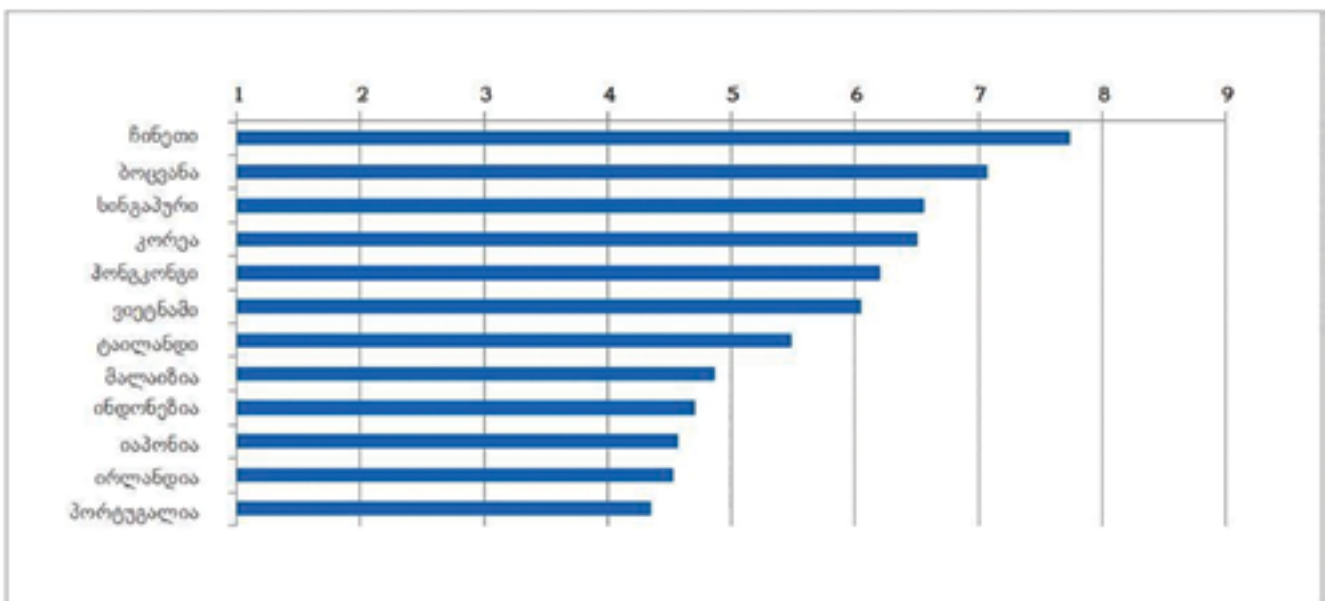
ჩამოთვლილი სწრაფად მზარდი ქვეყნების მთავარი საერთო თავისებურება წარმოების დივერსიფიკაციის მაღალი მაჩვენებელია. იან იმბსისა და რომან ვოზიარის კვლევის მიხედვით, სწრაფად მზარდ ქვეყნებს ახასიათებს შებრუნებული ლათინური "U"-ს ფორმის სექტორული კონცენტრაციის ტენდენცია (**იხ. დიაგრამა 2**).

განვითარების საწყის ეტაპებზე ეკონომიკა დარგების მხოლოდ მცირე ჩამონათვალით შემოიფარგლება. პროცესში კი დივერსიფიკაცია იზრდება და შემდგომ კვლავ მცირდება, რაც, კონკურენტული უპირატესობის გამოვლენის მიზნით, ახალი დარგების მოსინჯვის შედეგია.

კონკურენტული დარგების აღმოჩენის შემდეგ ქვეყნები კვლავ სპეციალიზდებიან. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, სამხრეთ კორეას რომ არ აერჩია დივერსიფიკირების გზა და ტრადიციულ კონკურენტულ უპირატესობას გაჰყოლოდა, დღეს ის კვლავ ბრინჯის მწარმოებელი ქვეყანა იქნებოდა და არა მსოფლიო ლიდერი ავტომობილებისა და ე.წ. „სმარტფონების“ წარმოებაში.

საქართველოში ეკონომიკური განვითარება დამოუკიდებლობის აღდგენის დღიდან საკმაოდ რთული გზით წარიმართა და გარდაქმნების პროცესი, არცთუ იშვიათად, ვერ უზრუნველყოფდა მნიშვნელოვან პროგრესს, ეროვნული მეურნეობის სტაბილურ განვითარების თვალსაზრისით. 1990-იანი წლები ყველაზე რთული პერიოდი იყო, რომელიც დაიწყო ეთნოკონფლიქტებით და სამოქალაქო დაპირისპირებით. ამას თან ერთვოდა ფინანსური კრიზისიც. მართალია, შემდგომში კრიზისი დაიძლია, მაგრამ გარდაქმნის პროგრამებმა ვერ უზრუნველყო ქვეყნის განვითარება. საქართველოში, ისევე, როგორც პოსტსოციალისტური ქვეყნების უმრავლესობაში, ეკონომიკური გარდაქმნის სტრატე-

დიაგრამა 1. მთლიანი შიდა პროდუქტის რეალური საშუალო პროცენტული წლიური ზრდა მოსახლეობის ერთ სულზე 1961-2012 წლებში.

დიაგრამა 2. სწრაფად მზარდი ქვეყნების სექტორული კონცენტრაციის ტენდენცია.

წყარო: Imbs, J&Wacziarg R 2003, *Stages of Diversification*.

გიული გზა ძირითადად ემყარებოდა ევოლუციური განვითარების მოლოდინს, საბაზრო კანონებთან თანდათანობით ადაპტირებას, რასაც შედარებით ნაკლები რყევები უნდა გამოეწვია. თუმცა, სხვადასხვა პოლიტიკური, ეკონომიკური და ინსტიტუციონალური ფაქტორების ზემოქმედების შედეგად, ეკონომიკა საბაზრო შოკში აღმოჩნდა და რადიკალური ცვლილებების გატარება მოითხოვა. სტრატეგიული პროგრამების წარმატებით განხორციელებას ყოველთვის ახლდა თანმდევი ეფექტები, რომლებიც თავს იჩენდა განვითარების ყველა ეტაპზე და ტრანსაქციულ ხარჯებს მოითხოვდა.

1990 წლიდან საქართველოში ეკონომიკის მკვეთრი დაცემა დაახლოებით 5 წლის განმავლობაში გრძელდებოდა, რაც, ნაწილობრივ, გამოწვეული იყო პოლიტიკური დაპირისპირებებითა და ომებით. 1990-1993 წლებში მთლიანი შიდა პროდუქტის მაჩვენებელი, საშუალოდ, წლიური 28%-ით მცირდებოდა და მსყიდველობითი უნარის პარიტეტის გათვალისწინებით, მოსახლეობის ერთ სულზე იგი 4433 აშშ დოლარიდან 1437 აშშ დოლარამდე შემცირდა.

1995 წლისათვის წარმოება, 1990 წლის დონესთან შედარებით, 78%-ით შემცირდა, რაც თითქმის 3-ჯერ აღემატებოდა „დიდი დეპრესიის“ დროს აშშ-ში წარმოების დაცემის დონეს. ამასთან, თუ აღმოსავლეთ ევროპის პოსტსოციალისტურ ქვეყ-

ნებში წარმოების დაცემის პერიოდი, საშუალოდ, 4 წელი იყო, პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში მან 7 წელი შეადგინა. როგორც ჩანს, საქართველოში დაცემის პერიოდი შედარებით ხანმოკლე, მაგრამ ყველაზე ღრმა იყო. ამასთან, ეკონომიკამ დიდწილად ჩრდილოვან სექტორში გადაინაცვლა. პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნებიდან საქართველოში, ფაქტობრივად, ყველაზე გვიან – 1995 წლიდან – მოხდა ეკონომიკის ტრანსფორმაცია (იხ. ცხრილი 1).

XXI საუკუნის დასაწყისიდან (ძირითადად 2004 წლიდან) ეკონომიკური ზრდა (რამდენიმეწლიანი ჩავარდნის გამოკლებით) სტაბილურად ზრდადი ტენდენციით (იხ. ცხრილი 2) ხასიათდება 2019 წლამდე. კოვიდპანდემიის და მისგან გამოწვეული მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის გამო 2020 წელი ეკონომიკური ზრდა უარყოფითი ნიშნით ხასიათდებოდა.

მთლიანი შიდა პროდუქტის 90-წლების 1400 აშშ დოლარიანი ნიშნულიდან გაიზარდა 5015 აშშ დოლარამდე (2021). ხოლო ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტი რამდენიმე მილიონი დოლარიდან გაიზარდა 19 მლრდ დოლარამდე. 2010 წლიდან 2019 წლამდე პერიოდში ეკონომიკური ზრდა დადებითი ნიშნით ხასიათდებოდა, 2020 წელს პანდემიის და მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის გამო ეკონომიკური ზრდა უარყოფითი ნიშნით ამოიჩნეოდა და – 6.8 % შეადგინა. ეკონომიკური ზრდა დადე-

ცხრილი 1: გარდამავალი პერიოდი და „დიდი დეპრესია“

ქვეყნები	წარმოების დაცემის ხანგრძლივობა (1990-1995 წლები)	კუმულატიური წარმოების შემცირება (%)	რეალური მშპ, 2000 წ. (1990=100)
ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპისა და ბალტიისპირეთის ქვეყნები	4	23	107
პოსტსაბჭოთა ქვეყნები	7	51	63
სომხეთი	4	63	67
აზერბაიჯანი	6	60	55
ბელარუსი	6	35	88
საქართველო	5	78	29
ყაზახეთი	6	41	90
ყირგიზეთი	6	50	66
მოლდოვა	7	63	35
რუსეთი	7	40	64
ტაჯიკეთი	7	50	48
უკრაინა	10	59	43
უზბეკეთი	6	18	95

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

ბითი დინამიკას 2021 წელს დაუბრუნდა და წინა წელთან შედარებით 10.4 % შეადგინა (იხ. ცხრილი 2). მიმდინარე წელსაც (2022) ეკონომიკური ზრდა პირველი ორი კვარტლის წინასწარი მონაცემებით ორნიშნა რიცხვებშია.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში ნაწილი ემპირიული კვლევები ადასტურებენ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებსა და ეკონომიკურ ზრდას შორის არაერთგვაროვანი დამოკიდებულების არსებობას, მაგალითად: ზალცის, სინგერისა და პრებიშის, აითკენისა და ჰარისონის მიერ ჩატარებული ემპირიული კვლევებით დასტურდება „პუი“-ების ნეგატიური ზემოქმედება ეკონომიკურ ზრდაზე, რაც ეფუძნება არასრულყოფილი ეროვნული ბაზრების არსებობას. სხვა უარყოფითი ეკონომიკური შედეგები დაკავშირებულია, ნაწილობრივ, ადგილობრივ წარმოებათა გაკოტრებასთან. თუმცა, ეკონომიკურ ლიტერატურაში ემპირიული

კვლევების უმეტესობა ადასტურებს „პუი“-ების დადებით ზეგავლენას მიმღები ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაზე, მაგალითად: კროსკას, ბენგოაძკალვოსა და სანჩეს რობლესის, ბორენშტეინისა და დე გრე-გოლიოზლის კვლევებმა აღმოაჩინა „პუი“-ების დადებითი გავლენა მიმღები ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაზე, რომელიც სტიმულს აძლევს ინვესტიციების მიმღებ ქვეყნებში კაპიტალის დაგროვებასა და დასაქმების ტემპის ზრდას, ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებასა და ზრდის სოციალურ კეთილდღეობას, ასევე, ზღუდავს ადგილობრივი მონოპოლიების ძალაუფლებას. კონკურენციის ბუნებრივი კანონიდან გამომდინარე, ადგილობრივი ფირმები უფრო ეფექტიანი უცხოური კომპანიებით იცვლება და ამით იზრდება მომხმარებელთა კეთილდღეობა. თუ მასპინძელი ქვეყნის კონკრეტულ დარგში დომინირებს ერთი ან რამდენიმე ფირმა. უცხოური კომპანიების შემოსვლის შემდეგ ადგილობრივ ფი-

ცხრილი 2.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
მშპ მიმდინარე ფასებში, მლრდ. ლარი	20.7	24.3	26.1	26.8	29.1	31.7	34.01	40.8	44.6	49.3	49.2	60.2
მშპ-ის რეალური ზრდა, პროცენტული ცვლილება	6.2	7.2	6.4	3.4	4.6	2.9	2.8	4.8	4.9	5.0	-6.8	10.4
მშპ ერთ სულზე (მიმდინარე ფასებში), ლარი**	5478	6480	7017	7221	7837	8524	9129	10933	11 968	13239	13234	16154
მშპ ერთ სულზე (მიმდინარე ფასებში), აშშ დოლარი**	3073	3843	4249	4341	4438	3754	3857	4358	4722	4696	4255	5015
მშპ მიმდინარე ფასებში, მლრდ. აშშ დოლარი	11.6	14.4	15.8	16.1	16.5	13.9	14.3	16.02	17.6	17.5	15.8	18.7

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

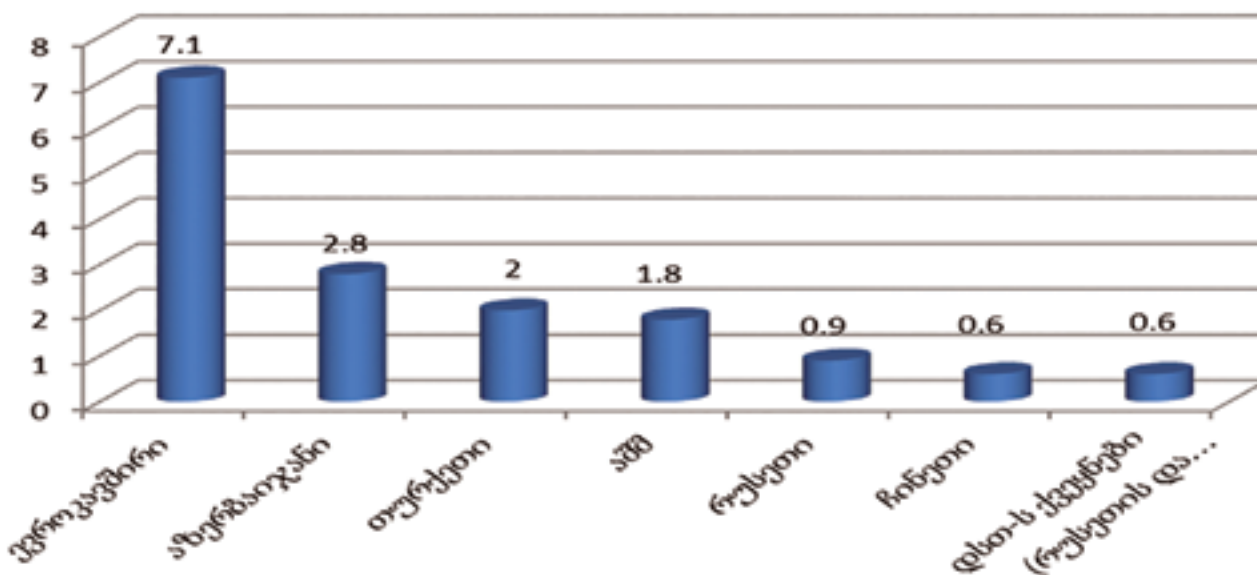
რმებს უჩნდებათ მძლავრი კონკურენტები. ეს ხელს უწყობს მოცემულ დარგში შემოსავლების ზრდასა და ფასების შემცირებას. ამრიგად, საერთაშორისო კაპიტალის მოძრაობა განიხილება, როგორც ერთგვარი ანტიმონოპოლიური პოლიტიკა.

თუ გადავხედავთ მსოფლიო მაჩვენებლებს, გაეროს მონაცემებით, 1970-2020 წლებში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ნაკადები დინამიკაში, ძირითადად, ზრდის ტემპით ხასიათდება, ხოლო მისი საერთო მაჩვენებელი შეადგენს 32 ტრილიონ ამერიკულ დოლარს. მათ შო-

რის, ყველაზე მაღალი წონა ახასიათებს განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებს (61%), განვითარებადი ქვეყნების წილი 35,5%-ია, ხოლო ყველაზე დაბალი – გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს (3,5%).

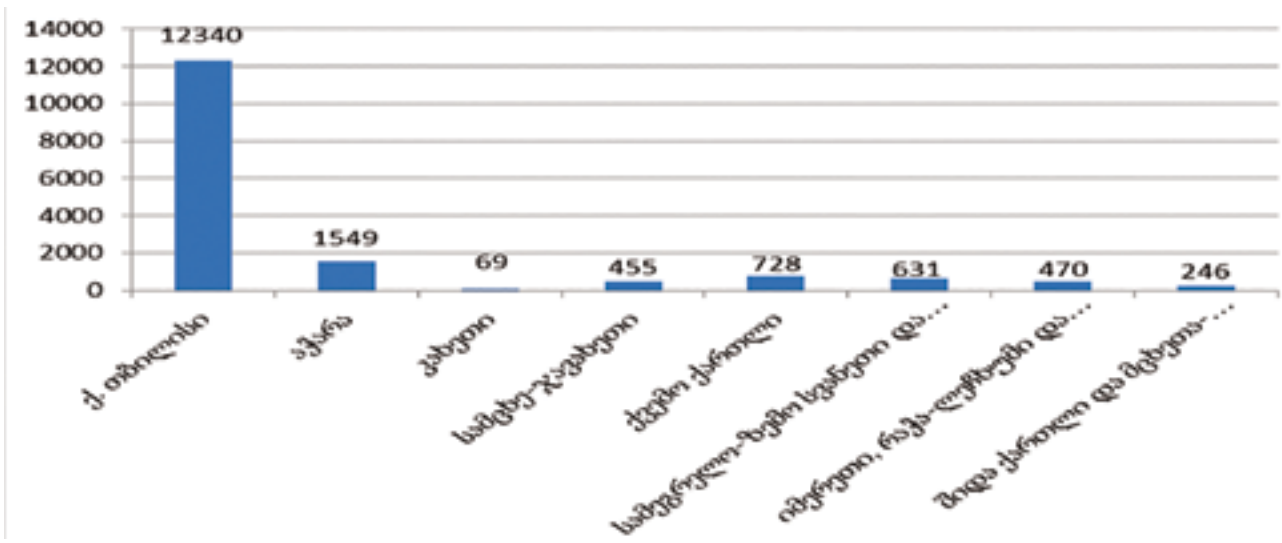
1996 წლიდან 2021 წლის ჩათვლით, საქართველოში განხორციელდა 23 მლრდ 300 მლნ აშშ დოლარის პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია, მათ შორის, ყველაზე დიდი ოდენობით ევროკავშირის ქვეყნებიდან, საიდანაც 7.1 მილიარდ დოლარზე მეტი ოდენობის პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია შემოვიდა (იხ. დიაგრამა 3).

დიაგრამა 3. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები (პუი) ქვეყნების მიხედვით, მლრდ \$.

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

დიაგრამა 4. პუი საქართველოს რეგიონების მიხედვით, მლნ დოლარი, 2009-2021.

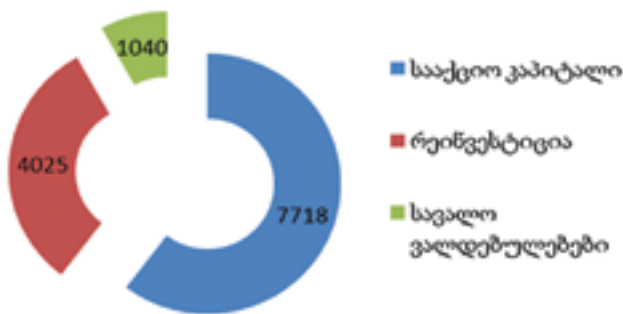

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოს რეგიონების მიხედვით საკმაოდ არათანაბრად ნაწილდება. მათი დაახლოებით 60% თბილისზე მოდის (რეგიონების მიხედვით აღრიცხვა 2009 წლიდან იწყება. **იხ. დიაგრამა 4**), პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების განთავსების კუთხით მეორე ადგილზეა აჭარა, შემდეგ – ქვემო ქართლის რეგიონი.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების აღრიცხვა შემადგენელი კომპონენტების მიხედვით საქართველოში 2013 წლიდან (მას შემდეგ დღემდე 12.7 მლრდ აშშ დოლარის ინვესტიციაა შემოსული) იწყება და მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია – ინვესტიციების წილი სააქციო კაპიტალში 7,7 მლრდ აშშ დოლარია (**იხ. დიაგრამა 5**). ხოლო მისი რეინვესტირება – დაახლოებით ნახევარი 4 მლრდ დოლარი.

დიაგრამა 5. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოში კომპონენტების მიხედვით, მლნ დოლარი

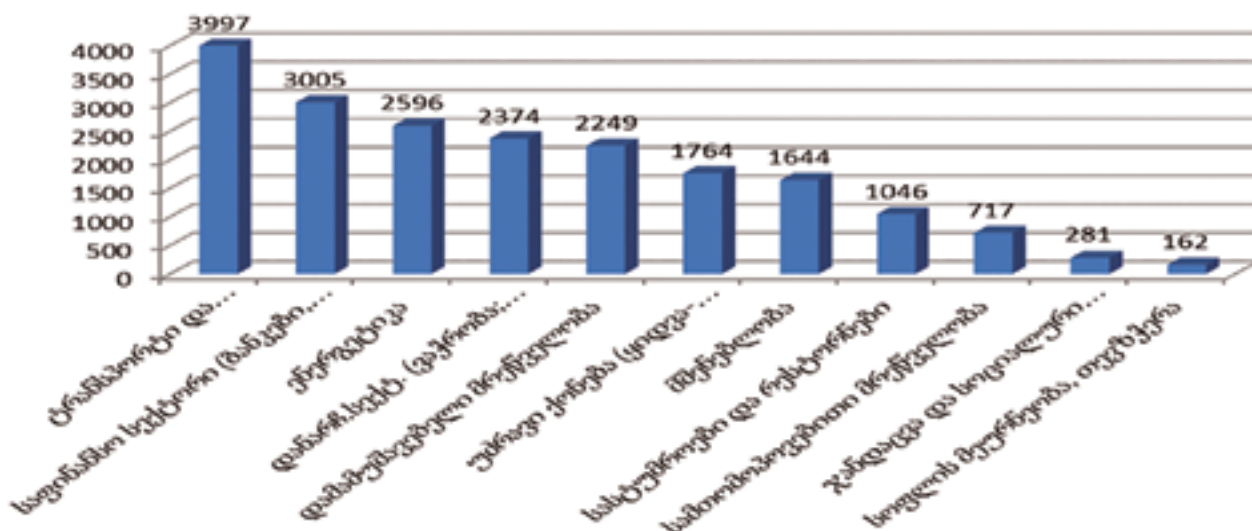
წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

თუ გადავხედავთ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დარგობრივ სტრუქტურას 2007 წლიდან, დავინახავთ, რომ უცხოელი ინვესტორები ყველაზე ნაკლებ ინტერესს ჩვენს სოფლის მეურნეობის მიმართ იჩენენ (**იხ. დიაგრამა 6**). მრეწველობის სექტორიდან კი მათთვის გადამამუშავებელი მრეწველობაა საინტერესო. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ენერგეტიკის სფეროშიც საკმაოდ სოლიდურად შემოდის და ყოველთვის ძალიან მაღალი წილით გამოირჩევა.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები მთლიანი შიდა პროდუქტის და ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მიზემ-შედეგობრივი კავშირის გამოვლენა ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლებთან. ამა თუ იმ მოვლენას შორის ურთიერთკავშირების გამოკვლევისას სტატისტიკა ეყრდნობა მოვლენათა თეორიულ და თვისებრივ ანალიზს. დასკვნების დასადასტურებლად, ურთიერთკავშირის გამოვლენისა და რაოდენობრივი დახასიათებისათვის გამოიყენება ისეთი მეთოდები, როგორცაა მაგალითად: კორელაციისა და რეგრესული ანალიზის მეთოდები.

მრავლობითი რეგრესიის განტოლების აგებისას, ფაქტორების შერჩევა წარმოადგენს უმნიშვნელოვანეს პრობლემას. მოქმედი ფაქტორი უნდა შეირჩეს მათი საშედეგო მოვლენაზე ზემოქმედების ხარისხის მიხედვით. მოდელში გათვალისწინებულ უნდა იქნას ის ფაქტორები, რომლებიც შედარებით ძლიერ გავლენას ახდენენ საშედეგო მოვლენის განვითარებაზე. მრავლობით რეგრესიაში ჩასა-

დიაგრამა 6. პუი საქართველოში ეკონომიკის სექტორების მიხედვით, მლნ დოლარი.

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

რთავი ფაქტორების შესარჩევად, პირველ ეტაპზე, გაიზომება საშედეგო მოვლენასა და თითოეულ მასზე მოქმედ ფაქტორს შორის ურთიერთკავშირის წრფივი კოეფიციენტი.

ამასთან ერთად, უნდა გავითვალისწინოთ ისიც, რომ არა მარტო საშედეგო მოვლენასა და მასზე მოქმედ ფაქტორებს შორის არსებობს კორელაციური კავშირები, არამედ თვით ფაქტორულ მოვლენებსა და პროცესებს შორისაც. ეს სტატისტიკაში ცნობილია მულტიკორელაციის სახელწოდებით. კორელაციის წყვილადი კოეფიციენტების დახმარებით საჭიროა ფაქტორებს შორისაც გაიზომოს კავშირის სიმჭიდროვის ხარისხი. წყვილადი კორელაციის კოეფიციენტების მიხედვით დგება მატრიცა, რომელიც გვიხსნიათებს როგორც საშედეგო მოვლენასა და თითოეულ ფაქტორს შორის კორელაციური კავშირის სიმჭიდროვის ხარისხს, აგრეთვე ფაქტორებს შორის ურთიერთკავშირის სიმჭიდროვის ხარისხს. იმის დასადგენად, თუ რა გავლენას ახდენს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ეკონომიკურ ზრდის (საქართველოს მასშტაბით) დონეზე, ავიღოთ შემდეგი მაჩვენებლები: მთლიანი შიდა პროდუქტი 1 სულ მოსახლეზე (აშშ დოლარი), საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები 1 სულ მოსახლეზე (აშშ დოლარი) და უმუშევრობის დონე (%) (იხ. ცხრილი 3).

ამდენად, ჩვენს მიერ გამოყენებული რეგრესული განტოლება მოიცავს ერთ დამოკიდებულ ცვლადს – მთლიან შიდა პროდუქტს 1 სულ მოსა-

ხლეზე და ორ დამოუკიდებელ ცვლადს – პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს 1 სულ მოსახლეზე და უმუშევრობის დონეს.

პუი-ებისა და მშპ-ს შორის კავშირის დასადგენად, პირსონის კორელაციის კოეფიციენტის გამოყენებით (რომელიც ზომავს რაოდენობრივ ცვლადებს შორის წრფივი კავშირის სიძლიერეს და ამ კავშირის მიმართულებას), შერჩეული ცვლადების დამუშავების შედეგად შემდეგი ურთიერთკავშირი დადგინდა (იხ. ცხრილი 4):

კავშირი 1 სულ მოსახლეზე გაანგარიშებული მთლიანი შიდა პროდუქტის და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მაჩვენებლებს შორის დადებითი და საკმარისად მაღალია (79%). რაც შეეხება მთლიანი შიდა პროდუქტის და უმუშევრობის დონის მაჩვენებლებს შორის 69%-იან დადებით კორელაციას, გულისხმობს შემდეგს: განხილულ პერიოდში, მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდასთან ერთად, საგრძნობლად არ მცირდებოდა უმუშევრობის დონე საქართველოში. ხოლო, უმუშევრობის დონესთან პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების 42%-იანი დადებითი კორელაცია შეგვიძლია განვაზოგადოთ, როგორც უმუშევრობასა და მოზიდულ პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს შორის არც თუ ძლიერი, თუმცა, ასევე დადებითი კავშირით, რაც ცალსახად არ მიუთითებს ეკონომიკის გაჯანსაღებაზე განხილულ პერიოდში.

საქართველოს მაგალითზე, მოცემული სტატისტიკური მონაცემების და მრავლობითი რეგრესიის მეთოდების გამოყენებით, განსაზღვრულ იქნა

ცხრილი 3.

წლები	მშპ 1 სულ მოსახლეზე (\$)	კუი 1 სულ მოსახლეზე (\$)	უზუშეპრობის დონე(%)
2000	689.7	29.6	10.3
2000	689.7	29.6	10.3
2001	731.8	25	11.1
2002	777.3	38.3	13.5
2003	919.0	78.3	12.7
2004	1,187.6	115.7	13.9
2005	1,483.5	104.1	15.1
2006	1,763.5	270.5	15.4
2007	2,314.6	458.5	17.4
2008	2,921.1	356.9	17.9
2009	2,455.2	150.1	18.3
2010	2,623.0	183.6	27.0
2011	3,230.7	250	27.2
2012	3,523.4	202.7	26.7
2013	3,599.6	210.1	26.4
2014	3,676.2	494.3	23.0
2015	3382.2	464.4	21.9
2016	3510.7	443.7	21.7
2017	4358.5	534.1	21.6
2018	4722.0	362.3	19.2
2019	4696.2	363.1	17.6
2020	4255.7	158.5	18.5
2021	5015.3	332.9	20.6

კონკრეტული რაოდენობრივი კავშირი 2000-2021 წლებში 1 სულ მოსახლეზე გაანგარიშებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების, უმუშევრობის დონის და 1 სულ მოსახლეზე მთლიან შიდა პროდუქტის მაჩვენებლებს შორის. მიღებული მოდელის მიხედვით, სხვა ფაქტორების უცვლელობისას, 4.4 აშშ დოლარი არის 1 სულ მოსახლეზე მთლიანი შიდა პროდუქტის მოსალოდნელი მატება, რომელიც შეესაბამება 1 სულ მოსახლეზე გაანგარიშებულ პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს, ხოლო უმუშევრობის დონის ერთი ერთეულით ზრდა განსაზღვრავს 1 სულ მოსახლეზე მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდას 282.7 აშშ დოლარით.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეგვიძლია განვაზოგადოთ, რომ გარდამავალი პერიოდის ეკონომიკის ქვეყნებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას და შემდგომ, მისგან გამოწვეულ ეკონომიკურ ეფექტიანობას. ამასთან ერთად, აუცილებელია მისი სახელმწიფო-სამართლებრივი რეგულირება, რამაც უნდა უზრუნველყოს მისგან მაქსიმალურად ეფექტიანი შედეგების მიღება. ამ მხრივ, მნიშვნელოვანია ინვესტიციების როგორც ეროვნული, ისე საერთაშორისო კანონმდებლობით უზრუნველყოფა. სახელმწიფოსათვის ინვესტიციების განთავსებას მაშინ აქვს ეფექტი, თუკი ქვეყანაში შექმნილია ბიზნესის განვითარების სახელმწიფო მხარდაჭერის სისტემა და სადაც სახელმწიფო ქმნის ინვესტიციების განთავსების ოპტიმალურ გარემოს, შედეგად კი,

ზრდის საბიუჯეტო შემოსავლებს, ქმნის ახალ სამუშაო ადგილებს, იზრდება საექსპორტო ტვირთბრუნვა და სხვ. საერთაშორისო გამოცდილება აჩვენებს, რომ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მიმდები ქვეყნის მდგრად ეკონომიკურ განვითარებაში, კერძოდ, სწორი ეკონომიკური პოლიტიკის შემთხვევაში ზრდის კონკურენტუნარიანობას, ხელს უწყობს დასაქმებას და ამცირებს სოციალურ უთანასწორობას, თუმცა, საერთაშორისო თუ ადგილობრივი, თეორიული თუ ემპირიული ლიტერატურის მიმოხილვა ცხადყოფს, რომ პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებსა და ეკონომიკურ ზრდას შორის ურთიერთკავშირი არაერთგვაროვანია.

საქართველოში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ზრდის დამაბრკოლებლად, სამწუხაროდ, ჩვენი ქვეყნის წინაშე არსებობს ჯერ კიდევ გადაუჭრელი გამოწვევები:

1. კაპიტალის ბაზრის და საფონდო ბირჟის განვითარებლობა;
2. მაღალი საპროცენტო განაკვეთები ფინანსურ რესურსებზე;
3. პოლიტიკური არასტაბილურობა რეგიონში და საკუთრების უფლების გარანტირებულობა;
4. მცირე ბაზარი, სამუშაო ძალის დაბალი კვალიფიციურობა და სიღარიბის მაღალი მაჩვენებელი.

საქართველოს გამოწვევების გარდა გააჩნია ბუნებრივი და, ასევე, მიღწეული უპირატესობები რეგიონში:

- სტრატეგიული ადგილმდებარეობა – ევროპისა და აზიის გზაჯვარედინზე;
- თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება 2,3 მილიარდიან ბაზარზე: ევროკავშირი, ჩინეთი (ჰონკონგის ჩათვლით), თურქეთი, უკრაინა, დსთ და ევროპის თავისუფალი ვაჭრობის

- ორგანიზაციასთან (EFTA) (ისლანდია, ლიხტენშტეინი, ნორვეგია და შვეიცარია);
- დაბალი გადასახადები (მსოფლიოში მე-8 ადგილი საგადასახადო ტვირთის სიმცირით). ქვეყანაში მოქმედებს მხოლოდ 6 სახის გადასახადი. ასევე მოგების გადასახადისაგან გათავისუფლება, მოგებული თანხის რეინვესტირების შემთხვევაში;
- მსოფლიო ბანკის (World Bank Group) მონაცემებით მე-6 ადგილი მსოფლიოს მასშტაბით (მე-2 ადგილი ევროპაში) „ბიზნესის კეთების სიმარტივით“ (2005 წელს ვიყავით 112-ე ადგილზე);
- ჰერიტიჯის ფონდის (The Heritage Foundation) მონაცემებით, მე-16 ადგილი მსოფლიოს მასშტაბით (მე-8 ადგილი ევროპაში) „ეკონომიკის თავისუფლების ინდექსით“ (2005 წელს ვიყავით 99-ე ადგილზე);
- ტრანსფარენს ინტერნეიშენელის (Transparency International) მონაცემებით 41-ე ადგილი მსოფლიოს მასშტაბით (მე-6 ადგილი ევროპაში) „კორიფციის აღქმის ინდექსით“ (2005 წელს ვიყავით 130-ე ადგილზე).

ჩვენ მიერ განხილული მონაცემებით დგინდება შეუსაბამო და არათანაბარი განვითარება საქართველოს რეგიონებისა და დარგების მიხედვით. ამიტომ, აუცილებელია შემუშავდეს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის მიმართულეებით ერთიანი სახელმწიფო სტრატეგია; ერთიანი სახელმწიფო სტრატეგიის შემუშავებისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს როგორც მთლიანად საქართველოს, ისე მისი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დღევანდელი დონე და ის ორიენტაციები, რომლებსაც უნდა მიაღწიოს ქვეყანამ, რათა შეუერთდეს მაღალგანვითარებული ქვეყნების რიცხვს.

ცხრილი 4.

	მშპ 1 სულ მოსახლეზე (\$)	პუი 1 სულ მოსახლეზე (\$)	უმუშევრობის დონე (%)
მშპ 1 სულ მოსახლეზე (\$)	1		
პუი 1 სულ მოსახლეზე (\$)	0,79	1	
უმუშევრობის დონე (%)	0,69	0,42	1

(სუსტი, საშუალო, ძლიერი, სრული, იყენებენ წრფივი კავშირის ხარისხის დახასიათებლად. ითვლება, რომ კავშირი სუსტია თუ კოეფიციენტი < 0.3; კავშირი საშუალოა თუ 0.3 < |r| < 0.7; კავშირი ძლიერია თუ |r| > 0.7; კავშირი სრულია თუ r=1 ან r=-1).

REFERENCES:

1. <http://www.geostat.ge>
2. <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
3. <http://data.worldbank.org/>
4. <https://www.worldbank.org/>
5. <https://www.heritage.org/>
6. <https://www.transparency.org>
7. Janjghava K., the impact of foreign direct investments on the economic development of the recipient country on growth (on the example of Georgia), dissertation; Iv. Javakhishvili Tbilisi State University. Tb., 2013.
8. Aitken, Brian J, and Ann Harrison.1999. Do Domestic Firms Benefit from Direct Foreign Investment? Evidence from Venezuela. American Economic Review 89, no.3: 605 – 18.
9. Bayoumi, Tamim, David. T. Coe, and Elhanan Helpman. 1999. R&D spillovers and global growth. Journal of International Economics 47, no.2: 399-428.
10. Easson, Alex. 2001. Tax Incentives for Foreign Direct Investment. Kluwer Law International 4.

**გლობალური
სოციალურ-ეკონომიკური
და ბიზნეს გარემოს კვლევა**

**RESEARCH OF GLOBAL SOCIAL-ECONOMIC
AND BUSINESS ENVIRONMENT**

TEACHING RE-IMAGINED AS THE WORLD EMBRACES THE 4TH IR: A REVIEW OF LITERATURE ON THE CHANGING FACE OF TEACHING

FRED KASIRYE

PhD student, Caucasus University, Georgia,

f_kasirye@cu.edu.ge

ABSTRACT. This paper reviews the literature on teaching in educational institutions at the current time and its ability to match the demands of industry, and produce competent human resources for today and the future generation. The study was conducted to shape and inform new-generation teachers of the aspects they need to take into consideration in order to keep themselves relevant, instrumental, and capable of supporting the future of learning, relearning, and unlearning experiences in a globalized setting as the 4th Industrial Revolution unwraps its presence.

A careful review of works obtained from Ebsco host and google scholar for the past five years(2017 – 2022) was done to establish the key shifts in paradigm, and practice as well as establish the challenges and opportunities at play. Key aspects informing the re-imagination are but not limited to digitization, Artificial Intelligence, Data analytics, the Information age, the Internet of things, entrepreneurship, and employability among others.

In the face of these widely appreciated aspects of daily living, teaching as has been over the ages finds itself at crossroads. In order to be an effective tool to transform the generations as has been over the years it is key for the sector to consider a review of the way it thrives in order to support today's expectations and also to help address the expectations of tomorrow which are largely anticipated but unknown. A review of the delivery, assessment, and practice of teaching is urgent and necessary across the globe to meet these expectations of the learners.

KEYWORDS: FUTURE OF TEACHING, 4TH INDUSTRIAL REVOLUTION, 21ST-CENTURY SKILLS, HIGHER EDUCATION, INTERNET OF THINGS, INFORMATION TECHNOLOGY, ARTIFICIAL INTELLIGENCE, ENTREPRENEURSHIP.

INTRODUCTION

From brick and mortar to virtual classes without corners, from what was this theory about to write your thoughts about this, these and more characterize new methods, approaches, and directions in teaching practice. Just like other sectors have been affected by the digitization tide, internet of things, the rise in the entrepreneurship education demand, and now the 4th Industrial revolution(4th IR),the transformations in the education sector accelerated largely after the global Covid 19 pademic underline new dimensions in Teaching, offering parallel options from what it has been known as over the past many generations.

Teaching is moving from cases where the lecturer/ teacher stands in front of the class, as learners listen. memorize and religiously take their notes which they will read to pass some examination at mid-term as an assessment of their learning. The learning is shifting from a confined on-campus model to everywhere and anywhere be it at home, at the restaurant, or in the stadium watching a match. Besides, it doesn't stop at any level, it continues for everybody, the learner and the teacher alike throughout each other's lives, with none being the monopoly over knowledge. In many settings, it no longer matters whether it is night or day, learning takes place at any time for as long as there is a learner ready to undertake it and that is their preferred time.

For some teachers, this is not what they signed up for and the demands attached to the profession in its current/evolving form have led to a mass exodus, to others, it is an opportunity to stand out and make sound contributions where they have been neglected for centuries. From how they relate with the learners, their fellow teachers, and the community in which they thrive. The technology to be familiar with while developing classes, designing curriculum, setting standards for themselves as well as building their own profiles.

1. METHODOLOGY AND RESEARCH QUESTIONS

This study is completed based on a literature review of scholarly works done in the English language on the subject matter of teaching in the technology era. This kind of study Nazir (1998) describes as data collection through studies of books, literature, records, and reports of problems solved. To inform the paper, a search was done on the Ebsco host and Google scholar databases with the use of search words Technology and education, 4th IR and education, Education 4.0, Future of learning, industry, entrepreneurial teaching & education.

These searches qualified numerous studies from across the world from which only publications, specifically those done in English and published between the years 2017-2022 were considered in forming the pool from which a sample was picked. Abstracts of the identified studies were scrutinized to establish the fit-for-purpose studies that would eventually inform the study. 10 publications were primarily considered on the basis of their scope and capacity to address three key questions that formed the basis for this study.

The questions that the study aimed at answering are:

- What are the changing learner interests?
- What is the focus of the 21st-century employer?
- How effectively can teaching be done in the foreseeable future to meet the interests of its key stakeholders-learner & employer?

The research envisaged that these questions would guide the study to a logical conclusion on how teaching should be reimagined going forward considering the past, the existent, and the imagined future social, and economic expectations that have over the years informed the basis for education and teaching in particular.

2. FINDINGS AND DISCUSSION

2.1. What are the changing learner interests?

It was unheard of, to ask learners what they would like to learn, or even when they would like to learn, but also how they would like to learn. However, (Kozinski, 2017), observes that like never before, learners today take center stage in their learning. This is partly explained on the basis of their high interest, usage, and interaction with digital tools which inform the space in which they live their lives, are influenced, and from which they make decisions. (Fisk, 2017) while referring to education 4.0 cited nine fundamental trends in the lives of current-time learners, these included; learning taking place without limits to geography, its personalization, learners making choices on how to learn, increased interest in problem-solving approaches, interest in vast exposure, more engagement with data, changes in assessment methods, learners as key players in curriculum design, in addition to increased student/learner independence. As learning takes the drift into the hands of the learner, teachers not only deserve to appreciate this but also have to afford the befitting customer experience as opposed to looking at it as a threat to their existence.

Away from learner habits are fundamental observations in learning mode preferences across the globe. In their study, Seaman et.al (2018) noted a drop in the number of students undertaking face-to-face classes in the United States. A study in India speaks to leveraging on blended learning approaches, which are supplemented by gamification, and peer-to-peer learning among others (Bansal, 2017). Relatedly, in Asia and the Middle East, online cooperation, as well as network learning were found as flexible models for the times we live in and the foreseeable future (Zhao, McConnel, & Jiang, 2009) as part of the five conceptualizations they envisaged in the education sector going forward. A similar pulse is noticed in Australia, Newzealand, and Africa, making the digital theme take both a front and center seat in the discussion about the future of education across the globe.

The adoption of technology is central to the learner choice drift, the interests in school as well as the decision of where, how, and when to learn. It, therefore, melts down to decisions of who should be able to teach them ultimately. Learners shall review beforehand the profiles of their educators and shall dictate if they would rather take a break until a better option is availed, or fill

Fig 1: Top skills demand across sectors: 2018–2022.

2018	TRENDING 2022	DECLINING 2022
Analytical thinking and innovation	Analytical thinking and innovation	Manual dexterity, endurance, and precision
Complex problem solving	Active learning and learning strategies	Memory, verbal, auditory, and spatial abilities
Critical thinking and analysis	Creativity, originality, and initiative	Management of financial and material resources
Active learning and learning strategies	Technology design and programming	Technology installation and maintenance
Creativity, Originality, and initiative	Critical thinking and analysis	Reading, writing, math, and active listening
Attention to detail, and trustworthiness.	Complex problem-solving, leadership, and social influence	Management of personnel, Quality control, and safety awareness
Emotional Intelligence, Reasoning, problem-solving, and ideation	Emotional intelligence	Coordination and time management
Leadership and social influence	Reasoning, problem-solving, and ideation	Visual, auditory, and speech abilities
Coordination and time management	Social analysis and evaluation	Technology use, monitoring, and control

Note: World Economic Forum (2018).

up the class with immediate effect. This means teachers have a duty to profile themselves every day through competitive and compelling delivery of one class after another. The customer service experience is of ultimate importance today more than ever before.

At various school levels, including University, the post-Covid 19 era has grossly boldened these realities, from mass formal school withdraws by learners to a gross exodus of teachers who found the new learning environment overlay demanding. While, unlike other professions that have been phased out due to technology, which in part explains the decisions of the learners' choices in the current space with regards to what to study, teaching as a profession is not likely to be extinct in the foreseeable future. However, the new learner trends, demands, and expectations seek that the teaching is done differently. But, how willing, ready or even prepared are the teachers to accommodate this? This is a key question across the globe, creating a sharp shortage of these resources as the demands increase and yet placed on a generation that never was high-tech engineered. The time however won't wait to have the demands addressed, as they are of both utmost impor-

tance and urgency in order to further learning, unlearning, and relearning. Teachers should find their fit and offer the desired services differently.

2.2. What is the focus of the 21st century employer amongst graduates?

Looking at changing learner trends independently is not a sufficient measure to reimagine teaching. Teaching as has been known, and as is known in current time is charged with the responsibility of building capacities of individuals for social, economic, and political transformation. Providing for the future of labor needs, social change agents, and leadership alike. This reason is a promise that education has effectively delivered over the years. It was as simple as going to school, excelling with top grades, and being invited to a great career with a great firm. This is a true story for many that lived before the 21st century. This is fast disappearing into oblivion as graduates every day get out of school with their promised careers no more, especially when replaced by technology.

According to the world economic forum, with the rise of the fourth industrial revolution has come exponential attraction, adoption, and adaptation to tech innovations (Schwab, 2017). This has led to the coining of a set of skills that have been largely referred to as 21st-century skills. Modern firms will consider one's degree as secondary to these key skills while hiring. As displayed in Fig 1 below, these skills continue to be considered key in transforming economies globally.

As the tech advances, the most relevant skills keep changing, and what is dropped tends to be of less and no progressive sector-wide interest or importance. These skills dictate hiring and dismissal decisions in various boardrooms across the globe. To make better meaning to this debate, a reflection of how the previous revolutions affected the world of employment, but more so education and in specific teaching practice is important.

The mechanical boom of the 18th century brought about the 1st revolution, and this drove teaching in the direction of enabling the effective running of these mechanics. The later 19th and 20th centuries brought in mass production, and the use of electronics, with an early introduction of automation effectively making teaching support knowledge building across these lines. It is important to appreciate that these revolutions largely sought technical expertise to run specific machinery to improve productivity and drive up economies. At a more senior level was a desire for supervisors, regulators, and machine controllers to drive production (Poliak, Tomicova, Cheu, Fedorko, & Poliakov, 2019). As such this explains the early structuring of what became known as vocational schools that would train skilled workers with specific technical skills and Universities for supervisory, regulatory, and expert knowledge to manage skilled workers. They were two different tracks or routes aimed at producing two different categories of people at parallel ends of a production line. It is therefore not surprising that many doctors can prescribe an injection but would not have an idea of how to administer it, leaving this expertise to the nurses.

To embed these unique skills, subject matter experts were identified as instructors, and they used developed texts (printed books) to pass on skills or proven theories in management to the persons that desired them. It is worth noting that, teaching methods from prehistoric times have largely been constructed on textbook memorization, and strict discipline in order to promote literacy, mental discipline, and a good moral character

as learners were being prepared for citizenship, jobs, individual development, and success. Professional examinations at various levels would dictate the path one takes in life and for ease of classification, some failed while others passed their examinations and so progressed to the next step in life. Unlike then, when the future could be envisaged, today it is not predictable. With the onset of the 4th IR, it is largely unknown what the future holds as technology present near realities every day, who could ever imagine self-driven vehicles? Company visions and strategies change every so often and to stay competitive, with these changes come new requirements of the nature of human resources for the time in question. Restructuring of teams is more prevalent today than ever before in order to safeguard company competitiveness.

Even then, with every sector largely destabilized, education was not shaken vastly until the coming of the global pandemic-covid 19, which paralyzed schools just like other sectors for spread periods of time. An upsurge in the demands within the sector to match the times has turned many tables across the world. Teachers won't only deliver classes with theoretical facts as these are well documented online but shall use their positions to transform minds and make them more entrepreneurial, critical thinkers, and open-minded persons. Allow them to think in both real and abstract terms, collaborate with them on projects, and view them as colleagues undertaking learning together (Fisk, 2017). Tech literacy in this era constitutes in part the ability to understand the systems of mechanics and technology in the world of work, while human literacy speaks to the ability to interact well, with character and not rigidity (Aoun, 2018).

2.3. How effectively can teaching be done in the foreseeable future to meet the interests of its key stakeholders-learner & employer?

While it is true as earlier alluded to that tech advances of the time have grossly affected every sector, phasing out many. The teacher on the other hand has had their minimum practicing requirements elevated. Being a subject expert is currently at the lower rank of teaching in modern times. There is a need for constant retooling in order to become tech-friendly, build collaboration abilities and competencies, be more creative and take risks, invest in having a good sense of humor as well as be able to teach holistically.

This GenZ of learners are not only fast learners but also prefer to be directly involved in their learning and take on challenges at any one go (Kozinski, 2017). They are highly interested in advanced technologies and adapt to them as fast as they are churned out thus having a push-and-pull effect on how they should be taught (Dunwill, 2016). Born and raised in a highly disruptive environment plays out differently about their learning needs, patience, and ability to follow through long processes and lengthy texts. Teachers would have to listen to this and bend their instruction in ways that speak to the new calibre, nature of learners as fast and effectively as possible. Partly the challenge includes a mix up of learners especially those of adult age, returning to school to play catch up.

Learning technology is here to stay and Institutions of learning need to innovatively, and timelily adapt, swiftly embrace the technologies, and progressively blend, as the technologies evolve and learners continue to dictate learning options. On the other hand, the Industry is thirty for not only highly skilled individuals but also in high demand are, flexible, adaptive, innovative, sociable yet also effective employees. Fast at making decisions yet also with unique abilities to predict the future, ready to work remotely with less supervision, in their own space but very productive and result oriented. These skills for many need to be inculcated through mentorships, capacity-building initiatives, and engagements, which many employers wouldn't like to invest in leaving the choice to the employer, who then pushes the demand to the Institution/teacher.

Every moment with learners should be an opportunity for teachers to unearth from the learners the potential within them. It is evident learning is now largely student-centered and not Teacher centered. In many cases, terms such as facilitation are being used to refer to the modern time teacher. To the learners, there are no boundaries between home and school, from a digital experience at home, the school environment is expected to offer the same platform through which learning should thrive. This defines their style, interests, attention, and drive to learn or otherwise. The rise of MOOCs is as such one of the ways to find answers where regular teachers have not found them.

It is also largely evident that for many educational institutions, the current curriculum its design, and content do not equip learners with the right skills or education for the unfolding 4th Industrial revolution. Regulators ask institutions to review curricula every 3 – 5 years

in most economies, but a lot happens as learners are undertaking obsolete content. In addition to this, many developing countries face challenges such as the lack of computers, and internet access, leaving many behind at a time when they would otherwise ensure their inclusion. It is therefore incumbent upon Institutions of learning to make possible the channels that will enable effective teaching in modern time (Oke & Fatima, 2020). Often time this will not mean lone efforts which would otherwise be very expensive and defeatist but partnerships, collaboration with industry and embracing off-campus intrction methods innovatively could provide sustainable avenues.

Artificial Intelligence, capacity for big data analysis in partnership with telecom companies and research firms presents a win-win scenario where there is an observed lack of capacity but also offers a panacea for closer industry relations, thus opportunities for mutual, integration, and effective appreciation of todays' realities and predicting tomorrow' focus. Open distance learning presents itself as an elaborate alternative where mobility is challenged. Hitech automation and sophistication in the labor market underline the urgent need for careful and progresive profiling of potential resources to fill the new gaps created by the digital divide.

Towards the reimagination of teaching, blended learning plays out as an effective way to match the various generations seeking education. With the highly tech savvy and less tech savvy learners finding themselves a safe landing ground in the learning, relearning and unlearning environment. The teacher in this case is expected to be at the mediation point to offer every learner the deserving time, attention and offer timely direction. It appears that today more than ever learners can be in one class with far contradicting interests, desires and therefore the teacher should be well prepared to take on all with the demeanor it takes (Hussin, 2018). That said, it is also evident in modern time that with the evolution of ITs, they, have become more more feasible, technologically, economically, and operationally (Dziuban, Picciano, Graham, & Moskal, 2016).

Away from the largely conservative selves that teachers have been over generations, all schorlarly works cited agree that, teachers will have to be more flexible and willing to work in multi-disciplinary teams in order to be effective at their teaching for the foreseeable future (Wyrwicka & Mrugalska, 2017). These demands are by far a totally different outfit of what the teacher has been known as in the past. Teachers today

have to embrace the fact that learning starts before the classroom, continues into the classroom (both physical and virtual), and goes beyond the classroom. Teaching learners to take risks is as important as asking them to take caution as they discover case by case realities around them.

For effective learning, and certainly teaching, reviews of assessment models is another welcome discussion. Its not true anymore that answers must be found and classified as right or wrong in a timed period, many lessons will equally not be concluded in the classroom. Agreeing to disagree, is and must be welcome to teachers as a fundamental approach to teaching and assessment alike. These areas have not been broadly researched but the time for that is ripe as it is argued that assessment as it is today, the summary judgment of learners' perceived competence is highly suspect and serves the institution's interests and not those of the learner (Blakemore, 2018). Efforts should aim at building capacities and not crushing them under the guise of poor grades.

3. LIMITATIONS AND AREAS OF FUTURE RESEARCH

The study met some notable limitations such as: – articles not published in English, those inaccessible through google scholar and Ebsco host, and yet also those that were not open access or otherwise subscribed to by my university, these were eliminated in my scope. A deeper analysis of these may give a related study more precision on the future of teaching as deduced in this study.

Therefore, given this background, a more detailed study could be done to come to more precision with regards to this study area. Given the diversity of approaches realized while taking the samples for the study, case-by-case approaches can help inform national strategies while broader studies can help incorporate education internationalization interests, especially now that globalization offers fresh realities across borders.

CONCLUSIONS

Using literature from various studies, this study examined teaching modalities in the 21st century at the onset of the 4th Industrial Revolution. These conclusions have thus been made following the study.

First, the student profile has largely drifted from a conservative, disciplined and wait to be taught character to an ascertive, tech savvy, self aware learner thereby inviting a new approach to their learning. This however the study appreciates is not a total tide as there are still may learners that appreaite the conservative approach to learning. This paired with the fast-rising interest in new ways of learning gets this study to the conclusion that teaching should be sensitive to both conservative and conventional learners' interests and provide for them without judging or depriving either. Teachers will have to embrace a personalized approach to teaching.

Secondly, the study realises that employers' demands of fresh graduates from school is changing vastly. From an emphasis on academic skills and abilities to a focus on social, innovation, and entrepreneurial skills and abilities. This shift presents a need to rethink how instruction is done, not to give away the academic value it brings on board as this is important but also to invite methodologies that will imbue in learners the much desired social skills to increase their prospective contribution to the world before them. Today' and more so tomorrow's teachers should be able to incorporate these in their conscious and subconscious delivery menu.

Thirdly, given the technology advances, changing learner profiles, and employer needs, Teachers have to keep themselves constantly abraded with the times. They take a more active role of the facilitator, must embrace collaboration, and be able to ignite their learners to ready them for both the known and the unknown future that they plug into.

Fourth, since teaching goes hand in hand with assessment, there is an urgent need for a review of assessment for effective teaching to be ensured. This should focus on skills such as creativity, critical thinking, and decision making among others.

REFERENCES:

1. Aoun, J. E. (2018). Robot Proof: Higher education in the age of Artificial Intelligence. *Journal of Education for Teaching*.
2. Bansal, S. (2017). *How Indias ed-tech sector can grow and the challenges it must overcome*. Retrieved from [www.vccircle.com: https://www.vccircle.com/the-present-and-the-future-of-indias-online-education-industry](https://www.vccircle.com/the-present-and-the-future-of-indias-online-education-industry)
3. Blakemore, S. J. (2018). *Inventing ourselves: The secret of the teenage brain*. New York: NY: Public affairs.
4. Dunwill, E. (2016, November 15/11/2022). *4 changes that will shape the classroom of the future: Making education fully technological*. Retrieved from <https://elearningindustry.com>; <https://elearningindustry.com/4-changes-that-will-shape-the-classroom-of-the-future-fully-technological>
5. Dziuban, C., Picciano, A., Graham, C., & Moskal, P. (2016). *Conducting research in online and blended learning environments: New pedagogical frontiers*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
6. Fisk, P. (2017, November 15/11/2022). *Education 4.0: The Future of learning will be dramatically different, in school and throughout life*. Retrieved from www.thegeniousworks.com: <https://www.thegeniousworks.com/2017/01/future-education-young-everyone-taught-together>
7. Gray, A. (2016). *The 10 skills you need to survive in the fourth industrial revolution*. World Economic Forum.
8. Hussin, A. A. (2018). *Education 4.0 Made simple: Ideas for teaching*. International Journal of Education and Literacy studies.
9. Kozinski, S. (2017, November 15/11/2022). *How generation Z is shaping the change in education*. Retrieved from www.forbes.com: <http://www.forbes.com/sites/sievakozinisky/2017/07/24/how-generation-z-is-shaping-the-change-in-education/#304059746520>
10. Kristanto, A., Mustaji, M., & Mariono, A. (2017). *The development of instructional materials based on blended learning*. International Education Studies.
11. Lovric, L. (2012). *Information-communication technology impact on labour productivity growth of EU developing countries*. *Journal of Economics and Business*, 223-245.
12. Nazir, M. (1998). *Metode Penelitian*. Jakarta: Ghalia Indonesia.
13. Oke, A., & Fatima, A. P. (2020). *Innovations in teaching and learning: Exploring the perceptions of the education sector on the 4th Industrial Revolution*. *Journal of Open Innovation: Technology, Market and Complexity*.
14. Poliak, M., Tomicova, J., Cheu, R., Fedorko, G., & Poliakova, A. (2019). *The impact of CMR Protocol on the Carrier Competitiveness*. *J.Compet*, 11, 132-143.
15. Popovich, C. .: (2005). *Characteristics of distance education programs at accredited business schools*. *American Journal of Distance Education*, 19, 229 – 240.
16. Schwab, K. (2017). *The Fourth Industrial Revolution*. Newyork, NY,USA: Crown Business.
17. Seaman, J., Allen, I., & Seaman, J. (2018). *Grade increases: Tracking distance education in the United states*. MA, USA: Wellesley: The Babson Survey Research Group.
18. Wyrwicka, M., & Mrugalska, B. (2017). *Industry 4.0 – Towards opportunities and challenges of Implementation*. 24th International Conference on Production Research (pp. 382-387). Poznan, Poland: DEStech Publications, lancaster, PA,USA.
19. Zhao, J., McConnel, D., & Jiang, Y. (2009). *Teachers' conceptions of e-learning in Chinese higher education: A phenomenography analysis*. *Campus wide Information system*, 108-113.

**ტურიზმის გლობალური პროცესების
მიმდინარეობა
და საქართველოში ტურიზმის
განვითარების ტენდენციები**

**GLOBAL PROCESSES OF TOURISM
AND ITS DEVELOPMENT TENDENCIES
IN GEORGIA**

WINE TOURISM: GLOBAL AND LOCAL PERSPECTIVES IN KVEMO KARTLI

MAIA AZMAIPARASHVILI

PhD in Ecology, Associate Professor Gori State University,
Professor, European University, Georgia
maiaazmaiparashvili@gmail.com

NINO GONGADZE

Doctoral student of the program Tourism and Hospitality Management,
Ivane Javakishvili Tbilisi State University, Georgia
nino.gongadze.94@gmail.ru

ABSTRACT. Wine tourism is a growing sector with great opportunities to diversify demand. In the case of Kvemo Kartli, this potential is even more special. The main topic of the article is the study of wine cellars in the region of Kvemo Kartli. The article discusses the resources and facilities important for the development of wine and agro-tourism, the main developing force of this kind of tourism in Kvemo Kartli. This work will study the contributions of the family wineries to the development of the touristic sector. It also serves to popularize Kvemo Kartli as a wine region and a way to form a wine culture.

The study will also present the contributions of the Germans colonists in the development of winemaking and preservation of traditions in the Kvemo Kartli region. Qualitative research methods were used in the research process. The survey revealed the positive role of small wineries in the development of tourism in the Kvemo Kartli region, highlighted the current problems of small wineries (which relate to the factors affecting development), the economic benefits of small entrepreneurs, improper representation of wine tourism products on the market and other challenges. Recommendations were formulated in order to eliminate the problems identified. Also, we discussed the government's action plan for the future development of wine tourism in Georgia.

KEYWORDS: FAMILY CELLARS, KVEMO KARTLI, WINE ROAD, WINE TOURISM.

INTRODUCTION

The history of wine tourism dates back to the second half of the nineteenth century, when visiting the vineyards of local residents became part of the trips. At the end of the nineteenth century, wine became an attractive factor in the development of tourist packages for cities such as: Tuscany (Italy), Alsace, Bordeaux, Burgundy, Champagne (France), Rhine Valley (Germany) and Douro Valley (Portugal) (Trišić et al., 2019).

The term "Winescape", which was first used by Peters in 1997, defines "Winescape" as "attributes to a

wine region", though, in 2011, Alebak and Lakovidou presented another definition of it as "the entire region and its attributes", and in 2005, the researcher Patrini-kin presented an even more extensive definition "spatial area in which viticulture and wine tourism are integrated within the framework of viticulture". A wine region is a destination for wine tourists, and the "Winescape" is a chain of beliefs, impressions and ideas of the tourist (Bruwer & Lesschaeve, 2012).

The United Nations World Tourism Organization held the first global wine tourism conference in Georgia. "Georgia is the homeland of wine, according to the

Late Stone Age's Neolithic data, the culture of wine is established in the cultural and economic life of mankind precisely from Georgia. The country, with its natural and climatic diversity, creates the best environment for viticulture and winemaking; it is the homeland of grapes and has great resources and traditions for the development of wine tourism. Accordingly, there is a great interest from the side of the tourists as well, since they must travel to the country where wine is considered to be the homeland. Added to this is the fact that at the 8th session of UNESCO's Intergovernmental Committee for the Protection of Intangible Cultural Heritage, the ancient Georgian traditional method of making Kvevri wine was granted the status of a monument of cultural heritage, and the method of making Kvevri wine was included in the representative list of UNESCO's intangible cultural heritage (<http://unesco.ge>).

It is known that more than 500 grape varieties are registered in Georgia (Kobaidze, 2014). Which points to the fact that the country has a centuries-old experience in making wine, and, on top of it, there's a list of dishes that go well with Georgian wine that also plays an important role in this. In recent years, the Kvemo Kartli region has become more active, and it attracts attention not only with the abundance of cultural monuments, but also with its small family wineries and Bolnisi wine. Here they make a wine typical of the climate of the region, which is also distinguished by its aroma. Kvemo Kartli region has all the resources to develop wine tourism and export wine.

AIM OF RESEARCH

The main goal of the paper is to investigate small family wineries as from a touristic perspective and at the same time determine their contributions to the touristic sector. The purpose of the research was to find out whether the activities of winemakers in Kvemo Kartli were related to the tourism industry, whether tourists were provided with accommodation and similar means, what is the readiness/desire for the development of wine tourism in the region, what was the impact of the pandemic on the development, etc. Sh. In order to achieve this main goal, it was necessary to study the following factors: the relevance of wine tourism, an analysis of the development of wine tourism in Georgia (based on the example of Kvemo Kartli) and identifying problems in family wineries.

RESEARCH METHODOLOGY

The presented research is based on qualitative research methods. This article provides an analysis of the articles written as scientific literature and the analysis of documents and manuals developed by the governmental structures. The research included: questionnaire surveys, structured interviews and focus groups. Also, desk research (documents, publications, strategies). Formulation of conclusions and strategic recommendations. During the research, public information was requested from the National Wine Agency and the National Statistics Service. Researchers N. Ketskhoveli, M. Ramishvili, D. Tabidze, N. Kvaratskeli, G. Jankhoteli, E. Xarashvili and other scientists. We have studied the research conducted by Georgian and foreign researchers about the tourism industry, the formation of international tourist flows, globalization and Europeanization, and discussed their opinions, approaches and conclusions.

DISCUSSION AND RESULTS

The development of wine tourism should become part of the country's touristic development and rural tourism development. Wine tourism is a regional development tool, where local people are given the opportunity to engage and benefit from the entire value chain of the development of tourism. According to the statements of Zurab Pololikashvili, Secretary General of the World Tourism Organization, "the complexity of wine tourism development and the diversity of interested parties require innovative models of cooperation. We need to break down walls and promote new clusters" (Wine Tourism as an Approach to Sustainable Rural Development, 2019).

In 2019, a wine road guide was developed, which reviews: the history of winemaking in Georgia, wine glasses, tableware and popular Georgian grape varieties. There is also a grape picking dictionary and information about wine cellars (National Tourism Administration, 2019), and the Georgian Ecotourism Association has also developed wine maps (Georgian Ecotourism Association, 2018).

Since 2012, the Georgian Tourism Administration has started the "Wine Road" project, within the framework of which existing wineries throughout Georgia are identified, evaluated and photographed, the purpose of which is to: add new objects to the electronic database

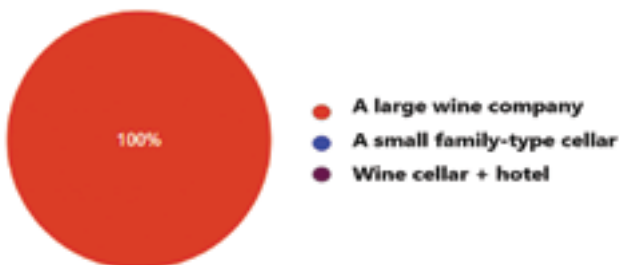
of wine tourism objects, making direction signs and nameplates for recommended wineries, conducting trainings for family wineries on various topics, including history of Georgian wine, art of wine tasting, finance/accounting, basic foreign language, Production of informative advertising materials (like the aforementioned wine maps and guide), where information about recommended wineries will be included and will be distributed free of charge through the administration's internet platform and tourism information centers, placement of signs indicating micro-zones (wines of local origin) on main highways, placement of information boards at the entrance of the municipalities with a map of wineries and wines produced in the municipality (Wine Road).

In order to better clarify the perspective of wine tourism development, we conducted a questionnaire survey of small and medium-sized wineries in the Kvemo Kartli region. These are enterprises that produce wine but are also interested in receiving visitors. We identified a focus group, conducted telephone interviews and used questionnaire research using social networks and e-mails.

From the results of the research, we determined whether the activities of winemakers in Kvemo Kartli were related to the tourism industry, whether tourists were provided with accommodation and similar means,, what is the readiness/desire for the development of wine tourism in the region, what was the impact of the pandemic on the development and etc.

Contact information of about 40 wineries was searched, most of which are members of the "Gvino Bolnisi" association. 25 respondents participated in the survey. Wineries are divided into the following categories in Kvemo Kartli (Diagram 1).

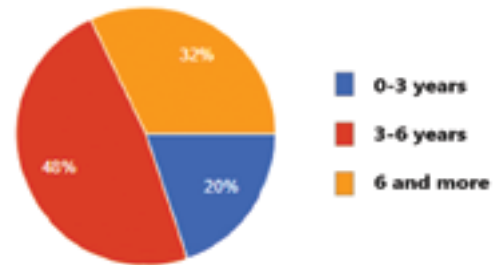
Diagram 1. Which category of wine industry do you belong to:

According to the research, most of the owners of wineries have 3-6 years of experience in wine tourism, they noted that this direction of tourism is gradually becoming popular in our country. Kvemo Kartli wine-

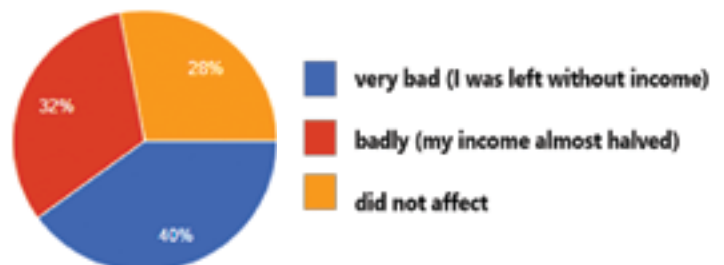
making is also involved in wine tourism, like the Kakheti region (Diagram 2).

Diagram 2. How many years have you been working in the wine tourism market?

The results of the study reveal that the period of the Covid pandemic brought negative consequences to wine cellars on their activities. Almost all of them mentioned that the pandemic prevented their development, therefore they are in the stage of recovery. It is also worth noting that the family wineries that are now taking steps in the wine market and developing have survived the negative impact of the pandemic (Diagram 3).

Diagram 3. How the situatuon created by the pandemic has affected your business:

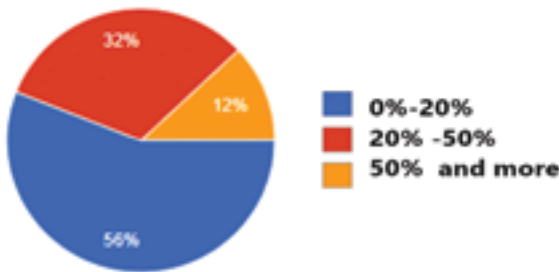

The majority of interviewed winemakers have grown several types of vines, among which the Rkatsiteli variety stands out. It should be noted that several of them also have organic wine or buy grapes grown with organic fertilizers and then produce the wines themselves. About 65% of winemakers have a Kvevri in their cellar. Winemakers use oak barrels for aging the wines. They drew attention to the lack of resources needed for winemaking and the lack of funding from the state in this regard. The majority of winemakers make wine using the Georgian method. A very small part is involved in the "Wine Road" project and they expressed their desire to be part of this project. According to the results of the research, the Vlinds believe that Kvemo Kartli has a great potential for the development of agrotourism.

It should be noted that, in addition to viticulture and winemaking, they are also interested in the cultivation of grain crops, gardening, beekeeping and animal husbandry. In order to promote their own wine, small entrepreneurs actively participate in wine festivals held in different regions of Georgia. Almost 60% of respondents participated in the "Wine Days in Georgia" event held this year. The results of the research revealed that winemakers sell wine in approximately three ways:

1. Locally – which constitutes about 20% of production sold. Buyers are wine tourism participants or private stakeholders and companies. They also sell the grapes (Diagram 4).

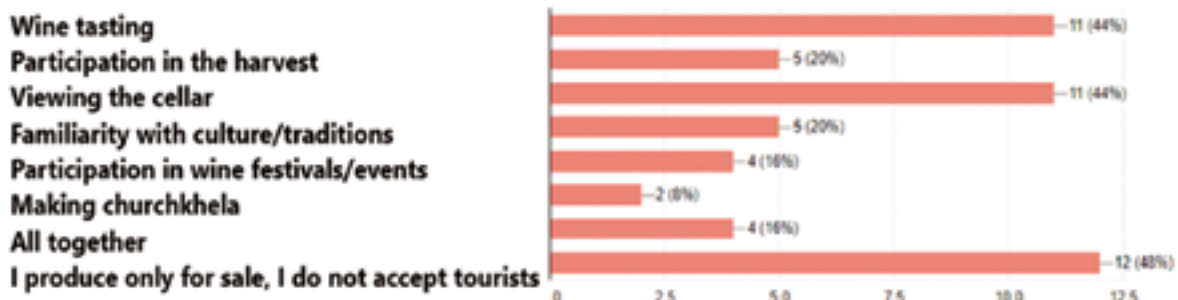
Diagram 4. What is the number of bottles sold in your winery territory:

2. Export – wine from the Kvemo Kartli region is exported to the following countries: Australia, China, Belgium, America, Italy, Poland. Some of the surveyed wineries are currently negotiating for export.
3. Sale of wine in the capital city – achieved through hotels and markets.

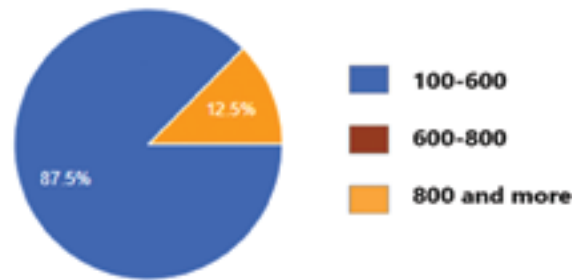
Diagram 6.

What events do you offer to tourists participating in wine tourism

Wine tourism has been successfully established in the Kvemo Kartli region, but most of the winemakers say that they cannot provide accommodations for the visitors. The wineries we researched can receive about 100 to 600 tourists per year (Diagram 5).

Diagram 5. Approximately how many tourists visit you per year:

The old German quarter in the municipality of Bolnisi is distinguished by its hospitality of German visitors, the number of tourists here exceeds 800 annually. Winemakers actively cooperate with Georgian tourist agencies, the average daily cost of a tour is 150 GEL. In the German cellar, you can taste more than three types of local wines, and they also offer chacha. Some of the winemakers are interested in the satisfaction of tourists and have developed special customer surveys. In addition to wine tasting, the services for tourists include breakfast and dinner, participation in the harvest, visiting the cellar and getting to know the traditions. (Diagram 6).

Diagram 7.

in what direction should the state support for wine tourism be activated:

**By developing infrastructure in rural areas
providing long-term and low-interest loans
with staff training**

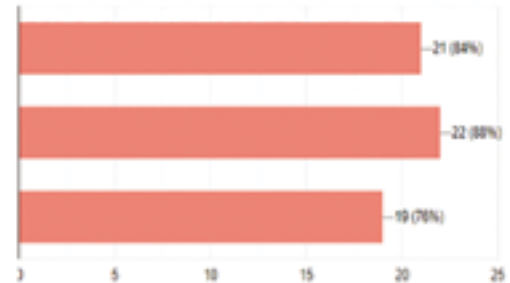
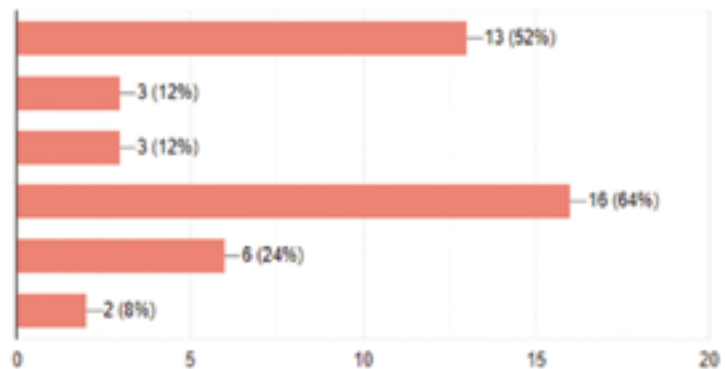

Diagram 8.

What means do you use for PR of your enterprise:

**Social networks
advertisement
conferences
Participation in wine events
all together
no one**

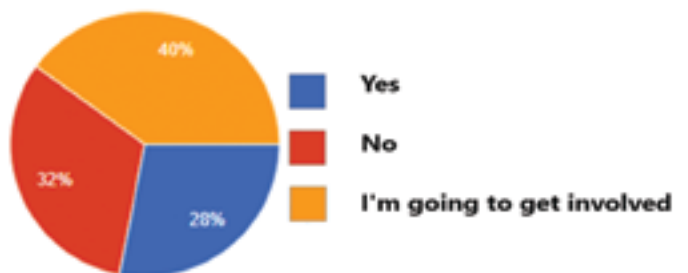

Wine tourism is developing in the country, wine tours are carried out with the participation of professional wine guides and sommeliers, but 84% of family wineries owners try to provide wine tours themselves with the help of their family members. When asked in which direction the state support for wine tourism should be activated, the majority of respondents favor the direction of long-term and low-interest loans, since many financial problems were revealed during the interview (Diagram 7).

Research shows that the best way for winery owners to promote their businesses and products is to participate in wine festivals, followed by advertising on social networks. It should be noted that it was quite difficult to find wineries using social networks, some of them do not have their own page or, if they do, do not share new informations regularly (Diagram 8).

Regarding the "Wine Road" project, it was determined that "in March 2020, the project includes 211 objects – family wineries and enterprises, where there are certain wine-related services for tourists. As for the involvement of wineries in the region, this is the situation in this project (Diagram 9).

Diagram 9. Are you involved in the "Wine Road" project.

As for the awareness of tourism opportunities in rural areas, the representatives of small family wine cellars in the Kvemo Kartli region have the same opinion, the awareness is very low, according to them, this is due to the fact that information about the region is not disseminated, and many people do not even know that excellent quality wine is produced in Kvemo Kartli with other products. In terms of employment, there is a great opportunity for employment in the field of agro-tourism, everyone agrees, they employ people interested in this business.

CONCLUSION

In conclusion, we note that the role of the small family wineries in the development of wine tourism is growing quite a bit. It was revealed that the cost of the tours ranges from 50 to 100 GEL, which is quite affordable for foreign tourists. The wine tour offered by the local winemakers is quite informative and a good way to get to know the culture/traditions of the country. Family wineries strive to offer quality and diverse services to visitors. Most of them add services such as: overnight stay, sightseeing in Kvemo Kartli, participation in the harvest and others. Small wineries will help raise awareness of wine tourism in the region. It will increase employment opportunities for locals, which will also lead to the development of the touristic infrastructure. Also, in accordance with the need, the shortage of qualified personnel will be eliminated on the spot and winemakers will have the opportunity to hire professional guides/sommeliers to conduct quality wine tours and also solve the problem of communication with foreign tourists so that they will be much more competitive in the international market of wine tourism. Wine tourism in the services and products of fundamental research will help the wine tourism of private business owners to better explore the market, to see what risks are associated.

From the side of the state, it is important to develop an ad-hoc strategy for to manage wine tourism. Wine tourism needs to be considered as a part of the national tourism and to be taken into account in the rural development policy. The state's participation in the development of domestic wine tourism can be expressed as follows:

- Small wineries should be assisted in obtaining low-interest loans.

- They should help export wine abroad.
- The infrastructure should be organized both in the region as a whole and in private family wineries.
- Cellars should be supplied with necessary the necessary resources.
- It is necessary to join the majority of wineries in the "Wine Road" project, as the membership of this project will bring many benefits to the wineries.
- It is necessary to retrain local personnel. Specifically, training the local population in the direction of service, sales and hospitality.
- A vocational college should be built where agricultural activities and viticulture will be studied.
- Attracting high-income tourists and producing the highest quality wine. People in the modern world pay special attention to ecologically clean wine.
- Encouraging small entrepreneurs, if we look at the tourism market today, it can be seen that large wine companies are trying to buy vineyards themselves, develop farms, have accommodation and offer services to tourists in full consideration of all packages, which on the other hand has a negative impact on small entrepreneurs and unique wineries currently operating in all regions of Georgia.

The conceptual framework of wine tourism includes the history of the homeland of wine, the pitcher, both large and small wineries, vineyards, cultural heritage and traditions, as well as those involved in wine tourism, local people, touristic companies and others. Wine tourism is a complex direction, modern challenges should be taken into account in its development without forgetting that the development of small wineries in the regions should be promoted alongside it. The development of wine tourism is a way to save small wineries and, accordingly, preserve the variety of Georgian wines. Wine tourism is an effective means of demonstrating one's own culture. Wine tourism itself includes knowledge of local culture. It is a multiplier of national income growth, employment, local infrastructure and people's standard of living.

REFERENCES:

1. Bruwer, J., & Alant, K. (2009). The hedonic nature of wine tourism consumption: An experiential view. *International Journal of Wine Business Research*, 21(3).
2. Bruwer, J., & Lesschaeve, I. (2012). Wine tourists' destination region brand image perception and antecedents: Conceptualization of a winescape framework. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 29(7) <https://www.researchgate.net/publication/256049344>
3. Explore wine tourism: management, development & destinations: D. Getz; Cognizant Communication Corporation, New York, 2000.
4. Evgrafova, V. L., Ismailova, A.Z., (2020). Agrotourism as a factor of sustainable rural development. January 2020 IOP Conference Series Earth and Environmental Science 421(2). Georgian National Commission For UNESCO <http://unesco.ge>
5. Kobaidze T. Directory of Georgian grape varieties. Editors: I. Mdinaradze, V. Gotsiridze. Tbilisi. 2014. National Wine Agency. <http://georgianwine.gov.ge/Ge/Files/Downl./5104>
6. Ketskhoveli N., Ramishvili, M., Tabidze, D. (2012). *Ampelography of Georgia*, Academy of Sciences of the USSR of Georgia, Tbilisi.
7. Kvaraxelia, R., Samxaradze, N., (222). *Agrotourizm*, Tbilisi.
8. Kvaratskhelia N., (2019). *Cultural tourism*, Tbilisi.
9. Kharashvili E., "Wine market and viticulture-winemaking Competitive models of diversification in Georgia", Tbilisi, Publishing house Universal 2017. National Statistics Office of Georgia. (Geostat), Domestic Tourism Statistics.
10. National Wine Agency. <http://vinoge.com/degustacia/qarTul-Rvinoze-Jurnal-Food-and-Wine-Si-sta-tia-gamoqveyndeba>; <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/101/domestic-tourism>
11. Trišić, I., Štetić, S., Privitera, D., & Nedelcu, A. (2019). Wine Routes in Vojvodina Province, North-ern. Serbia: A Tool for Sustainable Tourism Development. *Sustainability*, 12(1), <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/1/82/htm>
12. Wine Tourism as an Approach to Sustainable Rural Development. (2019). <https://holidayfootprint.com/holiday-footprint/wine-tourism-as-an-approach-to-sustainable>
13. Xaraishvili, E., (2020). Evaluation and analysis of the potential of the agro-tourism market of Georgia. <https://destinet.eu/who-who/civil-society-ngos/een-gen-development-2020/euroeco2018-conference;map/georgian-ecotourism-association>

<https://doi.org/10.35945/gb.2022.14.006>

THE ROLE OF SPELEOTOURISM IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN GEORGIA

TSITSINO DAVITULIANI

Doctor of geography,

Akaki Tsereteli State University, Kutaisi University Assoc. Professor

Tsitsino.daviduliani@atsu.edu.ge

MAIA AZMAIPARASHVILI

Doctor of ecology,

Gori State University Assoc. Professor; European University Professor

maiaazmaiparashvili@gmail.com

ABSTRACT. Karst relief is widespread in western Georgia, on the southern slopes of the Caucasian Mountains, from the river Psou to Lake Ertso. There are more than 1000 karst caves, which led to the formation of Georgia as a classic country of karst caves. Karst forms have been studied by many scientists, but the pioneer was Vakhushti Bagrationi.

Our region Imereti is especially distinguished by karst caves, where "Imereti Caves Protected Areas" has recently been created. According to the tourist motivation, there are 3 distinguished directions of speleotourism: extreme (Caving), spectacular (Show Cave Tourism) and medical (Speleotherapy). All these three directions are developed in our country, but at different levels. Among protected areas of Georgia most visitors come to karst natural monuments. For almost a decade now, priority is given to Prometheus Cave. The pandemic all over the world has reduced the number of visitors, but nowadays much is being done to attract them. In 2021, a new – White Cave was opened, where one can taste the wine made in the same cave. Soon the Satsurblia Cave will receive the first visitors, who are interested in speleotherapy.

Despite the above mentioned, there are still many potential cave resources to be explored that are little known but important. Among them I would like to distinguish a 13-storey Tsutskhvat cave, which has no analogue in the world. The aim of our paper is to get acquainted with such sites and to study their development perspectives. The inclusion of such landmarks in the list of natural tourist sightseeings of Georgia will increase the awareness of Georgia and the influx of visitors to our country.

KEYWORDS: KARST CAVE, SPELEOTOURISM, SPELEOTHERAPY, NATURAL MONUMENT, VISITOR STATISTICS.

სპელეოტურიზმის როლი საქართველოს ტურიზმის განვითარებაში

ციცინო დავითულიანი

გეოგრაფიის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი,
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისის უნივერსიტეტი, საქართველო
Tsitsino.daviduliani@atsu.edu.ge

მაია აზმაიფარაშვილი

ეკოლოგიის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი,
გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
პროფესორი, ევროპის უნივერსიტეტი, საქართველო
maiaazmaiparashvili@gmail.com

აბსტრაქტი. საქართველო მდიდარია კარსტული რელიეფის ფორმებით, რაც სპელეოტურიზმის განვითარების მთავარ ფაქტორს წარმოადგენს ჩვენს ქვეყანაში. ტურისტული მოტივაციის მიხედვით, არჩევენ სპელეოტურიზმის 3 მიმართულებას: ექსტრემალურს, სანახაობრივს და სამკურნალოს. საქართველოში სამივე მათგანია განვითარებული, მაგრამ არა ერთნაირ დონეზე. ყველაზე მეტი ვიზიტორი დაცული ტერიტორიებიდან, სწორედ, კარსტულ ბუნებრივ ძეგლებზე მოდის. მათ შორის უკვე თითქმის ათეული წელია პირველობას არავის უთმობს პრომეთეს მღვიმე. ასხისა და ხვამლის მასივზე არსებული მღვიმეები, ვფიქრობთ, დააინტერესებთ ექსტრემალური სპელეოტურიზმის მოყვარულებს. სპეციალისტთა მიერ დადგენილია, რომ საქართველოს 600-მდე მღვიმეში შესაძლებელია სპელეოტურაპიის განვითარება.

საკვანძო სიტყვები: კარსტული მღვიმე, სპელეოტურიზმი, სპელეოტურაპია, ბუნების ძეგლი, ვიზიტორთა სტატისტიკა.

შესავალი

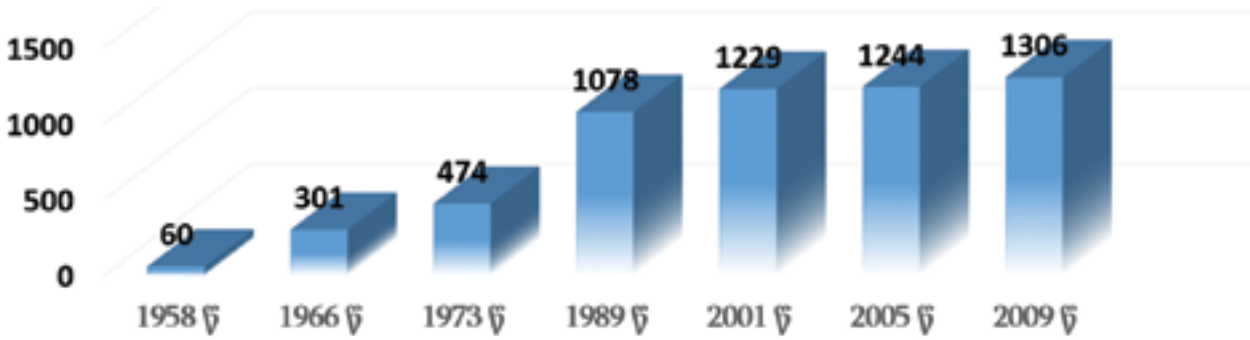
საქართველოში 1000-ზე მეტი კარსტული მღვიმეა, რამაც განაპირობა ჩვენი ქვეყნის კარსტული მღვიმეების კლასიკურ ქვეყნად ჩამოყალიბება. საქართველოს მღვიმეები მრავალმა მეცნიერმა შეისწავლა, მაგრამ პირველობა ვახუშტი ბაგრატიონს ეკუთვნის. 1958 წლისათვის მხოლოდ 60-მდე ადვილად შესაღწევი მღვიმე იყო ცნობილი, რომელთა ჯამური სიგრძე 7700 მ-ს, ხოლო სიღრმე 160 მ-ს აღწევდა. ამავე წელს საქართველოს მეცნიერთა აკადემიის პრეზიდიუმთან შეიქმნა სპელეოკომისია აკად. ნიკო კეცხოველის ხელმძღვანელობით. 1966 წელს გამოქვეყნდა „კარსტული მღვიმეების კადასტრი“ და მასში უკვე 300-მდე მღვიმე იყო შესწავლი-

ლი. აქედან მოყოლებული, ყოველწლიურად იზრდება კადასტრირებული მღვიმეების რაოდენობა. სულ 6-ჯერ ჩატარდა მღვიმეთა კადასტრი, ბოლო – 2009 წელს და ამ დროისათვის უკვე 1306 მღვიმე იყო შესწავლილი (ტატაშიძე, 2009:4)¹. **(იხ. ცხრ.1).**

კარსტული მღვიმეების კვლევა მსოფლიოში საუკუნეებს ითვლის, საქართველოში კვლევას მე-20 საუკუნის ნახევრამდე ეპიზოდური ხასიათი ქონდა. საფუძვლიანი კვლევები ქვეყანაში 1957 წლიდან დაიწყო, როცა კარსტული პროცესით დაინტერესებულმა ქართველმა მეცნიერებმა – ლ. მარუაშვილმა, ზ.ტატაშიძემ, შ. ყიფიანმა, კ.წიქარიშვილმა და

1 ტატაშიძე ზ., წიქარიშვილი კ., ჯიშარიანი ჯ. (2009). საქართველოს კარსტული მღვიმეების კადასტრი. თბილისი.

ცხრ. 1. საქართველოს კადასტრირებული კარსტული მღვიმეების დინამიკა. 1958-2009 წწ.

წყარო: (ტატაშიძე, 2009:4)

სხვებმა — პირველად გამოსცეს კრებული „საქართველოს მღვიმეები და გამოქვაბულები“. ზემოაღნიშნულ მეცნიერთა გეგმაზომიერი და გააზრებული კვლევების შედეგად, აღმოჩენილი იქნა და ტურისტულად მოეწყო მრავალი მღვიმე, მათ შორის აღსანიშნავია: ახალი ათონის, პრომეთეს, ნავენახევისა და სხვ. მღვიმეები (ქობულაშვილი, 2021:12)².

პირველი ქართული სპელეოკლუბი „თბილისი“ შეიქმნა 1986 წელს, ორი წლის შემდეგ — „მორიონი“ და მასში პირველი ქალი სპელეოლოგები გაერთიანდნენ. ორივე კლუბის გაერთიანებით, 1999 წელს შეიქმნა „საქართველოს სპელეოლოგთა კავშირი“. საბჭოთა პერიოდში ტურისტებს შორის განსაკუთრებული ინტერესით სარგებლობდა აფხაზეთის ტერიტორიაზე მდებარე 11-დარბაზიანი „ახალი ათონის მღვიმე“, რომელიც აღმოჩენილი იქნა 1961 წელს ვახუშტი ბაგრატიონის სახელობის გეოგრაფიის ინსტიტუტის სპელეოლოგთა მიერ. 1975 წელს ის ტურისტულ ობიექტად მოეწყო და შევიდა ექსპლუატაციაში. აღნიშნულ პროცესში შეტანილი წვლილისათვის სახელმწიფო პრემიებით დაჯილდოვდნენ: შალვა ყიფიანი, ზურაბ ტინტილოზოვი და არსენ ოქროჯანაშვილი. ადგილობრივ მოსახლეობაში მღვიმე ცნობილი იყო „უძირო ორმოს“ სახელით. მღვიმის საერთო სიღრმე — 183 მ-ს, ჯამური სიგრძე — 3285 მ-ს, ხოლო მოცულობა 1,5 მლნ მ³-ს აღემატება. აღნიშნული პარამეტრებით მღვიმე მსოფლიოს უდიდეს მღვიმეებს მიეკუთვნება. საბჭოთა პერიოდში „ახალი ათონის მღვიმე“ ყველაზე კეთილმოწყობილ მღვიმეს წარმოადგენდა. მღვიმეში მოქმედებდა უნიკალური სარკინიგზო ტრანსპორტი — 1,3 კმ სიგრძის მღვიმური რკინიგზა 3 სადგურით. 2014 წლამდე მღვიმეს ემსახურებოდა რიგის ვაკონთმშენებელი ქარხნის მიერ გამო-

ვებული ელექტრომატარებელი „ტურისტი“, რომელიც 2014 წელს შეცვალა იგივე ქარხნის მიერ დამზადებულმა ელექტრომატარებელმა ეპ-563-მა. ტურისტული ობიექტის მონახულება მთელი წლის განმავლობაშია შესაძლებელი და მას ყოველდღიურად საშუალოდ ორი ათასამდე ვიზიტორი სტუმრობს (<https://v-georgia.com/showplaces/novoafonskaya-peshhera/>).

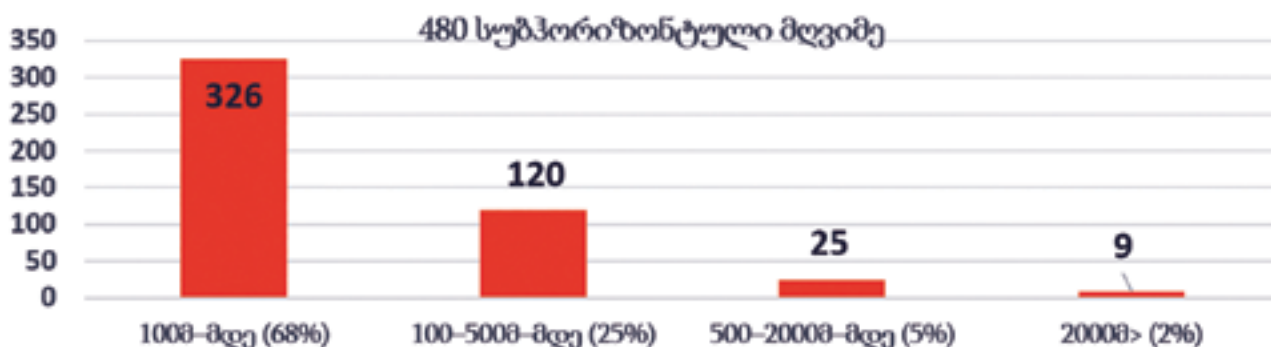
ზემოაღნიშნულით დასტურდება, რომ საბჭოთა პერიოდიდან მოყოლებული, საქართველო ლიდერი იყო რეგიონში სპელეოტურიზმის განვითარებით. საბჭოთა სივრცეში არსებული მღვიმეებიდან 33% ჩვენს ქვეყანაში მდებარეობდა. სამწუხაროდ, დღეს საბჭოთა პერიოდის ლიდერი „ახალი ათონის მღვიმე“ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მდებარეობს და ჩვენთვის ხელმიუწვდომელია.

კვლევის შედეგები

კარსტული მღვიმეებით მდიდარია დასავლეთ საქართველოს კავკასიონის სამხრეთ ფერდობები. განსაკუთრებით გამოირჩეულია იმერეთისა და სამეგრელოს რეგიონები. ზემოაღნიშნულმა ფაქტორმა განაპირობა ის, რომ საქართველომ მიიღო კანონი — „იმერეთის მღვიმეების დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის შესახებ“ (საქართველოს 2011 წლის 21 ივნისის კანონი №4864 — ვებგვერდი, 06.07.2011წ). ეს არის მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორია და მოიცავს მღვიმეების კომპლექსის დაცვის, მეცნიერული კვლევისა და მონიტორინგის, განათლების, ტურიზმის, რეკრეაციის, ადმინისტრაციისა და სხვა საქმიანობის ინტეგრალური განვითარების პროგრამებს. იმერეთის მღვიმეების დაცული ტერიტორიების საერთო ფართობი შეადგენს 504,6 ჰა-ს და მოიცავს სათაფლიას

2 Tatashidze Z., Tsikarishvili K., Jishkariani J. (2009). Cadastre of karst caves of Georgia. Tbilisi.

ცხრ. 2. საქართველოს კარსტული მღვიმეების ჯამური სიგრძე.

წყარო: (ტატაშიძე, 2009:10)

ნაკრძალს (330 ჰა), სათაფლიას ალკვეთილს (34 ჰა), პრომეთეს მღვიმეს (46,6 ჰა), ოკაცეს კანიონსა (70,5 ჰა) და კიდევ 17 სხვა ბუნების ძეგლს. თითოეული მათგანი საინტერესოა სპელეოტურისტებისათვის. პრომეთეს, სათაფლიასა და ნავენახევის კეთილმოწყობილი მღვიმეები ხელმისაწვდომია მასიური ტურიზმისათვის, ხოლო ე.წ. ველური ტურიზმის მოყვარულებს, ვფიქრობთ, უფრო მეტად დავინტერესებთ შედარებით ნაკლებად შესწავლილი და გამოკვლეული კარსტული ფორმებით.

საქართველოში დღეისათვის აღრიცხულია 826 ვერტიკალური განვითარების მღვიმე, მათ შორის 724 (87,6%) 100 მ-მდე სიღრმისაა, 88 (10,6%) – 100-500 მ-მდე, 7 (0,9 %) – 500-1000-მდე სიღრმის და მხოლოდ 7 მღვიმის სიღრმე აღწერეს 1000 მ-ს, რაც 1%-ზე ნაკლებია (ტატაშიძე, 2009:12). მსოფლიოში ყველაზე ღრმა მღვიმეები – კრუბერის (2197 მ) და ვერიოვკინის (2204 მ) (2017 წლის ტოპოგეგმვის შედეგები) – აფხაზეთში, არაბიკის მასივზე მდებარეობს. იმერეთში, ძირითადად, 100 მეტრამდე სიღრმის მღვიმეებია გავრცელებული. ზემოაღნიშნული მღვიმეები პოტენციურ ობიექტებს წარმოადგენს ველური ტურიზმის მოყვარულებისათვის.

სუბჰორიზონტალური გავრცელების მღვიმეებიდან კადასტრირებულია 480, მათგან 326 (ანუ 68%) 100 მ-მდე სიგრძისაა, 120 (25%) – 100-500 მ სიგრძის და 25 (ანუ 5%) – 500-2000 მ-მდე სიგრძისაა და მხოლოდ 9 მათგანის (ანუ 2 %-ის) სიგრძე 2000 მ-ს აღემატება (ტატაშიძე, 2009:10)³. (იხ. ცხრ.2).

წყალტუბოს მასივის მიწისქვეშა ფორმებიდან 30-ზე მეტი მღვიმეა დღემდე აღმოჩენილი და მორფოლოგიურად მეტნაკლებად შესწავლილი. ჯ. ჯიშკარიანის მონაცემებით 1979 წლისათვის აღნიშნულ მასივზე აღმოჩენილი იყო 27 მღვიმე, რო-

მელთა ჯამური სიგრძე 4222 მ. შეადგენს, აქედან ჰორიზონტალური გავრცელებით ხასიათდება 19, ვერტიკალურით კი – 8, მათი ჯამური სიღრმე – 219 მ, მოცულობა კი – 92 600 კმ². (ჩხეიძე, 2004: 82).

დღეს სათაფლიის მღვიმე შედარებით კეთილმოწყობილია და დიდი ხანია (საბჭოთა პერიოდის დან) იღებს მრავალრიცხოვან ტურისტებს. ზემოთ აღნიშნულ მღვიმეებს გააჩნია სპელეოთერაპიის პრაქტიკა. იდეალური პირობებია გულსისხლძარღვთა, ნერვული და სხვა დაავადებების სამკურნალოდ. გარკვეული ინვესტიციების ჩადების შემდეგ შესაძლებელია ორივე მღვიმის მიდამოებში შეიქმნას კარგი რეკრეაციული გარემო რეკრეანტების მოსაზიდად. 1933 წელს სათაფლიის მღვიმის მახლობლად აღმოჩენილმა დინოზავრის ნაკვალევმა ეს ტერიტორია ნაკრძალად აქცია, რაც დამატებით მოტივაციას წარმოადგენს რეკრეანტების მოსაზიდად. სხვა კარსტული ფორმებიდან აღსანიშნავია საბეროს მღვიმე, რომელიც სათაფლიის ჩრდილო-აღმოსავლეთით მდებარეობს და სპირალისებური ჭებით ეშვება მიწისქვეშეთში. მისი დატოტვილი ვიწრო და მაღალი დარბაზების მონახულება შესაძლებელია მხოლოდ სპელეოლოგიური აღჭურვილობით, რაც დამატებით სტიმულს აძლევს ექსტრემალური ტურიზმის მოყვარულებს. საინტერესოა აგრეთვე ბასილას ეხი, საწურბლიას მღვიმე, სოლკოტას და საქაჯიას მღვიმეები სოფ. ზედა ყუმისთავში (ჩხეიძე, 2004: 83)⁴.

პრომეთეს და სათაფლიის მღვიმეები დიდი პოპულარობით სარგებლობს ტურისტებში და გამოირჩევიან ვიზიტორთა რაოდენობით. საქართველოს დაცული ტერიტორიებიდან სწორედ კარსტული მღვიმეები გამოირჩევა ტურისტული ნაკადებით. თუ განვიხილავთ 2015-2022 წლების დინამიკას თვალსა-

3 ქობულაშვილი თ. (2021). სპელეოტურიზმი, გორი.

4 Kobulashvili T. (2021). speleotourism. Gore.

ცხრ. 3. საქართველოს დაცული ტერიტორიების ვიზიტორთა დინამიკა. 2015-2022 წწ.

წყარო: <http://apa.gov.ge/>

ჩინოა ვიზიტორთა ნაკადის ზრდადობა გემოალნიშნულ მღვიმეებში ტურისტთა რაოდენობამ მაქსიმუმს მიაღწია 2018-2019 წლებში (185 516-184 264 ვიზიტორი). პანდემიის დაწყების შემდეგ, ვიზიტორთა განსაკუთრებული სიმცირით ხასიათდება 2020 წელი; 2021 და 2022 წლებში კვლავ ზრდადობა ფიქსირდება. 2022 წლის 31 აგვისტოს მონაცემებით მხოლოდ პრომეთეს მღვიმეს ეწვია 129 048 ვიზიტორი, ხოლო სათაფლიას – 78 100 ვიზიტორი (<http://apa.gov.ge/>)⁵. აღნიშნული მონაცემებით პრომეთეს მღვიმე სიის სათავეში მოექცა და დაიბრუნა პირველი ადგილი, რომელსაც 2013 წლიდან იკავებდა (იხ. ცხრ. 3).

მიუხედავად პანდემიისა, 2021 წელს ვიზიტორებისათვის გაიხსნა ახალი კეთილმოწყობილი მღვიმე „თეთრა მღვიმე“, სადაც ვიზიტორებს ულამაზესი თეთრი ფერის ნალვანთ ფორმებთან ერთად შესაძლებლობა ეძლევათ დააგემოვნონ ამავე მღვიმეში დაყენებული ღვინოები. მღვიმეს იმავე წელს ეწვია 2438 ვიზიტორი, ხოლო 2022 წელს – 3877 ვიზიტორი (<http://apa.gov.ge/>)⁶. მღვიმეში მოწყობილია ღვინის საცავი და დაძველებისათვის საჭირო სივრცეები. მღვიმე ჭარბტენიანია, მუდმივი ტემპერატურით ხასიათდება (+13/+14°C) და იდეალურ პირობებს ქმნის ღვინის დასაძველებლად. გარდა ამისა, „თეთრა მღვიმე“ პირველი მღვიმეა საქართველოში, რომლის გამოიყენებაც დაიწყეს სპელეოთერაპიისთვის.

ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდში, აქ რეაბილიტაციას გადიოდნენ კოსმონავტები. აღნიშნულ მღვიმეში დღესაც ტარდება სპელეოთერაპიული პროცედურები დილის 8 სთ-იდან 10 სთ-მდე, რითაც ხელი არ ეშლებათ მღვიმის სანახავად შემოსულ ტურისტებს.

მეორე მღვიმე, რომელიც მზადდება უშუალოდ სპელეოთერაპიისთვის, არის „საწურბლიას მღვიმე“, რომელიც პირველი საერთაშორისო სტანდარტების მქონე სპელეო-გამაჯანსაღებელი მღვიმეა საქართველოში. მღვიმის სამკურნალო თვისებები შესწავლილი იქნა ქართველი და ჩეხი სპეციალისტების მიერ. მღვიმეში ორი ზონა გამოიყო – აქტიური და პასიური. პირველ მათგანში სათამაშო მოედანია, ხოლო პასიურში შეზღონგებია განთავსებული (<https://reginfo.ge/people/item/4784/>)⁷.

საწურბლიას მღვიმე 2012-2013 წლებში შეისწავლა საქართველო-ირლანდია-ისრაელის საერთაშორისო ექსპედიციამ. ფსკერზე დაღეჭილი ტალახიდან აღებული ნიმუშების შესწავლით, მეცნიერებმა 25 000 წლის წინ, ბოლო გამყინვარების პერიოდში, მღვიმეში მცხოვრები ქალის გენომი გაშიფრეს. აღნიშნული მეტად მნიშვნელოვან მეცნიერულ მიღწევას წარმოადგენს, რადგან აქამდე გენომის გაშიფვრა მხოლოდ ძვლების საშუალებით ხდებოდა (Gelabert, Sawyer, Bergstro, Mareike, Stahlschmidt, Pontus, 2021:3565)⁸.

5 ტატაშიძე ზ., წიქარიშვილი კ., ჯიშკარიანი ჯ. (2009). საქართველოს კარსტული მღვიმეების კადასტრი. თბილისი.

6 Tatashidze Z., Tsikarishvili K., Jishkariani J. (2009). Cadastre of karst caves of Georgia. Tbilisi.

7 ჩხეიძე ო. (2004). იმერეთის გეომორფოლოგია. ნაწილი მეორე. თბილისი, „მეცნიერება“.

8 Chkheidze O. (2004). Geomorphology of Imereti. part two. Tbilisi, «Science».

მეცნიერთა გამოკვლევებით დადგენილია, რომ საქართველოს დაახლოებით 600 მლვიმე შეიძლება გამოვიყენოთ სპელეოთერაპიისთვის. კარსტული მღვიმის პირობებში შესაძლებელია სასუნთქი გზების, გულ-სისხლძარღვთა და ნერვული სისტემის, დიფუზური ტოქსიკური ჩიყვის მკურნალობა. სპელეოთერაპიით მკურნალობა ახდენს დადებით გავლენას I ხარისხის ჩიყვით დაავადებულ ადამიანებზე, ასევე, ჩიყვით დაავადებულთათვის თანმხლები ფიპერტენზიის მქონე ავადმყოფებზე. სპელეოთერაპია ეფუძნება ბუნებრივი, უსაფრთხო, არაინვაზიური მკურნალობის მეთოდს, მკურნალობის ეფექტურობა ნარჩუნდება საშუალოდ 1 წელი და წარმატებით გამოიყენება ბავშვებში.

რადონისა და მისი დაშლის პროდუქტების შემცველი ჰაერის მოქმედების წყალობით უჯრედები ტრანსფორმირდება და ხდება მათი გაახალგაზრდავება, ნორმაში ექცევა გულ-სისხლძარღვთა სისტემის მოქმედება, მცირდება ანთებითი პროცესების ინტენსივობა და იზრდება იმუნიტეტი (<https://on.ge/story/85491>)⁹.

ექსტრემალური სპელეოტურიზმი რეკრეაციული სპორტის სახეობაა, რომელიც დაკავშირებულია კეთილმოუწყობელი, პირველსახეშენარჩუნებელი მღვიმეების აღმოჩენასთან, დალაშქვრასთან, შესწავლასთან. შესაბამისად, ამ მიმართულების ობიექტს უნდა ახასიათებდეს შესწავლელი, ხშირ შემთხვევაში გარკვეული ხიფათის შემცველი, ექსტრემალური გარემო, რომლის დალაშქვრაც სპეციალური სპორტული უნარის გამოვლენას მოითხოვს. ექსტრემალური სპელეოტურიზმისთვის აუთვისებელი მღვიმეები მსოფლიოში სულ უფრო ნაკლები დარჩა, ამიტომ შეუსწავლელობის ფაქტორი ჩვენი რამდენიმე მღვიმისთვის შეიძლება ხელსაყრელიც კი აღმოჩნდეს.

ექსტრემალური ტურიზმის მოყვარულები, ვფიქრობთ, დაინტერესდებიან ხვამლის მასივით. მასივი მდიდარია ნაირ-ნაირი ფორმისა და ზომის კარსტით. აქ ათამდე ორსართულიანი მღვიმეა, მათ უმრავლესობას ჭისებური ფორმა აქვს და ვერტიკალური გავრცელებით ხასიათდება, რაც უფრო მეტად დააინტერესებთ სპელეოტურისტებს. მათ შორის, აღსანიშნავია ბოგას ვერტიკალური შახტი ცინულოვანი ჭებით (ზ.დ.1710 მ), ცინულის ქერქით, სტალაქტიდებითა და სტალაგმიტებით. მას ადგილობრივი მწყემსები მაცივრად იყენებენ; მისი შესასვლელი კარსტულ ძაბრს წარმოად-

გენს და სიღრმეში კიბისებურ გვირაბში გადადის. ექსტრემალური სპელეოტურისტებისათვის მეტად საინტერესო ობიექტს წარმოადგენს ოკრიბა-არგვეთის სერი, რომელიც დასავლეთით წყალწითელას კანიონთან იწყება და აღმოსავლეთით 27-30 კმ-ზე ვრცელდება. კარსტული ლანდშაფტებიდან აქ გვხვდება: მღვიმეები, მიწისქვეშა კარსტული ხეობები, კარსტული ჭები, ძაბრები, წკვარამები, კარები. მღვიმეებიდან ცნობილია: ცუცხვათ-მაღარას მღვიმური კომპლექსი, ნავენახევ-ნაგარევის მღვიმეები, საკაჭიას, იაზონისა და სხვა მღვიმეები. მათ შორის მეტად საინტერესო ობიექტს წარმოადგენს ქუთაისიდან 24 კილომეტრში მდებარე უნიკალური ცუცხვათის მღვიმე (მსოფლიოში ანალოგი არ აქვს). მღვიმე 13 სართულისგან შედგება. ეს უნიკალური ნაგებობა ადრეული საუკუნეებიდან არსებობს. პირველი სართული ადამიანისთვის მიუვალა და იქ მდინარე ჭიშურა მიედინება; მეოთხე სართულიდან დაწყებული ზედა სართულების ჩათვლით, წყალი იკლებს; მე-5 სართულზე ბრინჯაოს მღვიმეა- მე-11-ზე ცხოველების თავის ქალებია განთავსებული. ამ საოცარ ადგილას შემონახულია ქვითკირის კედლები, ქვევრის ნატეხები. სიძველითა და მრავალსართულიანობით ცუცხვათი ერთ-ერთი პირველი მღვიმეა მსოფლიოში, მაგრამ სამწუხაროდ, ქართველებში დიდი პოპულარობით არ სარგებლობს (მოუწესრიგებელი ინფრასტრუქტურის გამო) და სავარაუდოდ, მოსახლეობის 70 %-ს არ უნახავს (ჩხეიძე, 2004:130)¹⁰.

დასკვნა

1000-ზე მეტი კადასტრიზებული მღვიმის მიუხედავად, ჯერ კიდევ ბევრი პოტენციური მღვიმური რესურსია ასათვისებელი, რომელიც ნაკლებად ცნობილია, მაგრამ მნიშვნელოვანი. ჩვენი ნაშრომის მიზანს სწორედ ასეთი ობიექტების გაცნობა და მათი განვითარების პერსპექტივების შესწავლა წარმოადგენს. აღნიშნული ობიექტების ჩართვა საქართველოს ბუნებრივ ტურისტულ ობიექტთა სიაში კიდევ უფრო გაზრდის საქართველოს ცნობადობას და ვიზიტორთა შემოდინებას ჩვენს ქვეყანაში.

აღმოჩენილი და შესწავლილი მღვიმეების გარდა, იმერეთში, სამეგრელოსა და რაჭა-ლეჩხუმში გვხვდება შეუსწავლელი მღვიმეები, რომელთა მიკროკლიმატი, სტაბილური ტემპერატურა მისაღები და სასარგებლო სამკურნალო თვალსაზრისით

9 დაცული ტერიტორიების ეროვნული სააგენტო. <http://apa.gov.ge/>

10 National Agency of Protected Areas. <http://apa.gov.ge/>

ისეთი დაავადებებისათვის, როგორცაა ბრონქიალური ასთმა, ჰიპერტონული და ჰიპოტონური დაავადებები. ამდენად, დასავლეთ საქართველო, რომლის ტერიტორია მოფენილია გამოკვლეული და შეუსწავლელი მღვიმეებით, მოითხოვს სამკურნალო ტურიზმის მიმართულების შესწავლას, რადგან მას ყველა პირობა აქვს, რომ გახდეს მსოფლიოში ამ მეთოდით მკურნალობის ერთ-ერთი სერიოზული ცენტრი.

სპელეოტურიზმი ერთ-ერთი ყველაზე მაღალანაზღაურებადი ტურიზმის დარგია. სხვა რესურსებისაგან განსხვავებით, კარსტული მღვიმის გადაქცევა ტურისტულ-რეკრეაციულ ობიექტად საჭიროებს: დიდ ფულად სახსრებს, მაღალი დონის უსაფრთხოების წესებს, მენეჯმენტის თანამედროვე

მეთოდებს და მაღალი ეკოლოგიური სტანდარტების მიღწევას. გემოაღნიშნული ფაქტორები ადასტურებს იმას, რომ მიუხედავად ქვეყანაში არსებული მრავალრიცხოვანი სპელეოტურისტებისა, ჯერ კიდევ ბევრი რამაა გასაკეთებელი საქართველოში სპელეოტურიზმის აღორძინებისათვის; კერძოდ აუცილებელია – ინვესტიციების მოზიდვა; ინფრასტრუქტურის განვითარება; მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის სრულყოფა; კვალიფიციური კადრების მომზადება; შემომყვანი ტურიზმის ხელშეწყობა და სტიმულირება, ტურისტული რეგიონის იმიჯის შექმნა და პოპულარიზაცია; უცხოეთის ქვეყნებში და ადგილზე ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრების შექმნა; დარგის სახელმწიფო რეგულირება; კარგი რეკლამირება და ა.შ.

REFERENCES:

1. Statistics of the Agency of Protected Areas – <http://apa.gov.ge/>
2. Law of Georgia of June 21, 2011 No. 4864 – website 07.06.2011.
3. Scientists discovered a 25,000-year-old human genome in the Satsurblia cave in Georgia. 2021.
4. <https://on.ge/story/85491>
5. Tatashidze Z., Tsikarishvili K, Jishkariani J. (2009). Cadastre of karst caves of Georgia. Tbilisi.
6. Kobulashvili T. (2021). speleotourism. Gori, p. 12.
7. Chkheidze O. (2004). Geomorphology of Imereti. part two. Tbilisi, "Science". p. 82, 83, 130.
8. A respiratory rehabilitation cave will be opened in Tskaltubo. January 25, 2018.
9. <https://reginfo.ge/people/item/4784>
10. Pere Gelabert, Susanna Sawyer, Anders Bergstrom, Mareike C. Stahlschmidt, Pontus Skoglund,
11. Ron Pinhasi, Tengiz Meshveliani, Anna Belfer-Cohen, David Lordkipanidze, Nino Jakeli, Zinovi.
12. Matskevich, Guy Bar-Oz, Daniel M. Fernandes, Olivia Cheronet, Kadir T. O. zdogan, Victoria.
13. Oberreiter, Robin N.M. Feeney, Mareike C. Stahlschmidt, Pontus Skoglund and Ron Pinhasi.
14. Genome-scale sequencing and analysis of human, wolf, and bison DNA from 25,000-year-old sediment. Gelabert et al., 2021, Current Biology 31, 3564–3574 August 23, 2021. Published by Elsevier Inc. <https://doi.org/10.1016/j.cub.2021.06.023>
15. <https://www.cell.com/action/showPdf?pii=S0960-9822%2821%2900818-6>
16. <https://v-georgia.com/showplaces/novoafonskaya-peshhera/>

**საერთაშორისო პოლიტიკურ-
ეკონომიკური ურთიერთობები**

**INTERNATIONAL POLITICAL-ECONOMIC
RELATIONS**

UKRAINE AND NEW SECURITY PARADIGM FOR THE WIDER BLACK SEA REGION

RAUL KIRIA

PhD candidate, Georgian Technical University
raulkiria@gmail.com

ABSTRACT. Russia's second invasion of Ukraine initiated in February 2022 serves as a definitive break in the security of the wider Black Sea region. This article first explains the problem the region is currently facing and calls for a new concept to ensure the collective West's more active presence in this geographic area. The strategy should also involve measures to contain a more aggressive Russia. It will be argued that Russia is unlikely to abstain from further destabilizing the Black Sea region and will use more coercive methods to preserve its dominant position. The article begins with elaborating the idea of the Black Sea not as a space of competition, but as a space of economic cooperation. The Black Sea has not always been a region of economic and military divisions, but quite often served an interconnector of several intersecting regions with different cultures and economic models. The article then, drawing upon this short historical analysis, pays special attention to Turkey's changing position and presents a set of political moves the West can pursue to improve its rather weakened position in the wider Black Sea region.

KEYWORDS: UKRAINE, GEOPOLITICS, BLACK SEA.

INTRODUCTION

The security environment in the wider Black Sea region deteriorated since the war in Ukraine in 2014 and Russia's annexation of the Crimean peninsula. The precarious status quo that had existed since the end of the Cold War was upset by Russia's coercive behavior as well as its military maneuvers in the Azov Sea and the Kerch Strait. The situation further deteriorated in 2022 when Russia mounted a full-scale attack on Ukraine in order to solve the "Ukraine issue" by invading Kyiv and setting up a new pro-Russian government.

Numerous analyses and scholarly books on the Russian aggression against Ukraine use the Russian-Turkish wars of the 18th and 19th centuries to support the idea that the Black Sea region has been historically unstable and prone to military escalation. Yet, while wars were indeed fought, and simultaneously several powers were perpetually vying with one another for influence on the other side of the ocean, there is also different perspective on the region. In this story, the Black Sea, despite always being surrounded by opposing nations, the Black

Sea was a hub for trade. Trade grew, resulting in close interactions with littoral states. Consider the period of Greek colonization beginning in the eighth century BC. Colonies on the Crimean Peninsula and in what is now western Georgia made it possible for trade to occur in the area. The coastline of modern-day western Georgia was tightly connected with important towns in Asia Minor and Crimea throughout the Roman or Byzantine periods (up until the 7th or 8th century AD).

Despite conflicting information in historical sources, the unified Georgian was a driver behind a wide spectrum of industrial activity that linked western Georgia to Byzantium, the Crimea, and eventually the Ottoman Empire. Furthermore, there was such a strong economic connection during this time that Georgian traders even traveled far and wide into the Middle East and the Mediterranean Sea. They also maintained close contact with Italian traders who were running ships and had colonies in Crimea and some Georgian cities beginning in the late 13th century.

Even the era of the great empires from the early 18th century in the vicinity of the Black Sea cannot be

viewed merely as a period of constant conflict. Actually, the Black Sea served as a productive intersection between the many economic systems that the Muslim world and Russia represented (the Ottoman Empire). Before World War I broke out in 1914, there was intense economic activity, with Russia shipping the majority of its grain and coal through the Bosphorus and Dardanelles to various locations across in the Mediterranean. By the turn of the 20th century, Georgia was also interconnected with the rest of the world, with Batumi serving as the principal route.

The recent deterioration in the security situation around the Black Sea might potentially slow down overall economic growth and halt the inflow of foreign capital. Unexpectedly, the Soviet era might also be referred to as a time of economic collaboration. Oil, coal, and other natural resources were shipped from Russian, Ukrainian, and Georgian ports to the Mediterranean. The countries (empires) around the Black Sea have thus had even longer periods of considerably greater economic cooperation throughout the course of the previous several centuries, notwithstanding the wars we are aware of in history.

Regarding the current deterioration of the security situation in the Black Sea, it may have a negative impact on total economic activity as foreign investment may be curtailed or relocated. Today's geopolitical environment in the Black Sea is more chaotic and unpredictably arranged than it was in the 19th century. When the Russian and Ottoman Empires clashed, there was a certain order in place; today, however, Russia's behavior is largely unpredictable and this keeps NATO at bay. To improve the geopolitical situation in the wider Black Sea region, the present article contends, much will depend on Turkey's position and how the collective West will handle its rather complicated relations with Ankara.

TURKEY'S NUANCED POSITION IN THE WIDER BLACK SEA REGION

In the larger Black Sea region, Turkey's foreign policy is experiencing fundamental changes. Neither Russia's assault on Ukraine nor its decision to send peacekeepers to Nagorno-Karabakh as a result of the 2020 war marked the beginning of change in Turkish foreign policy. Instead, Russia's recent behavior simply accelerated a process that began in the 2000s when Russia invaded Georgia in 2008, occupied and recognized the in-

dependence of its two territories of Abkhazia and South Ossetia. Then began war in Ukraine and annexation of Crimea followed by a full-scale invasion in 2022.

Ankara has exercised caution to avoid breaking point in relations with Russia and has tried to base its foreign policy mostly on balancing between Russia and Ukraine. Overreliance on either of them would be deeply uncomfortable for Ankara. Yet keeping this equilibrium has grown more challenging over time. Russian military pressure on the larger Black Sea region has increased leading many in Turkey to rethink how the country should be reacting to Moscow's excessive behavior. There is no likelihood for Turkey to successfully preserve the equilibrium it has so far sought because this region has served as a buffer zone for Turkey against its traditional enemy. Numerous tenets of Ankara's plan must unavoidably be reexamined in light of Russia's bullying behavior. Turkey will continue to refrain from diplomatically challenging Russia, but Ankara now sees increased economic and military ties with Ukraine and the South Caucasus republics as the only way to deter Moscow.

As a result, Turkey is beginning to perceive Russia's southern borders as weak and vulnerable areas where it is possible to puncture Moscow's influence. It is the region where Ankara has the best chance of advancing both its security and its economic ties. The alternative might be quite expensive for Turkey. Losing the buffer zone would tip the military scales permanently in Russia's favor. It would restrict Ankara's flexibility and willingness to take on a significant geopolitical role in the South Caucasus and the Black Sea. Turkey's potential options will be greatly outweighed by constraints.

Despite being threatened by Russia, Turkey is in a good geopolitical position mostly due to its membership of NATO. Additionally, Turkey's strategy, particularly its investments in bolstering the defenses of Georgia, Azerbaijan, and Ukraine, aligns with Western policies against Russia. Since the collapse of the Soviet Union, the West and Turkey have worked toward diversifying the economy and foreign ties of the South Caucasus states. Thus, it is very likely that their regional cooperation will become more tangible amid the war in Ukraine.

The changes in the larger Black Sea region precipitate the emergence of a new geopolitical order for Turkey. This new system will be inherently more chaotic with a great doze of instability and uncertainties. Additionally, it will be hierarchical, with China and America taking the lead and others, smaller actors, exercising influence mostly on a local basis. These adjustments will

be seen in the South Caucasus and the Black Sea region, where Russia obviously wants to be a dominant force, but unlike under the Russian Empire and the Soviet Union, it is not possible to establish an exclusive order. This calls for having sufficient resources, which Russia's struggling economy does not have, especially after being heavily sanctioned by the West. Russia is slowly losing its prestige as seen by the overuse of force in the South Caucasus where a big number of military bases is being established in the area in order to maintain influence, with the deployment of Russian peacekeepers to Nagorno-Karabakh serving as a glaring example.

Because of Russia's aggressive foreign policy over the past 20 years, pro-Western sentiment has been fairly strong in Georgia, Moldova, and Ukraine. However, skepticism and the realization that the West is not doing enough has been growing. Moreover, Russia is expected to further increase pressure on Georgia and Moldova to give up their aspirations of joining NATO and possibly even the EU as it is likely to succeed in at least some of its objectives.

These are the facts that are widely discussed by the Black Sea countries. Another issue is that Western engagement with the separatist territories is weak. Undoubtedly, the sovereign governments themselves place severe restrictions on the interaction with the separatist entities (Abkhazia, Ossetia, Transnistria, and Donbas). However, it is more so as a result of the West's lack of soft power initiatives to assist isolate those regions from Russian influence, as well as its lack of strategic vision. Therefore there is an urgent need for the West to have a longer-term strategic vision for the Black Sea region.

TOWARD A NEW BLACK SEA PARADIGM

Moscow's aggressive foreign policy helped to reduce tensions in the transatlantic community. Even within the EU, there seems to be a growing consensus that Russia poses not only a serious threat to the liberal order but also has a potential to completely overthrow it. A major impetus has now emerged to establish the groundwork for a comprehensive Western policy in the Black Sea. This area has to be increasingly viewed as a battleground between the Western and Russian totalitarian systems. Whoever gets to control this theater will also be able to establish the ground rules for the conduct of international affairs.

First the West needs to elaborate a clear strategy which will include the separatist territories. So far there is little evidence to suggest that discussions taking place about how to deal with Crimea, Transnistria, Abkhazia, and Donbas, the regions which are all near to or bordering on the Black Sea. It would be pointless to develop a regional perspective without taking those territories into consideration. Economic tools, a stronger emphasis on the inviolability of sovereign territory, and a series of severe penalties should be applied to those who choose to recognize separatist regions as independent.

Improving ties with Turkey is a critical element for elaborating a long-term Black Sea strategy. Ankara is wary of Russian military adventurism and looks for the West's more active involvement, which however, should not limit the space for Turkey's foreign policy. At the same time, it is unlikely that Ankara will be eyeing complete break with Moscow. The West therefore needs to a careful strategic thinking will lay the groundwork for pulling Turkey closer to itself.

The alternative is a hopeless state of global security. Russia has been systematically setting the groundwork for a decisive assault on the current world order with such tiny moves as in Abkhazia and Donbas before 2022 and now more broadly throughout the entirety of Ukraine. Additionally, it weakens the West's capacity to portray itself as a strong soft power. After all, the liberal democracy's softer side is largely what draws people to it.

Russia is now acting as a catalyst for the profound changes taking place in the transatlantic community. The momentum behind the quest for a long-term vision for separatist territories surrounding the Black Sea should increase as confidence in NATO and other multilateral institutions increases. It is become harder and harder to maintain Russia's vast separatist empire, both militarily and financially. This offers geopolitical potential in the long run.

To create a long-term strategic vision, you need partners you can trust and the courage to do so. The absence of the two elements in the Black Sea weakens the West's position. Reliance on Turkey could prove to be a substantial improvement for NATO and the US in reversing the development amid growing Russian influence. Another significant player is Ukraine. Georgia is also important, but the West needs to invest enough of economic and security basis into relations with this country. Its ports are critical for the West to project its economic power into the South Caucasus and further into Central Asia. In case Georgia with support from its

Western partners constructs the deep seaport of Anaklia, which has been stalled over the past several years, the country's ports infrastructure could be used for military purposes too.

Generally speaking the United States and the European Union are finding it difficult to respond appropriately to the altered military balance in the Black Sea as a result of Russia's annexation of Crimea in 2014 and the war of 2022. Russia's war showed that the collective West is still very much a viable entity and that talks on the demise of the trans-Atlantic unity were premature.

In the Black Sea region, the West as a whole is seeing significant changes. In terms of contemporary Eurasian geopolitics, this is by far one of the most vibrant geographical locations. Not only are there several active military engagements taking place there, but there are also clashes between various geopolitical systems. Russia sees the area as a launching pad for its geopolitical objectives in the southern Mediterranean. Moscow is constructing a new worldview based on hierarchy and regionalism, which assumes that the West's projection of power into the Black Sea region must be limited.

The problem is that the West does not possess a clear vision on how to deal with Moscow. It is not that Russia has become exponentially stronger than before. Surely, it is much more ordered and militarily powerful than in the 1990s, but Russia's pillars of power are still weaker than that of the collective West. In other words, in case of a more streamlined foreign policy, the EU and the US could build a powerful foreign policy agenda with reliable tools to blunt Russia's military and harmful economic moves. But the willingness to pursue a concerted effort is certainly lacking.

The Black Sea region is still geographically separated from the trans-Atlantic community. This explains why the US and NATO member states have been relatively cautious to contribute militarily. Additionally, despite its apparent weakness, Russia is unlikely to stop trying to exert influence on its immediate neighborhood. The sheer size of Russia in relation to its neighbors in the South Caucasus, Central Asia, Ukraine, and Belarus will compel Moscow to seek an order-building that is comfortable to the Kremlin, regardless of whether it is governed in a completely democratic or wholly authoritarian manner.

As a result, the issue the West is facing is one that will take time to resolve, and the Black Sea region is where it gets competitive with Russia. The US and NATO lack a strong ally or even a trustworthy partner in this

area to build a strategic approach. Ukraine is undoubtedly a potential, but it is still fragile on the inside. Romania and Bulgaria are not perceived to be players willing to take on the role, while Georgia is smaller, weaker and without Western military support highly vulnerable to Russia's military moves.

Turkey is the only Black Sea country that could serve as an anchor for the West's strategy. The nation is well-positioned to fend off Russian actions militarily, economically, and geographically. However, tight coordination with the US and the NATO alliance will be necessary for an effective opposition. Differences between Ankara and the West must be overcome in order to do this. Turkey and the West truly have comparable worries about Moscow's power projection, despite the fact that it is not an easy undertaking. It is essential that both parties demonstrate a sincere desire to strengthen their bilateral relations.

The Turkish approach to the Black Sea and Caucasus, particularly its investments in bolstering the defenses of Ukraine, Azerbaijan, and Georgia, is consistent with Western policies against Russia as well as with Western interests in these areas more broadly. Similar to Turkey, the West is eager to import oil and gas from Azerbaijan and to invest in Georgia's pipeline and train infrastructure. The Trans-Adriatic Pipeline (TAP), the South Caucasus Pipeline, and Turkey's larger goal to establish itself as a regional hub. The security of the land route leading to the Caspian Sea is a concern shared by the West and Turkey. This creates a small but vital connection to Central Asia, where the West has little power but where Turkey, with its ambitions to play a larger economic and political role, building on historical and cultural linkages, might potentially become a conduit of western interests, as it did in the 1990s.

Turkey has unavoidably been forced to respond as Russia has increased its power and military presence along Turkey's borders. Ankara is gradually turning its attention back to the Black Sea and the South Caucasus while its commitments in Syria are absorbing political energy as well as military and economic resources in order to balance and oppose Moscow. Azerbaijan, Georgia, and Ukraine are now the cornerstones of Turkey's opposition to Russia. Turkish and Western interests overlap, as seen by Turkey's efforts to restrain Russia and guarantee the security of the oil and transport corridor in the south Caucasus.

The US appears to be progressively delegating portions of its responsibilities to strong regional actors

in order to restrict or blunt Eurasian powers, and the West's reliance on Turkey would fit into comparable patterns around the world. In the Indo-Pacific, AUKUS and QUAD are about America arming regional states to protect themselves against what is perceived as China's pursuit of a new order. Washington's position becomes more complicated rather than completely withdrawing, as some have suggested. It will act as an anchor behind the regional structure, putting its financial and military might behind a group of participants. However, America needs powerful actors if it is to pursue this program. There are several such states throughout Asia. Turkey is a possible candidate in the Black Sea region.

Making Ankara a crucial component of the West's Black Sea strategy should not be done only to provoke Turkey into a future military conflict with Russia. Ankara will take care to stay away from it. Long-term planning should focus more on boosting the military capabilities of the countries along the Black Sea so that any prospective military operations by Russia would be more expensive.

CONCLUSION

As a conclusion, it needs to be emphasized that the Black Sea has not always been a sea of conflict. The space is also famous for economic activity and cooperation. The article also traced in detail how Russia's invasion of Ukraine has ushered in a new period in the present world order. The focus is on the wider Black Sea region, which arguably has turned into the most dynamic region in Eurasia. No other place in the supercontinent has proved as vibrant as the Black Sea. Yet, the West still has to agree on what path to follow in the region. The EU, NATO or the US lack a vision on how to address the Russian aggression. It is therefore a high time to advance a clear-cut strategic concept which would safeguard the interests of Ukraine, Georgia, and other small and vulnerable Black Sea states. In this article it was argued that a critical element in the new strategy is Turkey. Improvement of relations with this geographically and militarily important state could serve as a cornerstone of the Western strategy.

REFERENCES:

1. Deciphering Turkey's Geopolitical Balancing and Anti-Westernism in Its Relations with Russia. 20.05.2022. <https://www.swp-berlin.org/en/publication/deciphering-turkeys-geopolitical-balancing-and-anti-westernism-in-its-relations-with-russia>
2. Russia and Turkey in the Black Sea and the South Caucasus. 28.06.2018. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkey/250-russia-and-turkey-black-sea-and-south-caucasus>
3. Грузия и Украина нуждаются в международной защите — Рауль Кирия. 07.04.2021. <https://zn.ua/amp/POLITICS/hruzija-i-ukraina-nuzhdajutsja-v-mezhdunarodnoj-zashchite-raul-kirija.html>
4. US supports construction of Anaklia deep-sea port, a "critical infrastructure" — ambassador. 28.11.2022. <http://frontnews.ge/en/news/details/34299>
5. A Paradigm Shift: EU-Russia Relations After the War in Ukraine. 29.11.2022. <https://carnegieeurope.eu/2022/11/29/paradigm-shift-eu-russia-relations-after-war-in-ukraine-pub-88476>
6. Russia's Militarization of the Black Sea: Implications for the United States and NATO. 22.09.2022. <https://cepa.org/comprehensive-reports/russias-militarization-of-the-black-sea-implications-for-the-united-states-and-nato/>
7. To re-engage in the Black Sea, the US must look to Turkey. 01.09.2022. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/to-re-engage-in-the-black-sea-the-us-must-look-to-turkey/>
8. Turkey and the Regional Natural Gas Geopolitics. The "Hub Vision" in Light of the Future Prospects of the Southern Gas Corridor. QUADERNS DE LA MEDITERRÀNIA 22. <https://www.iemed.org/publication/turkey-and-the-regional-natural-gas-geopolitics-the-hub-vision-in-light-of-the-future-prospects-of-the-southern-gas-corridor/>
9. Turkey as a regional security actor in the Black Sea, the Mediterranean, and the Levant Region. June, 2021. <https://www.cmi.no/publications/7820-turkey-as-a-regional-security-actor-in-the-black-sea-the-mediterranean-and-the-levant-region>
10. The Black Sea Security after Russian Invasion of Ukraine: Views from Ukraine, Georgia, and Azerbaijan. September, 2022. <https://gip.ge/wp-content/uploads/2022/09/Policy-Paper-31-ENG-Web.pdf>

<https://doi.org/10.35945/gb.2022.14.008>

THE POLITICAL ROLE OF THE UNITED STATES OF AMERICA IN THE 21ST CENTURY IN THE SOUTH CHINA SEA REGION

LALIKAPANADZE

Historian, academic doctor of social sciences (in the direction of politics);

Associate Professor of Technical University of Georgia

ABSTRACT. The USA and China are the two most powerful and accountable states in the world. As for the right, 7 countries have access to the China Sea. The countries maintain intensive relations using economic ties and maritime routes. The US is trying to gather more allies to prevent Chinese hegemony. The United States is also not going to lose its strong position in Asia, which can be expressed by trying to put pressure on other countries in the Asia and Pacific region. At the same time, its main interest in the region is to ensure freedom and safety of navigation.

The area is attractive because of its abundant supply of organic fertilizer, which is very popular in world markets. This is why the US is interested in the region, and Beijing wants to have the largest fleet and infrastructure in the region.

KEYWORDS: PORTS, STRATEGIC COMPETITOR, ISLAND, NAVY, SOUTH CHINA SEA

<https://doi.org/10.35945/gb.2022.14.008>

ამერიკის შეერთებული შტატების პოლიტიკური როლი 21-ე საუკუნეში სამხრეთ ჩინეთის ზღვის რეგიონში

ლალი კაკანაძე

ისტორიკოსი, სოციალური მეცნიერებების აკადემიური დოქტორი (პოლიტიკის მიმართულებით); საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

საკვანძო სიტყვები: პორტები, სტრატეგიული კონკურენტი, კუნძული, საზღვაო ფლოტი, სამხრეთ ჩინეთის ზღვა

შესავალი

აშშ და ჩინეთი, მსოფლიოს ორი უძლიერესი და ანგარიშგასაწევი სახელმწიფოა. რაც შეეხება სამხრეთ ჩინეთის ზღვას, მასზე 7 ქვეყანას აქვს გასასვლელი. ქვეყნები ინტენსიურ ურთიერთობებს ინარჩუნებენ ეკონომიკური კავშირების და საზღვაო მარშრუტების გამოყენებით. აშშ ცდილობს შემოიკრიბოს მეტი მოკავშირე, რათა არ დაუშვას ჩინეთის ჰეგემონია. შეერთებული შტატები, ასევე, არ აპირებს დაკარგოს ძლიერი პოზიცია აზიაში, რაც შეიძლება გამოიხატოს აზიისა და წყნარი ოკეანის რეგიონის სხვა ქვეყნებზე ზეწოლის მცდელობით. ამავდროულად, მისი მთავარი ინტერესი რეგიონში არის თავისუფლებისა და ნაოსნობის უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

აქ უდიდესი რეგიონალური პორტებია. სამხრეთ ჩინეთის ზღვა მდიდარია: ზღვის პროდუქტებით, მინერალებით, კეთილშობილი და იშვიათი ლითონებით, სპილენძით, ფოსფორით, მანგანუმით, ალუმინით. გარდა ამისა, ტერიტორია მიმზიდველია იმის გამო, რომ აქ ორგანული სასუქის უხვი მარაგია, რომელიც მსოფლიო ბაზრებზე ძალიან დიდი პოპულარობით სარგებლობს. აი, რატომ არის აშშ დაინტერესებული ამ რეგიონით, პეკინს კი სურს ამ რეგიონში ყველაზე დიდი ფლოტი და ინფრასტრუქტურა ჰქონდეს.

შტატების საგარეო პოლიტიკის ცვლილება აღნიშნული რეგიონის მიმართ 90-იანი წლებიდან

თუ კოლინ პაუერი ჩინეთს მტრად მიიჩნევდა, ბუშის ადმინისტრაციამ ის „სტრატეგიულ კონკურენტად“ გამოაცხადა. კისინჯერი აღნიშნავდა: „მე რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში ვაკვირდებოდი აშშ-ჩინეთის ურთიერთობების განვითარებას, აქამდე არასდროს ყოფილა კავშირები ჩვენს ქვეყნებს შორის ისე მჭიდრო, როგორც ახლა“. 2010 წელს კი ჩინეთსა და შეერთებულ შტატებს შორის ვაჭრობის მოცულობამ 385,3 მლრდ დოლარს მიადწია. ამ ქვეყნებს შორის ურთიერთობა არასტაბილურია და ხშირად იცვლება პოლიტიკური სიტაციიდან გამომდინარე.

ობამას ადმინისტრაციის დროს, 2010 წლის დასაწყისში, ჩინეთის ურთიერთობების გაცემა აღინიშნა შეერთებულ შტატებთან, გაწყდა სამხედრო ურთიერთობებიც, რაც გამოწვეული იყო ობამას ადმინისტრაციის გადაწყვეტილებით — ტაივანში დიდი ოდენობით (6,3 მილიარდი დოლარის ღირებულების) იარაღის მიყიდვის დამტკიცების შესახებ. თუმცა, ობამას დროს განხორციელდა სტრატეგიული და ეკონომიკური დიალოგი ჩინეთსა და შეერთებულ შტატებს შორის. „აზიისკენ მიბრუნების“ პოლიტიკა, იყო ერთგვარი მდებობა მოცემულ რეგიონში დაკარგული ადგილის დასაბრუნებლად.

ჩინეთი ახორციელებს სამშენებლო სამუშაოებს სამხრეთ ჩინეთის ზღვის კუნძულებზე, აფართოებს

რამდენიმე რიფს და არ აძლევს სხვა ქვეყნების მეტეზგებებსა და სამხედრო გემებს მათთან მიახლოების საშუალებას. შეერთებული შტატები არ დაუშვებენ რეგიონიდან მის გაძევებას. ასე, რომ გავლენის სფეროებისთვის ბრძოლა არ დასრულებულა. ჩინეთი იბრძვის მეზობელ სახელმწიფოებთან სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში დომინანტი პოზიციის მისაღებად. პეკინი პრეტენზიას აცხადებს რეგიონის 90 პროცენტზე. ის ზოგიერთ მეზობელ სახელმწიფოს პროვოკაციულ ქმედებებსა და ჩინეთის რიფებსა და კუნძულებზე სამხედროების ყოფნაში ადანაშაულებს და იმედოვნებს, რომ მომავალში ჩინეთის ფლოტი და სამხედრო ავიაცია უფრო მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს.

ჩინეთი მოქმედებს საკუთარი ინტერესების დასაცავად

2015 წელს, სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში, ჩინეთის საზღვაო ძალების წვრთნები მიმდინარეობდა შეერთებულ შტატებთან წინააღმდეგობებისა და რეგიონის რამდენიმე ქვეყანასთან დავის ფონზე, მანევრების მიზნები იყო ჩინეთის პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტერესების დაცვა საზღვაო ძალების საშუალებებით, რადგანაც ჩინეთი ზღვის ტერიტორიის 80%-ს თავის სუვერენულ ტერიტორიად მიიჩნევს. ვითარებას ართულებს ახლომდებარე კუნძულები და არქიპელაგი, რომლებზეც პრეტენზიას აცხადებენ: ჩინეთი, ვიეტნამი, ბრუნეი, მალაიზია, ტაივანი და ფილიპინები. აქ ასზე მეტი კუნძულია, მდიდარი სხადასხვა რესურსებით. რამდენიმე წლის წინ ჩინეთმა გადაწყვიტა საზღვაო ფლოტი სანაპირო ტერიტორიების დაცვიდან უსაფრთხოების რეჟიმში გადაიყვანოს. აქტიური თავდაცვის კონცეფციით ხელმძღვანელობის მოტივით, ჩინეთი იტოვებს უფლებას აწარმოოს პროფილაქტიკური ადგილობრივი დარტყმები მტრის წინააღმდეგ, ამ მიზეზით შენდება ახალი ხომალდებიც.

ამავდროულად, ჩინეთი შემფოთებულია დაახლოებით 1000000-იანი აშშ-ის ჯარის რეგიონში ყოფნით და მეზობელ სახელმწიფოებთან აშშ-ს სამხედრო პარტნიორობის განვითარებით. მარტო იაპონიაში აშშ-ის 52 სამხედრო ობიექტია განთავსებული. 2015 წლის მაისში, პენტაგონმა დაგეგმა საზღვაო ოპერაცია სამხრეთ ჩინეთის ზღვის სადავო კუნძულებზე ნაოსნობის უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად, რაზეც პეკინმა შეერთებულ შტატებს განმარტება მოსთხოვა.

ამერიკელების და მათი მოკავშირეების აზრით, სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში უთანხმოების მიზეზი ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის ახალი ტერიტორიული პოლიტიკაა, რაც ეხება სანაპირო ზოლის გაფართოებას და საზღვაო კომუნიკაციებზე კონტროლის გაძლიერებას. აშშ ასე გულგრილად ვერ შეხვდება ჩინეთის მიერ ოკეანეზე კონტროლის დამყარების მცდელობას. აშშ-მ არაერთხელ მოუწოდა ჩინეთს შეწყვიტოს ახალი ტერიტორიების – 3 მლნ კვადრატული კილომეტრის ათვისება, რაც პეკინს თავის ეკონომიკურ ზონად მიაჩნია.

შეერთებული შტატების სამხედრო-პოლიტიკური ხელმძღვანელობა არ აპირებს სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში გავლენის სფეროების დათმობას ჩინეთისათვის. მასთან სტრატეგიულ დაპირისპირებაში განსაკუთრებული როლი ენიჭება იაპონიას, რომელმაც 2015 წლის დასაწყისში დაამტკიცა ყველაზე დიდი სამხედრო ბიუჯეტი – 42 მლრდ დოლარი. შეერთებული შტატები დაჟინებით მოითხოვს იაპონიის საზღვაო ძალების სარაკეტო თავდაცვისა და ავიაციის დაჩქარებულ განვითარებას. ეს, პირველ რიგში, აუცილებელია ჩინეთთან სადავო ტერიტორიების, სენკაკუს კუნძულების (ჩინური სახელი – დიაოუ) დასაცავად აღმოსავლეთ ჩინეთის ზღვაში. იაპონიამ შემფოთება გამოთქვა ჩინეთის მოქმედებაზე, რაზეც ჩინეთმა იაპონია დაადანაშაულა რეგიონში დაძაბულობის შეტანაში. 2015 წლის 14 მაისს იაპონიის მთავრობამ დაამტკიცა კანონი ქვეყნის შეიარაღებული ძალების სახელმწიფოს გარეთ გამოყენების შესაძლებლობის შესახებ, რითიც მოიხსნა საზღვარგარეთ სამხედრო ოპერაციების აკრძალვა.

აშშ იმედოვნებს, რომ ვიეტნამიც ჩაერთვება ანტიჩინურ ალიანსში, რომელიც, თავის მხრივ, სპრატლის კუნძულებზე პრეტენზიას აცხადებს. ეს „სადავო არქიპელაგი, სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში, მოიცავს მცირე და მარჯნის კუნძულებს და ასზე მეტ რიფს. ირგვლივ მდიდარი წყლებია მეთევზეთათვის და ნავთობისა და ბუნებრივი აირის მარაგებსაც შეიცავს“¹. მათ ჩინეთი ქვეყნის განუყოფელ ნაწილად მიიჩნევს. ვერ ვიტყვით, რომ ეს არის აშშ-ის მხრიდან ომი, მაგრამ, ფაქტია, რომ ამ დაპირის-

1 China in Focus: Lessons and Challenges. <https://www.oecd.org/china/50011051.pdf>. 2020 <https://www.oecd.org/china/50011051.pdf> (გადამოწმებულია 2020 წლის 7 დეკემბერს) U.S.-China Strategic Competition in South and East China Seas: Background and Issues for Congress Updated January 26, 2022. <https://sgp.fas.org/crs/row/R42784.pdf> გვ. 26 (გადამოწმებულია 2022 წ-ს 7 დეკემბერს).

პირებით ეკონომიკას ადგება ზიანი, ხოლო რეგიონში იქმნება დაძაბულობა და კონფიქტის კერები ძლიერსა და სუსტ სახელმწიფოებს შორის.

2015 წელს, აშშ-ის წყნარი ოკეანის ფლოტის სარდალმა, ადმირალმა სკოტ სვიფტმა თქვა, რომ აშშ-ის ჯარები მზად არიან რეაგირება მოახდინონ სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში მომხდარ ინციდენტზე, საჭიროების შემთხვევაში კი მათ შეუძლიათ აქ გაგზავნონ სამხედრო ხომალდებიც. ვაშინგტონმა ღიად განაცხადა, რომ ჩინეთის წვრთნები საფრთხეს უქმნის სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში სტაბილურობას, ასევე, აშშ მზად არის სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში, მოკავშირეებთან ერთად, გამართოს წვრთნები. ჩინეთი აკრიტიკებს შეერთებულ შტატებს სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში „მილიტარისტული საქციელის“ გამო, უარყოფს ბრალდებებს და აღნიშნავს, რომ მათი პოლიტიკა ემსახურება ეროვნული ინტერესების დაცვას და რეგიონში სტაბილურობის უზრუნველყოფას.

აშშ-ის საზღვაო ძალები რეგულარულად აწარმოებს ნაოსნობაში ე.წ. „ნავიგაციის თავისუფლების“ დაცვას. აშშ-ის თავდაცვის დეპარტამენტი ივლევს საბრძოლო თვითმფრინავებისა და გემების გამოყენების შესაძლებლობას ჩინეთის მხრიდან. მხარეთა დაპირისპირება რეგიონში უკვე რამდენიმე წელია მიმდინარეობს, შეერთებული შტატები და ჩინეთი ატარებენ სხვადასხვა მანევრებს და ადანაშაულებენ ერთმანეთს რეგიონში მშვიდობისათვის საფრთხის შექმნაში. სიტუაციას ამძაფრებს ამერიკული სამხედრო გემების გასვლა სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში — რაც პეკინის თვალსაზრისით, საერთაშორისო სამართლის დარღვევა და ჩინეთის სუვერენიტეტის შელახვაა. თუმცა ვაშინგტონი ამაში პრობლემას ვერ ხედავს და არ აპირებს უარის თქმას. აშშ-ის გემების არსებობა, ნაწილობრივ, ახდენს თავის კორექტირებას რეგიონში არსებულ ვითარებაზე, რაც უარყოფითად აისახება სამხრეთ ჩინეთის ზღვის ტერიტორიულ დავაზე. დებატები წარმოიქმნება ნახშირწყალბადებით მდიდარ კუნძულებზე — ამ ტერიტორიებისათვის დავებზე, ჩინეთის გარდა, ბრუნეი, ვიეტნამი, მალაიზია და ფილიპინებიც მონაწილეობენ.

ზოგადად, აშშ-ის ქმედებები რეგიონში შეიძლება განვიხილოთ, როგორც თეთრი სახლის ანტიჩინური კამპანიის ნაწილი. ამასთან ერთად, ამერიკული მხარე ცდილობს, დაადანაშაულოს ჩინეთი კორონავირუსის პანდემიის დაწყებაში, ვირუსის გაჩენაში მონაწილეობასა და მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციაზე ზეწოლაში, რომელიც შეერთებუ-

ლმა შტატებმა უკვე დატოვა.

შეერთებულმა შტატებმა დიდი ხანია გააკრიტიკა ჩინეთი, ჰონგ კონგთან, ტაივანთან და ტიბეტთან დაკავშირებით განხორციელებული ქმედებების გამო. ოფიციალურად, ვაშინგტონს არ აქვს დიპლომატიური ურთიერთობა ტაიპეისთან, რომელსაც ჩინეთი თავის რეგიონად მიიჩნევს, მაგრამ სამხედრო დახმარებას უწევს მას. ასევე, ტიბეტის მთელი რიგი ტერიტორიები შეერთებულმა შტატებმა „ოკუპირებულ ტერიტორიად“ მიიჩნია. ამასთან ერთად, ჩინეთსა და ინდოეთს შორის მომხდარ შეტაკებაზე მესაზღვრეებს შორის, აშშ ცალსახად ინდოეთის მხარეზეა, რაც დამატებით აღიზიანებს ჩინეთს.

2020 წლიდან კი ჩინეთს ემუქრება სანქციებით ეროვნული უსაფრთხოების კანონის მიღებით.

შტატებსა და ფილიპინებს შორის 2016 წელს გაფორმებულ გაფართოებულ თავდაცვის შეთანხმება

2015 წლის ივნისში ბრიტანულ გამოცემა The Independent — იწერდა, რომ: „ამერიკელები კიდევ ერთხელ მზად არიან დაიცვან ფილიპინები და მთელი რეგიონი“², ამის დასტურად, ამერიკული სარაკეტო კრეისერი მივიდა ფილიპინებში დახურულ სამხედრო ბაზაზე. შეერთებულ შტატებსა და ფილიპინებს შორის შეთანხმება მიზნად ისახავს აშშ-ფილიპინების ალიანსის გაძლიერებას. 2016 წლის 19 მარტს ფილიპინების და შეერთებული შტატების მთავრობა შეთანხმდა აშშ-ის ჯარების განთავსების თაობაზე — 5 ბაზაზე. 2016 წლის ხელშეკრულება შეერთებულ შტატებს საშუალებას აძლევს აქ შეიარაღებული ძალები განთავსონ; ააშენონ და ამუშაონ ობიექტები ფილიპინების ბაზაზე როგორც აშშ-ის, ისე ფილიპინების ძალებისთვის; ფილიპინელ პერსონალს აძლევს წვდომას ამერიკულ გემებსა და თვითმფრინავებზე. აშშ-ს არ აქვს უფლება — შექმნას მუდმივი სამხედრო ბაზები და განათავსოს ან შეინახოს ბირთვული იარაღი. 2016 წლის 12 იანვარს ფილიპინების უზენაესმა სასამართლომ მხარი დაუჭირა შეთანხმების კონსტიტუციურობას.

ფილიპინები ვაშინგტონისთვის, აღმოსავლეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის სტრატეგიული

2 U.S.-China Strategic Competition in South and East China Seas: Background and Issues for Congress Updated January 26, 2022. <https://sgp.fas.org/crs/row/R42784.pdf> გვ. 26 (გადამოწმებულია 2022 წ-ს 7 დეკემბერს).

კონტროლის თვალსაზრისით, ძალზე მნიშვნელოვანია. ორი სახელმწიფო რეგულარულად ატარებს ერთობლივ სამხედრო წვრთნებს, რაც, როგორც ჩანს, მიზნად ისახავს ჩინეთის სამხედრო ძალების ზრდის შეჩერებას. გარდა ამისა, შეერთებული შტატები ინარჩუნებს სპეცდანიშნულების მცირე შემადგენლობას კუნძულზე, რათა მხარი დაუჭიროს მანილას ტერორისტული დაჯგუფების და ისლამურ სახელმწიფოსთან ასოცირებული სხვა ბოვეიკების წინააღმდეგ ბრძოლას. რესპუბლიკაში აშშ-ის სამხედრო ყოფნა ყველგან იგრძნობა, მას მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს ეროვნული ბიუჯეტის შევსებაში. 2016-იდან 2019 წლამდე ვაშინგტონმა დაახლოებით 550 მლნ აშშ დოლარი სამხედრო დახმარება გამოუყო კუნძულ ქვეყანას.

მართალია, ფილიპინებმა შეერთებული შტატებისგან დამოუკიდებლობა 1946 წელს მოიპოვეს, მაგრამ ვაშინგტონი ათწლეულების განმავლობაში რჩებოდა მანილას საუკეთესო მეგობრად. საზოგადოებრივი აზრი კი მკაცრად ანტიჩინურია.

დიდი ხნის განმავლობაში ურთიერთობა ჩინეთსა და ფილიპინებს შორის ძალიან რთული იყო სამხრეთ ჩინეთის ზღვის კუნძულებზე დაკავშირებით, რომელზეც, ამ ორი ქვეყნის გარდა, პრეტენზიას გამოთქვამდნენ: ვიეტნამი, მალაიზია და ბრუნეი. საქმე იქამდე მივიდა, რომ 2013 წელს ფილიპინებმა ჩინეთს საერთაშორისო სასამართლოში კი უჩივლეს. ფილიპინების ინფრასტრუქტურა, ხიდების, გზებისა და კაშხლების ჩათვლით, ასობით მილიარდი დოლარი ღირს. 2018 წლის ნოემბერში, სი ძინპინმა და დუტერტემ გააფორმეს სესხის ხელშეკრულება ფილიპინების მრავალი პროექტის დაფინანსების უზრუნველსაყოფად. ეს მნიშვნელოვნად აღემატება ფილიპინებში ამერიკულ ინვესტიციებს. გარდა ამისა, დუტერტემ დაადასტურა, რომ რესპუბლიკა უერთდება „ჩინეთის სარტყელისა“ და „აბრეშუმის გზის“ ინიციატივას, რაც ამ სახელმწიფოს სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში ჩინეთის ყველაზე მნიშვნელოვან სატრანსპორტო და ლოგისტიკურ ცენტრად აქცევს. შეერთებული შტატები და ფილიპინები ინარჩუნებენ მჭიდრო უსაფრთხოების კავშირებს და ხშირად ატარებენ ერთობლივ სამხედრო წვრთნებს თავსებადობის გასაზრდელად. 2022 წლის აპრილში შეერთებულმა შტატებმა და ფილიპინებმა ჩაატარეს 37-ე სამხედრო წვრთნები BALIKATAN – ყოველწლიური ღონისძიება, რომელშიც აშშ-ისა და ფილიპინების სამხედრო პერსონალი ერთობლივად წვრთნიან კონტრტერორისტულ, ამფი-

ბიურ, ურბანულ და საავიაციო ოპერაციებში. 2022 წლის ოქტომბერში, 530 ფილიპინელმა საზღვაო ქვეითმა და 2,550 ამერიკელმა საზღვაო ქვეითმა, იაპონიის სახმელეთო თავდაცვის ძალებისა და კორეის რესპუბლიკის საზღვაო ძალების მცირე კონტიგენტებთან ერთად, მონაწილეობა მიიღეს სავარჯიშო KAMANDAG 2022-ში, რომელიც ფოკუსირებული იყო შემდეგ ამოცანებზე: ამფიბიური, საზღვაო ოპერაციების, სპეციალური ოპერაციების კომბინირებული შესაძლებლობების გაზრდა; უსაფრთხოება, სანაპირო თავდაცვა; კომბინირებული შეიარაღება და ჰუმანიტარული დახმარება და კატასტროფების დახმარება.

ფილიპინურ-ჩინური პროექტის გამო დაიწყო აქტიური კამპანია დუტერტეს და მისი ჩინური ინიციატივების წინააღმდეგ. კორონავირუსის აფეთქებამ კი პრეზიდენტისა და მთავრობისდმი ნდობა შეარყია. ადგილობრივი დამკვირვებლებიც კი აღიარებენ, რომ საშინელია არა მხოლოდ კორონავირუსის, არამედ ქსენოფობიის აფეთქებაც.

ცხადია, ამ გარემოებით ისარგებლებს აშშ და სიტუაციას თავისი პოლიტიკური მიზნებისთვის გამოიყენებს.

დასკვნა

შეერთებული შტატები ჩართულია სამხრეთ ჩინეთის ზღვასთან დაკავშირებულ დავაში თითქმის დაარსების დღიდან. ზოგჯერ ამას ამერიკული ინტერესების ფხიზელი და აქტიური დაცვის სახე ჰქონდა.

ამჯერად, ფსონები უფრო მაღალია და სავარაუდოდ, სამხრეთ ჩინეთის ზღვის დავა უკანა პლანზე გადასვლას არ აპირებს. თუ შეერთებული შტატები თავისი ეროვნული ინტერესების დაცვას აპირებს, უფრო ფრთხილად უნდა იყოს მათ განსაზღვრასა და განხორციელებაში. დღეს ინდოეთისა და წყნარი ოკეანე ამერიკის გრანდიოზული სტრატეგიის ცენტრშია და ეს სტრატეგია ვერ იქნება წარმატებული სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში არსებული წესებისა და ალიანსების დაცვის გარეშე.

REFERENCES:

1. <https://amikamoda.ru/ka/strany-vostochnoi-evropy-posle-vtoroi-mirovoi-voiny-strany-blizhnego-i.html> Eastern European countries during World War II (Updated in October 2022).
2. https://ka.wikipedia.org/wiki/The_Spratly_Islands. Office of the Spokesperson Washington, DC January 12, 2016 (Updated in October 2022).
3. https://foreignpolicy-com.translate.googleusercontent.com/2022/08/14/the-united-states-is-deeply-invested-in-the-south-china-sea/?x_tr_sl=en&x_tr_tl=ru&x_tr_hl=ru&x_tr_pto=sc The United States Is 4. Deeply Invested in the South China Sea (Updated in October 2022)
4. The United States Is Deeply Invested in the South China Sea. Michael McDevitt A Occasional Paper The South China Sea: Assessing U.S. Policy and Options for the Marvin Ott on May 14, 2019 (Updated in October 2022).

**საქართველო ევროკავშირთან
ეკონომიკური ინტეგრაციის
პროცესებში**

**GEORGIA IN THE PROCESS OF ECONOMIC
INTEGRATION WITH THE EUROPEAN UNION**

<https://doi.org/10.35945/gb.2022.14.009>

EFFECTIVENESS OF THE DEEP AND COMPREHENSIVE FREE TRADE AREA IN GEORGIA

ELENE TSKHOMELIDZE

Ph.D. Candidate in Economics

Faculty of Economics and Business, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Elenetskhmelidze@gmail.com

ABSTRACT. The purpose of the study is to estimate the ex-post impact of the DCFTA on trade between Georgia and the European Union, as well as to evaluate the welfare results of trade creation and trade diversion effects.

Through the investigation of the existing literature, we can observe that little research has applied the theoretical gravity model with inclusion of the trade creation and trade diversion variables on assessment of the impact of DCFTA in the model for the 2014-2021 period. The significance of the study stems from the limitation identified in the literature and the necessity to assess the opportunities created as a result of the DCFTA in Georgia.

The paper applies a well-known structural gravity model. Evaluation is based on the panel dataset that includes bilateral trade flows of Georgia with European Union countries and main trade partners. We analyze data for 18 years, from 2004 to 2021. The final dataset contains 1440 observations.

According to the research results, the gravity model estimation showed that, though positive, the impact of DCFTA on trade is not statistically significant. Research results suggest that due to the DCFTA, EU-Georgia trade increased approximately by 17% and the agreement has a trade creation effect.

KEYWORDS: STRUCTURAL GRAVITY MODEL, INTERNATIONAL TRADE

<https://doi.org/10.35945/gb.2022.14.009>

ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმების ეფექტიანობა საქართველოში

ელენე ცხოელიძე

ეკონომიკის მიმართულების დოქტორანტი

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Elenetshomelidze@gmail.com

აბსტრაქტი: კვლევის მიზანია, საქართველო-ევროკავშირის ვაჭრობაზე „ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ“ შეთანხმების (DCFTA) ექსპოსტ გავლენის დადგენა და შეთანხმების სარგებლიანობის შეფასება სავაჭრო ნაკადების შექმნისა და გადართვის ფაქტორების გათვალისწინებით.

აღნიშნულ საკითხზე არსებული ლიტერატურის შესწავლის საფუძველზე იკვეთება, რომ მცირეა იმ კვლევათა რაოდენობა, რომელშიც წარმოდგენილია 2014-2021 წლებში შეთანხმების გავლენის ანალიზი თეორიული გრაფიტაციის მოდელის გამოყენებით და მასში სავაჭრო ნაკადების შექმნისა და გადართვის ფაქტორების ინტეგრირებით. საკითხის აქტუალობა ლიტერატურაში იდენტიფიცირებული საჭიროებებისა და საქართველოში DCFTA-ს შედეგად წარმოქმნილი შესაძლებლობების გამოყენების შეფასების მნიშვნელობიდან გამომდინარეობს.

ნაშრომში გამოყენებულია სტრუქტურული გრაფიტაციის მოდელი. შეფასების განხორციელებისთვის შემუშავებულ პანელურ მონაცემთა ბაზაში მოცემულია საქართველოს სავაჭრო ნაკადები ევროკავშირის ქვეყნებთან და სხვა ძირითად სავაჭრო პარტნიორებთან. ბაზაში წარმოდგენილია 18 წლის მონაცემები, 2004 წლიდან 2021 წლის ჩათვლით, საბოლოო მონაცემთა ბაზა კი 1440 დაკვირვებას მოიცავს.

საერთაშორისო ვაჭრობის გრაფიტაციის მოდელის შეფასების ემპირიული შედეგებით, ვაჭრობის განვითარებაზე DCFTA-ს დადებითი, თუმცა სტატისტიკურად ნაკლებად მნიშვნელოვანი გავლენა ფიქსირდება. შეთანხმების შედარებით სუსტი გავლენის მიუხედავად, გამოვლენილი შედეგები, DCFTA-ს ხელმოწერის შედეგად საქართველო-ევროკავშირის ვაჭრობის 17-პროცენტიან ზრდაზე მიუთითებს. დამატებით, აღნიშნული ზრდა ახალი სავაჭრო ნაკადების შექმნასთან არის დაკავშირებული.

საკვანძო სიტყვები: სტრუქტურული გრაფიტაციის მოდელი, საერთაშორისო ვაჭრობა

შესავალი

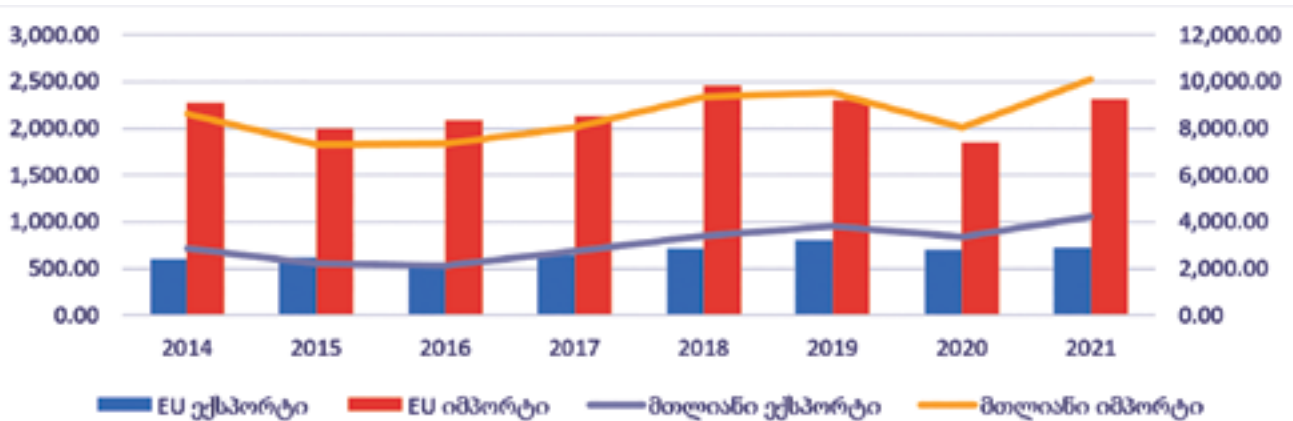
საერთაშორისო სავაჭრო სისტემაში, თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების გავრცელებისა და გლობალიზაციის პროცესის განვითარების პარალელურად, ინტერესი აღნიშნული შეთანხმებების გავლენებისა და ეფექტიანობის დადგენის მიმართულებით სულ უფრო მეტად იზრდება.

საქართველოში სავაჭრო ლიბერალიზაციის საფუძველზე, მნიშვნელოვნად განვითარდა ევრო-

კავშირთან სავაჭრო ურთიერთობები. 2014 წელს გაფორმებულ იქნა ასოცირების შეთანხმება, რომელიც ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმებას (DCFTA) მოიცავდა.

ევროკავშირის ბაზარზე წვდომა, ქვეყნის თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმების განვითარების თვალსაზრისით, ერთობ მნიშვნელოვანია. სხვა თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებებისგან განსხვავებით, DCFTA მოიცავს სატარიფო და არასატა-

დიაგრამა 1. საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო ნაკადები (მლნ აშშ დოლარი).

წყარო: დიაგრამის შედგენისათვის საჭირო მონაცემები მოძიებულია საერთაშორისო სავალუტო ფონდის სავაჭრო სტატისტიკის მიმართულებიდან (მოძიებულია 21.04.2022).

რიფო ბარიერების გაუქმებას, ასევე ვაჭრობასთან დაკავშირებულ საკითხებს, როგორც არის პროდუქტის უსაფრთხოება, კონკურენციის პოლიტიკა და სხვა; დამატებით, შეთანხმების მიზანია ქვეყნის სავაჭრო რეგულაციებისა და ინსტიტუტების ევროკავშირის სტანდარტებთან დაახლოება. შესაბამისად, DCFTA ასტიმულირებს ქვეყნის ეკონომიკის ზრდასა და განვითარებას.¹

შესაბამისად, საკითხის აქტუალობა თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების ეფექტიანობის შესწავლისა და საქართველოსთვის ევროკავშირთან სავაჭრო ურთიერთობების მნიშვნელობიდან გამომდინარეობს.

კვლევის მიზანია: საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო ურთიერთობების განვითარებაზე DCFTA გავლენის დადგენა, ასევე შეთანხმების სარგებლიანობის შეფასება, სავაჭრო ნაკადების შექმნისა და სავაჭრო ნაკადების გადართვის ეფექტების გათვალისწინებით.

კვლევაში DCFTA-ს ეფექტიანობის დადგენისათვის გამოვიყენეთ ვაჭრობის გრავიტაციის მოდელი, რომელიც საერთაშორისო სავაჭრო პოლიტიკის რაოდენობრივი შეფასების ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ მეთოდს წარმოადგენს.

ხაზგასასმელია, რომ DCFTA-ს 8-წლიანი მოქმედების გავლენის ეკონომეტრიკული შეფასება ლიტერატურაში ნაკლებად არის წარმოდგენილი. ასევე, ამ მიმართულებით სიახლეა გრავი-

ტაციის მოდელში სავაჭრო ნაკადების შექმნისა და სავაჭრო ნაკადების გადართვის ეფექტების ინტეგრაცია.

1. საქართველოსა და ევროკავშირის სავაჭრო ურთიერთობების ზოგადი მიმოხილვა

DCFTA-ს ამოქმედება და რეფორმების განხორციელება, ევროკავშირთან ეკონომიკური ინტეგრაციის პროცესის ხელშეწყობასთან ერთად, უზრუნველყოფს საქართველოს ეკონომიკის წარმოების მაღალ სტანდარტს. შეთანხმება ხელს უწყობს საექსპორტო პოტენციალისა და ვაჭრობის დივერსიფიცირების შესაძლებლობების განვითარებას.² DCFTA-ს შედეგად წარმოქმნილი შესაძლებლობების გამოყენების შეფასებისათვის კი, მნიშვნელოვანია, 2014-2021 წლების პერიოდში, საქართველოსა და ევროკავშირის შორის საქონლით ვაჭრობის ტენდენციის განხილვა.

დიაგრამა 1-ში წარმოდგენილი მონაცემების მიხედვით, მოცემულ პერიოდში სავაჭრო ნაკადები ევროკავშირთან მზარდია, ხოლო გარკვეულ პერიოდებში, კლების მაჩვენებლები ქვეყნის სავაჭრო ნაკადების ზოგადი შემცირების ტენდენციას ემთხვევა, რაც ეკონომიკური რეცესიის პერიოდებთან არის დაკავშირებული.

1 Silagadze, A. and Zubiashvili, T. (2015). Parametrs of the European Union and the post-soviet Georgia's economy. International Journal of Multidisciplinary Thought, 5 (3). Pp. 441-448.

2 Bakhtadze, L. & Sartania, T. (2019). Trade relations and Export Orientation Prospects of Georgian Economy on EU market. Proceedings of Economics and Finance Conferences 8911374, International Institute of Social and Economic Sciences.

ცხრილი 1. სავაჭრო ნაკადების დინამიკა 2014-2021 წლებში.

ექსპორტის ზრდა 2014-2021 წლებში	19.6%
იმპორტის ზრდა 2014-2021 წლებში	1.5%
წილი მთლიან ექსპორტში 2014 და 2021 წლებში	2014 – 21% / 2021-17%
წილი მთლიან იმპორტში 2014 და 2021 წლებში	2014 – 26% / 2021 – 23%

წყარო: ცხრილის შედგენისათვის საჭირო მონაცემები მოძიებულია საერთაშორისო სავალუტო ფონდის სავაჭრო სტატისტიკის მიმართულებიდან (მოძიებულია 21.04.2022).

ცხრილ 1-ში წარმოდგენილი მონაცემების მიხედვით, 2014 წლიდან 2021 წლამდე, საქართველოს ექსპორტი ევროკავშირში – 20 პროცენტამდე, ხოლო იმპორტი 1.5 პროცენტით არის გაზრდილი.

ზოგადად, ევროკავშირთან საქონლით ვაჭრობის წილი ქვეყნის მთლიან ექსპორტსა და იმპორტში სტაბილურია და 20-30% ფარგლებში მერყეობს. DCFTA-ს ხელმოწერის შემდეგ, ყველაზე მაღალი მაჩვენებლები – 28 პროცენტი – 2015 და 2016 წლებში ფიქსირდება. მიუხედავად სავაჭრო ნაკადების ზრდის მაჩვენებლისა, მთლიან სავაჭრო ბრუნვაში ევროკავშირის წილის კლება, ნაწილობრივ, გამოწვეულია DCFTA-ს ხელმოწერის პარალელურად საქართველოს ჩინეთთან (თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმების გაფორმება) და რუსეთთან (სავაჭრო ემბარგოს მოხსნა) ვაჭრობის განვითარებით.

შეჯამების სახით, შეიძლება ითქვას, რომ ევროკავშირი საქართველოს ყველაზე დიდი სავაჭრო პარტნიორია. წლების განმავლობაში, სავაჭრო ბრუნვისა და, განსაკუთრებით, ექსპორტის მაჩვენებლების ზრდა, ვაჭრობის პოზიტიურ განვითარებაზე მიუთითებს.

2. ლიტერატურის მიმოხილვა

ნაშრომის მიზნებიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია სტრუქტურული გრავიტაციის მოდელის განვითარებასთან დაკავშირებული ლიტერატურის მიმოხილვა. მოდელის თეორიული საფუძვლების განვითარება 1970-იან წლებში ანდერსონისა (1979) და ბერგსტრანდის (1985) კვლევების საფუძველზე დაიწყო³, რის შედეგადაც 2000-იანი წლებიდან გრავიტაციის მოდელის გამოყენება

სავაჭრო ურთიერთობების ანალიზის მიმართულებით კიდევ უფრო გააქტიურდა.

წარმოდგენილი კვლევა ეფუძნება ანდერსონისა და ვან ვინკოპის მიერ განვითარებულ სტრუქტურული გრავიტაციის მოდელს. ავტორების მიხედვით, ორმხრივი ვაჭრობის შეფასებისას, აუცილებელია ქვეყნებს შორის შედარებით სავაჭრო ხარჯების გათვალისწინება. იმპორტის შემთხვევაში, პარტნიორი ქვეყნის მიმართ არსებული სავაჭრო ხარჯები უნდა შედარდეს ქვეყნის საშუალო სავაჭრო ხარჯებს. ხოლო ექსპორტის შემთხვევაში, მეორე ქვეყნაში ექსპორტიორებისთვის არსებულ საშუალო ხარჯებს, რაც „მრავალმხრივი წინააღმდეგობის“ (Multilateral trade-resistance) ტერმინით არის ცნობილი.⁴

მრავალმა ავტორმა გამოიყენა წარმოდგენილი მოდელი საერთაშორისო ვაჭრობაზე სხვადასხვა ცვლადების გავლენის ანალიზისთვის, მათ შორის, მნიშვნელოვანია სილვასა და ტენრეიროს⁵, ბაიერისა და ბერგსტრანდის⁶, ჰედისა და მაიერის⁷, ფალი⁸ და სხვების კვლევები. წარმოდგენილმა ავტორებმა განავითარეს გრავიტაციის თეორიული მოდელი და შეიმუშავეს შესაბამისი შეფასების მეთოდები, მათ შორის, „მრავალმხრივი წინააღმდეგობის“ მაჩვენებლის დადგენისათვის, იმპორტი-

3 Yotov, V. Y., Piermartini, R., Monteiro J.A. & Larch, M. (2016). An Advanced Guide to Trade Policy Analysis. The World Trade Organization and The United Nations Conference on Trade and Development, pp. 9-63.

4 Anderson, J. E.& van Wincoop, E. (2003). Gravity with Gravitas: A Solution to the Border Puzzle. American Economic Review, 93(1), pp. 170-192.
 5 Silva, J. M., & Tenreyro, S. (2006). The Log of Gravity. The Review of Economics and Statistics, November 2006, 88(4), pp. 641-658.
 6 Baier, S. L., & Bergstrand, J. H. (2007). Do free trade agreements actually increase members' international trade? Journal of international Economics, 71(1), pp. 72-95.
 7 Head, K., & Mayer, T. (2014). Gravity Equations: Workhorse, Toolkit, and Cookbook. Elsevier, ch. Chapter 3, p. 131-195.
 8 Fally, T. (2015). Structural Gravity and Fixed Effects. Journal of International Economics, 97(1): 76-85.

რისა და ექსპორტიორის მიხედვით ფიქსირებული ეფექტების გამოყენების მეთოდი.

ასევე, გრავიტაციის მოდელი აქტიურად არის გამოყენებული თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმების გავლენის შეფასების მიმართულებით, მათ შორის მნიშვნელოვანი ავტორები არიან ბაიერი და ბერგსტრანდი⁹, კაპორალე¹⁰, დაი, იოტოვი და ზილკინი¹¹, ბაიერი, იოტოვი და ზილკინი¹² და სხვები. წარმოდგენილ კვლევებში იკვეთება თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების დადებითი გავლენა ქვეყნების სავაჭრო ნაკადებზე, თუმცა კვლევების ნაწილში, ასევე, ფიქსირდება სავაჭრო ნაკადების გადართვის ტენდენციები შეთანხმების გარეთ მყოფ ქვეყნებთან ვაჭრობაზე.

რაც შეეხება საქართველოსა და DCFTA-ს მიმართულებით გრავიტაციის მოდელის გამოყენებას, მნიშვნელოვანია, PMC-ს კვლევითი ცენტრის პოლიტიკის დოკუმენტის მიმოხილვა. კვლევის შედეგების მიხედვით, DCFTA-ს ამოქმედებიდან 5 წლის გასვლის შემდეგ, შეთანხმებას მნიშვნელოვანი ზემოქმედება არ მოუხდენია პროდუქტების უმრავლესობაზე.¹³ ამასთანავე ხაზგასასმელია, რომ PMC-ის დოკუმენტში წარმოდგენილი ეკონომეტრიკული მოდელი მნიშვნელოვნად განსხვავდება ჩვენს კვლევაში გამოყენებული მოდელისგან.

3. მონაცემები და მეთოდოლოგია

3.1. თეორიული ჩარჩო და ეკონომეტრიკული მოდელი

თეორიის შესაბამისი ეკონომეტრიკული მოდელის შემუშავებისთვის აუცილებელია ლიტერატურა-

ში არსებული რეკომენდაციების გათვალისწინება.

ნაშრომში გამოყენებულია ანდერსონისა და ვან ვიკუპის (2003) მიერ განვითარებული ანალიტიკური მიდგომა. აღსანიშნავია, რომ „მრავალმხრივი წინააღმდეგობის“ ცვლადი პირდაპირ დაკვირვებადი არ არის. ამ მიმართულებით, ლიტერატურაში წარმოდგენილი ალტერნატივიდან ყველაზე ეფექტიანი გზა კი იმპორტიორისა და ექსპორტიორის ფიქსირებული ეფექტების გამოყენებაა.¹⁴

მეორე საკითხი სავაჭრო შეთანხმებების ეფექტიანობის შეფასებაში ეკონომიკური სარგებლის ფაქტორის გათვალისწინებას ეხება. აღნიშნული მიმართულებით ვაინერის (1950) მიერ შემოთავაზებულ იქნა სავაჭრო ნაკადების შექმნისა და გადართვის (trade creation, trade diversion) კონცეფციები. სავაჭრო ნაკადების შექმნა გულისხმობს ეკონომიკური სარგებლის მიღებას, რადგან ვაჭრობა დაბალი ხარჯების მქონე მწარმოებლებზეა ორიენტირებული, სავაჭრო ნაკადების გადართვა კი ზიანის მომტანია, რადგან შესაძლოა უფრო ეფექტიანი მწარმოებლებიდან ნაკლებად ეფექტიანი მწარმოებლების მიმართ სავაჭრო ნაკადების გადართვის მანიშნებელი იყოს.¹⁵ ემპირიულად მოდელში ზემოაღნიშნული ფაქტორის ინტეგრირება მუნიციპალური დონის შემოღებით არის შესაძლებელი.

დამატებით, ნაშრომში გამოყენებულია ფსევდო პუასონის მაქსიმალური შესაძლებლობების მეთოდი (PPML), რომელიც მოდელში ნულოვანი ვაჭრობისა და ჰეტეროსკედასტიურობის საკითხის გათვალისწინებას უზრუნველყოფს.¹⁶

ზემოთ წარმოდგენილი რეკომენდაციების შესაბამისად, კვლევაში წარმოდგენილია სტრუქტურული გრავიტაციის მოდელი, იმპორტიორების, ექსპორტიორების და დროის ფიქსირებული ეფექტების გათვალისწინებით:

$$X_{ijt} = \exp[a_1 t_{ijt} + a_2 DCFTA_{ijt} + a_3 OneinDCFTA_{ijt} + \pi_i + \chi_j + \mu_{jt} + a_4 GDP_i + a_5 GDP_j] + \epsilon_{ijt}$$

9 Baier, S. L., & Bergstrand, J. H. (2007). Do free trade agreements actually increase members' international trade? *Journal of international Economics*, 71(1), pp. 72-95.

10 Caporale, G. M. C. Rault, R. Sova, & A.M. Sova (2009). On the Bilateral Trade Effects of Free Trade Agreements between EU-15 and the CEEC-4 Countries. *Review of World Economics*, 145(2), pp. 189-206.

11 Dai, M., Yotov, Y. & Zylkin, T. (2014). On the trade-diversion effects of free trade agreements. *Economics Letters*, 122, issue 2, pp. 321-325.

12 Baier, S. L., & Yotov, Y.V., & Zylkin, T. (2019). On the widely differing effects of free trade agreements: Lessons from twenty years of trade integration. *Journal of International Economics*, Elsevier, vol. 116(C), pp. 206-226.

13 Mgebrishvili, M. (2020) *Economic Analysis of Georgia's Free Trade Agreements with EU and China*, PMC Research Centre, pp. 19-21.

14 Bacchetta, M., Beverelli, C., CadoT, O., Fugazza, M., Grether, J.M. Piermartini, R. (2012). *A Practical Guide to Trade Policy Analysis*. World Trade Organization and the United Nations Conference on Trade and Development, pp. 101-131.

15 Viner, J., & Olsington, P. (2014). *The Customs Union Issues*, New York: Oxford University Press, pp. 53-56.

16 Yotov, V. Y., Piermartini, R., Monteiro J.A. & Larch, M. (2016). *An Advanced Guide to Trade Policy Analysis*. The World Trade Organization and the United Nations Conference on Trade and Development, pp. 9-63.

სადაც X_{ijt} წარმოადგენს ორმხრივ სავაჭრო ნაკადს i ექსპორტიორიდან j იმპორტიორში t წელს. t_{ijt} წარმოადგენს სავაჭრო ხარჯების ცვლადს. $DCFTA_{ijt}$ მუხვი ცვლადია და უდრის 1-ს, თუ ორივე ქვეყანა DCFTA-ს წევრია, ხოლო 0-ს სხვა შემთხვევაში. $OneinDCFTA_{ijt}$ კი – უდრის 1-ს, როდესაც ერთ-ერთი ქვეყანა DCFTA-ს წევრი, სხვა შემთხვევაში კი 0-ს ტოლია. დამატებული ორივე ცვლადის პოზიტიური კოეფიციენტები სავაჭრო ნაკადების შექმნის მანიშნებელია, ხოლო DCFTA-ში ორივე ქვეყნის ჩართულობის პოზიტიური, და მეორე ცვლადის ნეგატიური კოეფიციენტი სავაჭრო ნაკადების გადართვაზე მანიშნებს.¹⁷ GDP_i და GDP_j შესაბამისი ქვეყნების მთლიანი სამამულო პროდუქტის მაჩვენებლებია.

ბოლოს π_i და X_j ექსპორტიორისა და იმპორტიორის ფიქსირებული ეფექტებია. ეს ორი ცვლადი თეორიული მრავალმხრივი წინააღმდეგობის ცვლადის გათვალისწინებას ახდენს, ხოლო μ_{ijt} დროის ფიქსირებული ეფექტებია. რაც შეეხება სავაჭრო ხარჯებს, t_{ijt} მოიცავს:

$$t_{ijt} = distw_{ij}^{\delta_1} * \exp[\delta_2 contig_{ij} + \delta_3 colony_{ij} + \delta_4 smctry_{ij} + \delta_5 form_USSR_{ij}]$$

$Distw$ – დისტანციაა ორი ქვეყნის ყველაზე დასახლებულ ქალაქებს შორის შეწონილი მოსახლეობის მაჩვენებელთან, კილომეტრებში; ასევე მუხვი ცვლადები: $contig$ – 1 საერთო საზღვრის არსებობის შემთხვევაში, სხვა შემთხვევაში 0; $colony$ – 1, თუ ქვეყნები ყოფილან კოლონიურ ურთიერთობაში, სხვა შემთხვევაში 0; $smctry$ – 1, თუ ქვეყნები ერთ ქვეყანას წარმოადგენდნენ, სხვა შემთხვევაში 0.¹⁸ $form_USSR$ – 1 თუ ორივე ქვეყნა საბჭოთა კავშირის წევრი იყო, სხვა შემთხვევაში – 0.

3.2. გამოყენებული მონაცემები

ნაშრომში გამოყენებულია 2004–2021 წლებში 41 ქვეყნის მონაცემები (დანართი 1). მონაცემები ორმხრივ სავაჭრო ნაკადებზე მოძიებულია საერთაშორისო სავალუტო ფონდის სავაჭრო სტატისტიკის (DOTS) მონაცემთა ბაზიდან (მლნ აშშ დოლარი). 2021 წლის მონაცემებით, ანალიზისათვის შერჩეუ-

17 Bacchetta, M., Beverelli, C., CadoT, O., Fugazza, M., Grether, J.M. Piermartini, R. (2012). A Practical Guide to Trade Policy Analysis. World Trade Organization and the United Nations Conference on Trade and Development, pp. 101-131.
18 Mayer, T. & Zignago, S. (2011). Notes on CEPII's distances measures: the GeoDist Database. CEPII Working Paper, 2011-25.

ლი ქვეყნები საქართველოს ექსპორტის – 88 პროცენტს, ხოლო იმპორტის 83 პროცენტს შეადგენდა.

ქვეყნების მთლიანი სამამულო პროდუქტის მონაცემები (მიმდინარე ფასებში, მლნ აშშ დოლარი) ეყრდნობა მსოფლიო ბანკის განვითარების ინდიკატორებსა და მონაცემთა ბაზას. ქვეყნებს შორის დისტანციასა, საერთო საზღვარზე და სხვა ისტორიულ თუ კულტურულ კავშირებზე არსებული მონაცემები მოპოვებულია CEPII გეოგრაფიული მონაცემთა ბაზიდან GeoDist.

ნაშრომში რაოდენობრივი შეფასების განხორციელებისთვის შემუშავებულია პანელურ მონაცემთა ბაზა, რომელშიც გამოყენებულია საქართველოს სავაჭრო ნაკადები (ექსპორტი და იმპორტი) დანარჩენ 40 ქვეყანასთან. ბაზაში წარმოდგენილია 18 წლის მონაცემები, 2004 წლიდან – 2021 წლის ჩათვლით. საბოლოო მონაცემთა ბაზა კი – 1440 დაკვირვებას მოიცავს.

4. კვლევის შედეგები

აქ წარმოდგენილია გრავიტაციის განტოლების ემპირიული შედეგები. ცხრილი 2-ის პირველ სვეტში მოცემულია თეორიული მოდელის შედეგები, ხოლო მეორე სვეტში საბაზისო გრავიტაციის მოდელი, მრავალმხრივი წინააღმდეგობის ინდიკატორის გაუთვალისწინებლობის შემთხვევაში მიღებული შედეგების დემონსტრირებისთვის.

ცხრილი 2. საქართველო საგარეო ვაჭრობა, გრავიტაციის მოდელი.

ცვლადები	PPML FE	PPML
დისტანცია	-1.299	-1.177***
DCFTA	0.156*	0.0435
OneinDCFTA	0.240*	0.243*
Contig	0.415	1.421***
Smctry	-0.209	-1.579***
form_USSR	1.458***	1.691***
GDP_	0.483***	0.882***
GDP_	0.767*	0.596***
დაკვირვება	1,440	1,440
R-კვადრატი	0.95	0.84

სტატისტიკური მნიშვნელობა *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

წყარო: გაანგარიშებულია სტატას (STATA) მეშვეობით.

ცხრილ 2-ში წარმოდგენილი საქართველოს სავაჭრო ურთიერთობის შეფასების საფუძველზე იკვეთება, რომ როგორც მოსალოდნელი იყო, დისტანციის კოეფიციენტი უარყოფითი, თუმცა სტატისტიკურად ნაკლებად მნიშვნელოვანია. ქვეყნების მსპ-ს მაჩვენებლებს მნიშვნელოვანი და პოზიტიური გავლენა აქვთ ვაჭრობის განვითარებაზე. ამასთანავე, ექსპორტიორის მსპ სტატისტიკურად უფრო მნიშვნელოვანია 1%-იან დონეზე. საერთო საზღვრისა და ისტორიული კავშირების ცვლადებს დადებითი, თუმცა სტატისტიკურად უმნიშვნელო, ხოლო საბჭოთა კავშირის წევრობას დადებითი და მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს.

რაც შეეხება DCFTA-ს გავლენებს, ცვლადის კოეფიციენტი პოზიტიურია, თუმცა სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი მხოლოდ 10%-იან დონეზე, რაც ვაჭრობის განვითარებაზე შეთანხმების შედარებით სუსტ გავლენაზე მიუთითებს. ასევე პოზიტიურია სავაჭრო ნაკადების გადართვის მაკონტროლებელი ცვლადი, რაც მიუთითებს, რომ შეთანხმების დადება სარგებლის მომტანი იყო ქვეყნისათვის და დაკავშირებულია ახალი სავაჭრო ნაკადების შექმნასთან.

საბაზისო მოდელების შეფასების კოეფიციენტები მცირედით განსხვავდება სტრუქტურული მოდელის შედეგებისგან. DCFTA-ს გავლენა ძალიან მცირე და სტატისტიკურად უმნიშვნელოა. დისტანციისა და სხვა ფაქტორების გავლენა კი სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია. ამასთან, ყველა ცვლადის ნიშანი შენარჩუნებულია და სხვა დანარჩენი ცვლადების მაჩვენებლები ახლოს არის ძირითადი მოდელის შედეგებთან.

შეჯამების სახით, შეიძლება ითქვას, რომ გრავიტაციის მოდელის ყველა კოეფიციენტს მოსალოდნელი შედეგები აქვს, თუმცა შერჩეული ქვეყნებისათვის დისტანცია არ არის კრიტიკულად მნიშვნელოვანი ფაქტორი ვაჭრობის განსაზღვრის მიმართულებით, როგორც სხვა მუხჯი ცვლადები. DCFTA-ს კოეფიციენტის მიხედვით, კი შეთანხმების გაფორმების შედეგად საქართველო-ევროკავშირის ვაჭრობა 17%-მდეა ($\exp(0.156)-1$) გაზრდილი, თუმცა 0.05-ზე მაღალი P-მნიშვნელობა DCFTA-სა და ევროკავშირთან ვაჭრობის განვითარების ცვლადებს შორის კორელაციის დასამტკიცებლად სტატისტიკურად არ არის საკმარისი.

იმის გათვალისწინებით, რომ DCFTA ევროკავშირთან შესაბამისი სტანდარტების დანერგვას მოიცავს, ევროპულ დონეზე კონკურენტული ბაზრის განვითარებას საქართველოში დიდი დრო დას-

ჭირდება.¹⁹ აქედან გამომდინარე, DCFTA-ს ამოქმედებიდან 8 წლის შემდეგ მისი გავლენა მხარეებს შორის ვაჭრობის განვითარებაზე შეზღუდული და შედარებით მცირე მასშტაბისაა.

დასკვნა

კვლევის მიზანია საქართველოში „ღრმა და ყოვლისმომცველი სავაჭრო სივრცის შესახებ“ შეთანხმების ეფექტიანობისა და ევროკავშირთან ვაჭრობაზე გავლენის დადგენა. პირველ რიგში, ხაზგასასმელია, რომ ქვეყნის სავაჭრო ნაკადების სტატისტიკური ანალიზის შედეგად ვლინდება, რომ ევროკავშირი ქვეყნის მნიშვნელოვანი და მზარდი სავაჭრო პარტნიორია.

სტრუქტურული გრავიტაციის მოდელის შეფასების შედეგად დადგინდა, რომ DCFTA-ს დადებითი გავლენა ჰქონდა საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო ნაკადების განვითარებაზე. მიუხედავად იმისა, რომ მოდელის მიხედვით, DCFTA-ს გაფორმების შედეგად, საქართველო ევროკავშირის ვაჭრობა 17 პროცენტით გაიზარდა, ეს გავლენა არ არის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი. DCFTA-ს შედარებით დაბალი გავლენა საქართველო-ევროკავშირის ვაჭრობაზე, დაკავშირებულია ლიბერალიზაციის პროცედურების გრძელვადიანი იმპლემენტაციის პერიოდსა და, ზოგადად, შეთანხმების ხელმოწერიდან შედარებით მცირე დროის გასვლით.

შეთანხმების სარგებლიანობის შეფასების მიმართულებით, ასევე, გამოვლინდა დადებითი ტენდენცია, რაც დაკავშირებულია სავაჭრო ნაკადების შექმნის ეფექტთან. შეთანხმების გარეთ არსებულ ქვეყნებთან ვაჭრობაზე DCFTA-ს უარყოფითი გავლენა არ ფიქსირდება.

DCFTA-ს შედეგების შეფასების მიმართულებით, განსხვავებული მიდგომების გამოყენების საფუძველზე, იკვეთება თეორიული გრავიტაციის მოდელით სავაჭრო შეთანხმებების შეფასების საჭიროება. სტატისტიკური მონაცემების ანალიზის შედეგად, ვლინდება სავაჭრო ურთიერთობების მკვეთრი ზრდის ტენდენცია, მეორე მხრივ, საბაზისო გრავიტაციის მოდელის მიხედვით, იკვეთება DCFTA-ს ძალიან დაბალი და უმნიშვნელო კოეფიციენტი. თეორიული გრავიტაციის მოდელის შედე-

19 Silagadze, A. and Zubiashvili, T. (2016). Georgia's economy against the background of the associate agreement with the European Union. *International Journal of Business and Management Studies*, 5 (2). pp. 533-540.

გები ნათელს ხდის შეთანხმების დადებით, თუმცა შედარებით სუსტ გავლენას.

აღნიშნული კვლევის საფუძველზე, საქართველო-ევროკავშირის ვაჭრობაზე DCFTA-ს შედარებით მცირე გავლენის გათვალისწინებით, იკვეთება აღნიშნული ინსტრუმენტის რეგიონულ დონეზე შეფასების საჭიროება და სხვა ასოცირებული ქვეყნების შემთხვევაში ინსტრუმენტის ეფექტიანობის

დადგენა. ასევე, სამომავლო კვლევის მიმართულებით, საინტერესოა აღნიშნული შეთანხმების ეფექტიანობის განმსაზღვრელი ფაქტორების იდენტიფიცირება და ზოგადად თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების გავლენების გათვალისწინებით მისი ანალიზი. უფრო ზუსტი შედეგების მიღების მიზნით, საჭიროა გრძელვადიან პერიოდში აღნიშნული კვლევის განმეორება.

REFERENCES:

1. Anderson, J. E. & van Wincoop, E. (2003). Gravity with Gravitas: A Solution to the Border Puzzle. *American Economic Review*, 93(1), pp. 170-192. Searched for <https://www.jstor.org/stable/3132167>
2. Bacchetta, M., Beverelli, C., CadoT, O., Fugazza, M., Grether, J.M. Piermartini, R. (2012). A Practical Guide to Trade Policy Analysis. World Trade Organization and the United Nations Conference on Trade and Development, pp. 101-131. DOI: <https://doi.org/10.30875/131552a5-en>
3. Baier, S. L., & Bergstrand, J. H. (2007). Do free trade agreements actually increase members' international trade? *Journal of International Economics*, 71(1), pp. 72-95. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2006.02.005>
4. Baier, S. L., & Yotov, Y.V., & Zylkin, T. (2019). On the widely differing effects of free trade agreements: Lessons from twenty years of trade integration. *Journal of International Economics*, Elsevier, vol. 116(C), pp. 206-226. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2018.11.002>
5. Bakhtadze, L. & Sartania, T. (2019). Trade relations and Export Orientation Prospects of Georgian Economy on EU market. *Proceedings of Economics and Finance Conferences 8911374*, International Institute of Social and Economic Sciences. Searched for <https://ideas.repec.org/p/sek/iefpro/8911374.html>
6. Caporale, G. M. C. Rault, R. Sova, & A.M. Sova (2009). On the Bilateral Trade Effects of Free Trade Agreements between EU-15 and the CEEC-4 Countries. *Review of World Economics*, 145(2), pp. 189-206. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10290-009-0011-8>
7. CEPII, Research and Expertise on the world Economy. GeoDist Database. http://www.cepii.fr/CEPII/en/bdd_modele/download.asp?id=6 (Last seen: 08.04.2020)
8. Dai, M., Yotov, Y. & Zylkin, T. (2014). On the trade-diversion effects of free trade agreements. *Economics Letters*, 122, issue 2, p. 321-325. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2013.12.024>
9. Fally, T. (2015). Structural Gravity and Fixed Effects. *Journal of International Economics*, 97(1): 76-85. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2015.05.005>
10. Head, K., & Mayer, T. (2014). Gravity Equations: Workhorse, Toolkit, and Cookbook. Elsevier, ch. Chapter 3, p. 131-195. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-54314-1.00003-3>
11. International Monetary Fund, Direction of Trade Statistics (DOTS) <https://data.imf.org/?sk=9d6028d4-f14a-464c-a2f2-59b2cd424b85&slid=1390030341854> (Last seen: 08.04.2020)
12. Mayer, T. & Zignago, S. (2011). Notes on CEPII's distances measures: the GeoDist Database. CEPII Working Paper, 2011-25. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1994531>
13. Mgebrishvili, M. (2020) Economic Analysis of Georgia's Free Trade Agreements with EU and China, PMC Research Centre, Searched for https://pmcresearch.org/policypapers_show/65/Economic-Analysis-of-Georgia%E2%80%99s-Free-Trade-Agreements-with-EU-and-China
14. National Statistics Office of Georgia, External Trade Portal. Searched for <http://ex-trade.geostat.ge/ka> (Last seen: 21.04.2022).

15. Silagadze, A. and Zubiashvili, T. (2016). Georgia's economy against the background of the associate agreement with the European Union. *International Journal of Business and Management Studies*, 5 (2). pp. 533-540. Searched for <http://eprints.tsu.ge/1093/>
16. Silagadze, A. and Zubiashvili, T. (2015). Parametr of the European Union and the post-soviet Georgia's economy. *International Journal of Multidisciplinary Thought*, 5 (3). Pp. 441-448. Searched for <http://eprints.tsu.ge/1091/>
17. Silva, J. M., & Tenreyro, S. (2006). The Log of Gravity. *The Review of Economics and Statistics*, November 2006, 88(4), pp. 641–658. DOI: <https://doi.org/10.1162/rest.88.4.641>
18. Viner, J., & Olsington, P. (2014). *The Customs Union Issues*. New York: Oxford University Press, pp. 53-56.
19. Yotov, V. Y., Piermartini, R., Monteiro J.A. & Larch, M. (2016). *An Advanced Guide to Trade Policy Analysis*. The World Trade Organization and The United Nations Conference on Trade and Development, pp. 9-63. Searched for https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/advancedguide2016_e.htm
20. World Bank, *World Development Indicators*. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (Last seen 21.04.20).

დანართი 1. კვლევისთვის შერჩეული ქვეყნების ჩამონათვალი.

ავსტრია	ფინეთი	ლიეტუვა	სლოვენია	რუსეთი
ბელგია	საფრანგეთი	ლუქსემბურგი	ესპანეთი	ჩინეთი
ბულგარეთი	გერმანია	მალტა	შვედეთი	აშშ
ხორვატია	საბერძნეთი	ნიდერლანდები	ისლანდია	აზერბაიჯანი
კვიპროსი	უნგრეთი	პოლონეთი	ნორვეგია	სომხეთი
ჩეხეთი	ირლანდია	პორტუგალია	შვეიცარია	ბელორუსი
დანია	იტალი	რუმინეთი	დიდი ბრიტანეთი	უკრაინა
ესტონეთი	ლატვია	სლოვაკეთი	თურქეთი	მოლდოვა

რეფერირებადი და რეცენზირებადი საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი
„გლობალიზაცია და ბიზნესი“

მთავარი ხელაქვითი: გოჩა თუთბერიძე
ტექნიკური ხელაქვითი: ანა ილურიძე
ინგლისურენოვანი ტექსტის კოორდინირებელი: კახაბერ გოშაძე
ქართულენოვანი ტექსტის კოორდინირებელი: თამარ ქავჯარაძე
დამკაბადონებელი: თამარ ქავჯარაძე
გაზეთის დიზაინერი: გიორგი წულაია

თბილისი, 0141, დ. გურამიშვილის გამზ. №76
ტელეფონი: (+995 32) 2 000 171; (+995 596) 171171
ელ-ფოსტა: info@eugb.ge

Refereed And Peer-Reviewed International Scientific-Practical Journal
“GLOBALIZATION & BUSINESS”

Editor-in-chief: Gocha Tutberidze
Technical editor: Ana Iluridze
Proof-reader: Kakhaber Goshadze
Proof-reader: Tamar Qavzharadze
Page Make-up: Tamar Qavzharadze
Cover Design: Giorgi Tsulaia

76 D. Guramishvili ave, Tbilisi, 0141, Georgia
Phone: (+995 32) 2 000 171; (+995 596) 171171
E-mail: info@eugb.ge